

202500g80

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering kabinetsformatie
t.a.v. Informatieur Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

18-12-2025

Geachte mevrouw Letschert,

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren, Free Press Unlimited (FPU), de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) en NDP Nieuwsmedia vragen uw aandacht voor de oproepen vanuit ambtenarij en sommige politieke partijen om de Wet open overheid (Woo) vergaand aan te passen, slechts enkele jaren na de invoering van deze wet.

Deze suggesties wekken verbazing, zijn verontrustend en prematuur.

Het inperken van de openbaarheidswetgeving is geen oplossing voor de problemen die ervoor zorgen dat verzoeken op basis van de Woo veel (en zelfs steeds meer) tijd en inzet vergen. De oorzaken zijn diepgeworteld. Ze komen voort uit achterstallig onderhoud aan de informatiehuishouding en een bestuurscultuur die transparantie nog te vaak als risico ziet in plaats van als essentieel voor de democratie.

Wij staan daarom zeer kritisch tegenover een eventuele hervorming van de Woo die tot vergaande begrenzing zou leiden. Wettelijke inperkingen van het recht om overheidsdocumenten op te vragen raken rechtstreeks aan de controlerende functie van journalisten.

Begrenzing Woo

De afgelopen weken klonken aanzetten om de Woo aan te passen om de uitvoering ervan te verbeteren. De fractievoorzitter van het CDA noemde de Woo als voorbeeld van 'doorgesloten regelgeving' die hij aan de formatietafel wil bespreken.

In een brief aan de informateur spraken de secretarissen-generaal van de ministeries de wens uit de Woo te hervormen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken adviseert in een ander schrijven aan de informateur 'de Woo te vereenvoudigen en te begrenzen'.

Het departement dringt erop aan dat grenzen gaan gelden voor de omvang van Woo-verzoeken. Een ander idee is om documenten, zoals interne mails, ambtelijke adviezen en concepten, uit te sluiten van openbaarmaking op basis van de Woo. Ook klinkt er een pleidooi voor het aanscherpen van uitzonderingsgronden, op basis waarvan bestuursorganen in het kader van algemeen belang informatie kunnen weigeren.

Prematuur

De pleidooien voor een aanpassing van de wet zijn voorbarig. De Wet open overheid is na tien jaar zorgvuldige beraadslaging in het parlement pas in 2022 ingevoerd. De wet verving de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) als belangrijk middel voor journalisten en andere burgers om toegang tot overheidsinformatie te krijgen.

De Woo kreeg na het toeslagenschandaal een belangrijke rol toebedeeld in de totstandkoming van een nieuwe, open en transparante bestuurscultuur. Tegelijkertijd was duidelijk dat bestuursorganen te maken hadden met langdurig achterstallig onderhoud aan de informatiehuishouding. Het was op voorhand helder dat met de invoering van de nieuwe wet (de Woo) deze problemen, waar de oude wet (Wob) ook al mee kampte, niet ineens opgelost zouden zijn en dat structurele verbetering nog jaren zou kosten.

Maar wellicht het grootste obstakel is een wijdverspreide cultuur waarin bestuur en ambtenarij transparantie niet in de eerste plaats zien als fundamenteel voor een goed functionerende democratie maar als potentieel risico. Het gevolg is een groot aantal beheersmaatregelen die tijdens het beslisproces zeer veel tijd in beslag nemen. Daardoor is het vaak, ongeacht de omvang van een verzoek, niet mogelijk om tijdig een besluit op een Woo-verzoek te nemen. Het is niet uitzonderlijk dat het samenspel van uitgebreide tekenlijn, zienswijzeprocedures en interne weerstand of ambivalentie rond openbaarmaking één of twee jaar in beslag neemt.

Op dit moment zijn lopende onderzoeken naar het functioneren van de Woo nog niet afgerond. Ook heeft een wetsevaluatie, zoals die vijf jaar na de invoering van een wet dient te gebeuren, nog niet plaatsgevonden. De NVJ, NGvH, FPU, VVOJ en NDP Nieuwsmedia kunnen zich - zeker in dit stadium - geen hervorming van de wet voorstellen, laat staan een vergaande begrenzing. Bij een premature aanpassing is het risico groot dat deze resulteert in een minder transparante overheid, met alle onwenselijke gevolgen van dien.

Funest

De nu voorgestelde inperkingen moeten de werklust verminderen, maar zullen vooral funest uitpakken voor de beoogde transparantere overheid. Het uitsluiten van bepaalde documenten van openbaarmaking miskent de Nederlandse praktijk waarin het handelen en de besluitvorming van overheden vaak louter blijkt uit mails, apps, ambtelijke adviezen en concepten. Zolang deze informele verslaglegging de norm is, betekent uitsluiting van dit type documenten een directe inperking van onontbeerlijke transparantie.

De voorstellen om de omvang van Woo-verzoeken te begrenzen, onderkennen niet dat het vaak niet de verzoekers zijn die vragen om grote aantallen documenten. Bestuursorganen kunnen met name met professionele verzoekers zoals journalisten afspraken maken over beperking van de omvang van het verzoek. Dat kan door open en eerlijk te communiceren over de informatie die er is, of vertrouwelijke voorinzage te bieden. Verzoekers kunnen zo kiezen welke stukken zij wel of niet willen ontvangen. In de praktijk kiezen overheden er vaak zelf voor om een zo breed mogelijke zoekslag te doen en merken verzoekers pas na het besluit op hun Woo-verzoek welke documenten er waren. Niet zelden leidt dat tot openbaarmaking van grote hoeveelheden documenten die een verzoeker niet nodig heeft.

Vertrouwen

Voor het vertrouwen in de politiek en de overheid is het onontbeerlijk dat journalisten gebruik kunnen blijven maken van een uitgebreid recht op overheidsinformatie en de ruimhartige

toepassing daarvan. De aanpassingen van de wet die nu worden gesuggereerd, zijn daarmee contrair. Kiest de politiek toch voor aanpassing van de wet zoals geopperd, dan riskeert zij dat Nederland wordt teruggeworpen tot het niveau van de openbaarheidswetgeving van tientallen jaren geleden, toen de eerste Wob werd ingevoerd.

De Wet open overheid was bedoeld om overheden transparanter te maken. Zij moest ervoor zorgen dat overheidsinformatie beter vindbaar, uitwisselbaar, eenvoudig te ontsluiten en goed te archiveren is.

Deze beloften zijn helaas nog niet waargemaakt. De overheid moet eerst haar eigen processen verbeteren voordat geoordeeld kan worden of de wet goed functioneert.

Onze oproep is daarom:

1. **Investeer in een goede informatiehuishouding en informatiespecialisten;**
2. **Geef Woo-ambtenaren een onafhankelijker mandaat binnen elk ministerie;**
3. **Zorg dat interne processen minder tijd kosten en dat minder mensen een handtekening onder een Woo-besluit hoeven te zetten;**
4. **Maak gebruik van de *best practices*, zoals de VVOJ die samen met de Open State Foundation dit jaar in [een witboek](#) presenteerde.**

Wij vertrouwen erop dat de bestuursorganen voortvarend aan de slag gaan met het doorvoeren van verbeteringen zoals die passen binnen het kader van de wet zoals die er nu ligt. Wij zijn onverminderd bereid in gesprek te gaan met politici en ambtenaren over de verbetermogelijkheden die wij zien.

Hoogachtend,

Thomas Bruning

Algemeen secretaris, Nederlandse Vereniging van Journalisten

Corine de Vries

Voorzitter, Genootschap van Hoofdredacteuren

Débora Votquenne

Voorzitter, Vereniging van Onderzoeksjournalisten

Ruth Kronenburg

Directeur, Free Press Unlimited

Herman Wolswinkel

Directeur, NDP Nieuwsmedia

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Nederlandse Vereniging van Journalisten
T.a.v. De heer T. Bruning
Postbus 75997
1070 AZ Amsterdam

Kenmerk: 202500981

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Bruning,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Bezoekadres
Kantoren Hoog Overborch
Hoog Catharijne
Moreelsepark 48
3511 EP Utrecht

Postadres
Postbus 19035
3501 DA Utrecht

Contact
+31 88 787 30 00
info@surf.nl
www.surf.nl

Bedrijfsgegevens
KvK 50277375

Samen aanjagen van vernieuwing

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie,
t.a.v. de heer R. Jetten, de heer H. Bontenbal, mevrouw D. Yeşilgöz en
mevrouw R. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Utrecht, 17 december 2025

Betreft: **Inbreng t.b.v. de voorbereiding van de komende kabinetsperiode**

Geachte heer Jetten, geachte heer Bontenbal, geachte mevrouw Yeşilgöz, geachte mevrouw Letschert,

Het toekomstig verdienvermogen van Nederland bouwt voort op onze kenniseconomie en dus op innovatie en wetenschappelijk onderzoek. Voor scholen, universiteiten en wetenschappers vormt de digitale infrastructuur – rekenkracht, dataverwerking, connectiviteit, expertise en internationale netwerken – het fundament onder kennis en innovatie. Nederland kan zijn sterke kennispositie behouden en uitbouwen, maar alleen wanneer het digitale fundament robuust, modern en veilig is. Structurele investeringen zijn cruciaal om deze basis op orde te brengen en om onderzoekers in staat te stellen oplossingen te blijven ontwikkelen voor de maatschappelijke uitdagingen van vandaag en morgen.

Wij zijn verheugd dat er in de inhoudelijke en ambitieuze agenda van D66 en CDA duidelijk aandacht is voor investeringen in de digitale infrastructuur, wetenschappelijk onderzoek en digitale autonomie, want juist dit digitale fundament is de afgelopen jaren onder druk komen te staan. We verzoeken u om nieuwe investeringen expliciet mee te nemen in de formatieafspraken, zodat Nederland ook in de komende decennia kan beschikken over een digitale infrastructuur voor onderzoek die past bij onze ambities als kennis- en innovatieland.

Het Rapport Wennink benadrukt de urgentie van de digitale infrastructuren als basis voor onze kenniseconomie. Het laat zien dat economische groei alleen haalbaar is wanneer Nederland nú fors investeert in strategische digitale voorzieningen. Het rapport bevestigt daarmee het beeld dat al in de onderwijs- en onderzoekspraktijk zichtbaar is: zonder een krachtig digitaal fundament kan Nederland zijn ambities op wetenschap, innovatie en economische groei niet waarmaken.

Knelpunten en benodigde investeringen

Hieronder schetsen wij de drie knelpunten en de investeringen die nodig zijn om het digitale fundament van het Nederlandse onderzoek weer toekomstbestendig te maken:

1. Investeer 165 miljoen euro per jaar extra in digitale infrastructuur voor onderzoek

Wetenschappers lopen tegen de grenzen van de huidige voorzieningen aan. De groeiende rol van data en de opkomst van AI als motor voor wetenschappelijke doorbraken vragen om een infrastructuur die mee kan groeien. Maar de investeringen zijn jarenlang gelijk gebleven, terwijl de kosten sterk zijn gestegen door inflatie, energieprijzen, chiptekorten én sterk groeiende behoefte aan het gebruik van digitale infrastructuren bij onderzoekers in alle disciplines. Hierdoor

verliest Nederland terrein en dalen we als land op internationale ranglijsten, met gevolgen voor onze wetenschappelijke en economische concurrentiekracht.

Uit een recent gepubliceerd rapport¹ van NWO en SURF blijkt dat structurele investeringen van 165 miljoen extra per jaar noodzakelijk zijn om wetenschappers toegang te kunnen bieden tot geavanceerde, betrouwbare en veilige voorzieningen. Concreet gaat het om het vernieuwen en uitbreiden van nationale én lokale rekenfaciliteiten, netwerken en andere digitale infrastructuren, het ondersteunen van het gebruik daarvan (human capital) en het kunnen blijven participeren in grote Europese projecten zoals EuroHPC en EOSC. Zonder structurele middelen kunnen Nederlandse onderzoekers niet langer concurreren met collega's in landen die wél fors investeren in digitale onderzoeksomgevingen.

2. Investeer in de nationale datahub en kabelaanlandingen

Randvoorwaardelijk is het ook nodig om te investeren in de digitale mainport van Nederland. Intercontinentale zeekebels vormen de ruggengraat van het digitale ecosysteem en vormen de moderne zijderoute waarlangs knooppunten (datahubs) ontstaan met bloeiende economische hubs. Voor wetenschappers is het belangrijk dat zij internationaal kunnen samenwerken aan grote onderzoeksfaciliteiten zoals CERN en SKA en daarvoor grote hoeveelheden data kunnen uitwisselen.

Nederland heeft zich sinds de opkomst van het internet ontwikkeld tot een van de belangrijkste dataknooppunten ter wereld en de digitale mainport van Europa. Nu zien we dat de landen om ons heen actief beleid voeren om intercontinentale zeekebels aan te trekken en te investeren om die positie over te nemen. Zonder sterke impuls verliest Nederland de concurrentiepositie als digitale datahub ten opzichte van andere landen in Europa. Op de langere termijn heeft dat grote consequenties voor ons verdienvermogen.

3. Investeer in de digitale soevereiniteit van Nederland en Europa

Wegens geopolitieke ontwikkelingen moeten we inzetten op digitale soevereiniteit en weerbaarheid. Nederland moet (wetenschappelijke) data veilig en autonoom kunnen opslaan en betrouwbare internationale digitale verbindingen garanderen. Het probleem van digitale autonomie speelt niet alleen in cloudoplossingen, online samenwerkingsomgevingen en AI-modellen, maar ook in onderliggende infrastructuren als datacenters, zeekebels en autorisatie en authenticatie infrastructuur (AAI). We zijn te sterk afhankelijk geworden van niet-Europese infrastructuur. Deze afhankelijkheid beperkt onze keuzevrijheid, zet publieke waarden als privacy, transparantie en betrouwbaarheid onder druk, en maakt ons kwetsbaar in een snel veranderende geopolitieke context. Daarom is het nodig om te investeren in digitale autonomie en soevereiniteit, nationaal en in samenwerking met Europa.

[Redacted]
Hoogachtend,

[Redacted]
Rolf Augustus
Bestuursvoorzitter SURF

¹ https://www.surf.nl/files/2025-12/reken-er-maar-niet-meer-op-de-digitale-infrastructuren-voor-onderzoek-2027-2035_0.pdf

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

SURF bv
T.a.v. De heer R. Augustus
Postbus 19035
3501 DA Utrecht

Kenmerk: 202500983

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Augustus,

Beste Ron

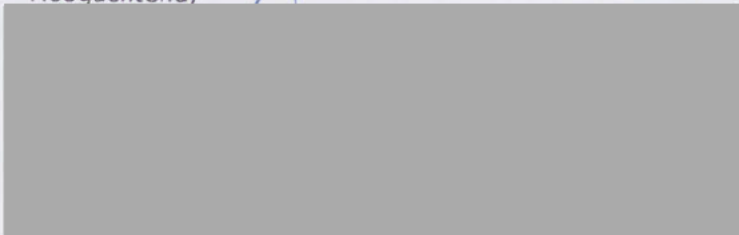
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Datum 11-12-2025

Geachte mevrouw Letschert,

Van harte gefeliciteerd met uw opdracht als informateur. Wij wensen u veel succes bij het begeleiden van het proces richting een nieuw kabinet.

De keuzes die aan de formatietafel worden gemaakt, zijn van groot belang voor de natuur. De komende jaren heeft de natuur ruimte nodig om te herstellen en te groeien. Hiermee komt ook ruimte vrij voor de rest van Nederland: voor schoon water, stikstofreductie en welzijn voor mens en dier. Tegelijkertijd kan de natuur ook ruimte bieden voor frisse ideeën en een goed gesprek.

Graag bieden wij u daarom de mogelijkheid om op een van onze locaties samen te komen met de formerende partijen. Natuurmonumenten beschikt door het hele land over bijzondere plekken, van kastelen tot oude boerderijen, waar natuur en buitenlucht een welkome afwisseling kunnen vormen van de dagelijkse Haagse hectiek in het Kamergebouw. Indien gewenst nemen onze boswachters u tijdens een pauze graag mee voor een korte wandeling in de omgeving.

Daarnaast zullen wij in de komende maand zelf het initiatief nemen om het gesprek over de natuur aan te gaan. In januari plaatsen wij een eigen tafel in de natuur, waar wij met Nederlanders van gedachten wisselen over de vraag hoe we de komende jaren ruimte voor natuur kunnen creëren. De inzichten en opbrengsten uit deze uitwisseling delen wij uiteraard te zijner tijd graag met u.

Wij horen graag of u gebruik zou willen maken van ons aanbod. Mocht u vragen hebben, dan denken wij graag met u mee over praktische wensen en logistiek.

Met vriendelijke groet,

Pim van der Feltz
Algemeen Directeur Natuurmonumenten

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Natuurmonumenten
T.a.v. De heer P. van der Feltz
Postbus 2166
3800 CD Amersfoort

Kenmerk: 202500985

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Van der Feltz,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500986

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Sparrenheuvel 16
Postbus 520
3700 AM Zeist
030 698 89 11
info@zn.nl
www.zn.nl

Datum 18 december 2025
Contactpersoon [REDACTED]
Ons kenmerk ZN-25-028977
Onderwerp Brief van Zorgverzekeraars Nederland aan de informateur

Geachte mevrouw Letschert,

De Nederlandse gezondheidszorg is van onschatbare waarde voor onze samenleving. Onze gezondheidszorg is van hoge kwaliteit met dank aan de vele zorgprofessionals en de grote solidariteit onder Nederlanders om ieder jaar meer dan 100 miljard euro uit te geven aan goede zorg voor elkaar.

Mensen willen zeker zijn van toegang tot goede en betaalbare zorg. Zorgverzekeraars hebben een zorgplicht voor hun verzekerden; zij werken elke dag aan toegankelijke en betaalbare zorg voor hun verzekerden. Maar de demografie van onze samenleving verandert drastisch: **de vergrijzing zal de komende decennia de toegang tot de zorg voor verzekerden ernstig onder druk zetten:** wachtlijsten lopen op in de zorg; de zorg is een duur vangnet geworden voor maatschappelijke problemen en het zorgsysteem biedt te veel mogelijkheden voor onnodige zorg, winstmaximalisatie en zorgfraude.

Nederland heeft gelukkig een goede uitgangspositie met een robuust zorgstelsel dat ondernemerschap én samenwerking combineert. **Wij zijn aan de slag gegaan; met de zorgakkoorden is de brede transformatie van de zorg begonnen. Verspil geen tijd aan nieuwe plannen: help bij de uitvoering van de zorgakkoorden!**

We moeten én kunnen nu scherpe keuzes maken. Wat echt nog ontbreekt zijn een aantal scherpe inhoudelijke politieke keuzes waar de zorg al jaren op wacht:

1) Beperk de vrijblijvendheid van het zorgaanbod; 2) Maak Nederland gezonder; 3) Kies voor een zorgzame samenleving. Dit vraagt om actie van een nieuw kabinet:

1 Beperk de vrijblijvendheid van het zorgaanbod

Verreweg de meeste zorgaanbieders in Nederland combineren met succes goed ondernemerschap én maatschappelijke samenwerking. Zij nemen hun verantwoordelijkheid en maken contractafspraken met zorgverzekeraars over goede en betaalbare zorg. **Maar al veel te lang laat de politiek toe dat er in ons**

zorgsysteem ruimte is voor onnodige zorg¹, winstmaximalisatie en zorgfraude. Schaf daarom niet-gecontracteerde zorg af zodat elke zorgaanbieder evenredig bijdraagt aan passende en betaalbare zorg.

Zorg daarnaast voor strengere toelatingseisen voor nieuwe zorgaanbieders. En geef zorgverzekeraars de onmisbare informatie om hun zorgplicht na te kunnen komen en waar mogelijk winstmaximalisatie, ondoelmatige zorg en fraude in de zorg aan te pakken. Het gaat bijvoorbeeld om wachttijd-, kwaliteits- en financiële informatie van zorgaanbieders. Zorgverzekeraars hebben zorgplicht voor hun verzekerden. Maar de oplopende wachtlijsten kunnen zorgverzekeraars niet effectief verminderen als de politiek de vrijblijvendheid voor zorgaanbieders (zonder contract) laat voortbestaan.

2 Maak Nederland gezonder

Verminder de instroom naar de zorg door te investeren in een vitale samenleving. Zolang mensen door eenzaamheid, slechte luchtkwaliteit, ongezonde voeding of ondragelijke schulden in de wachtkamer van de dokter belanden, laten we mensen onnodig ziek worden. **We lossen in feite maatschappelijk problemen op met dure medische oplossingen.** Dit is goedkoop is duurkoop, het leidt tot gezondheidsverschillen in de samenleving en het belemmert de toegang tot zorg voor mensen die deze echt nodig hebben.

3 Kies voor een zorgzame samenleving

De Nederlandse ouderenzorg is de duurste van Europa omdat we de zorg voor ouderen van oudsher grotendeels in instellingen hebben georganiseerd. De nieuwe generatie ouderen willen onderdeel zijn van onze samenleving. Ouder worden is geen ziekte; het vraagt om zorgzame wijken, niet om instellingszorg. **Ondersteun de samenleving met het zorgen voor ouderen. Bouw in heel Nederland geschikte ouderwoningen. Vraag aan ouderen met voldoende draagkracht om meer zelf te doen.** Reserveer voor de meest kwetsbare mensen een veilige plek in een zorginstelling.

Aan de slag!

Onze zorg steunt op de solidariteit van miljoenen Nederlanders. Zonder scherpe keuzes van de politiek lopen de zorgkosten op; terwijl mensen minder toegang hebben tot zorg. Dat ondermijnt de solidariteit.

Zorgverzekeraars willen aan de slag om samen met een nieuw kabinet noodzakelijke keuzes te maken die een einde maken aan de vrijblijvendheid. Iedereen in de zorg moet bijdragen aan een gezonde en zorgzame samenleving, zodat mensen ook over tien jaar kunnen rekenen op goede toegang tot de gezondheidszorg als het echt nodig is.

Met vriendelijk groet,

Dirk Jan van den Berg
voorzitter

¹ 41% patiënten ervaart onnodige zorg

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Zorgverzekeraars Nederland
T.a.v. De heer D.J. van den Berg
Postbus 520
3700 AM Zeist

Kenmerk: 202500987

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Van den Berg,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Samenwerking Infectieziekten
Stationsplein 127
3818 LE Amersfoort

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
T.a.v. Rianne Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Amersfoort, 16 december 2025

Betreft: Maak Nederland weerbaar tegen infectieziekten

Geachte mevrouw Letschert,

Nederland wordt steeds minder weerbaar tegen infectieziekten. Klimaatverandering, globalisering, ons reisgedrag en toenemende resistentie maken dat infectieziekten zich sneller verspreiden en moeilijker te beheersen zijn. Nieuwe uitbraken van infectieziekten zullen daarom zeker volgen én meer mensen treffen.

Door de vergrijzing en de toename van mensen met een chronische aandoening of een verzwakt immuunsysteem, zijn steeds meer mensen kwetsbaar. Bij iedere uitbraak zien we dat juist zij het hardst worden geraakt, door ziekte, ziekenhuisopname, verlies van werk of onderwijsachterstanden. Dat geldt ook voor sociaaleconomisch kwetsbare mensen.

Antimicrobiële resistentie (AMR) vormt één van de grootste bedreigingen voor onze moderne gezondheidszorg. Wanneer bacteriën, virussen, schimmels en parasieten ongevoelig worden voor bestaande medicijnen, verliest de zorg haar belangrijkste behandelopties. AMR is een sluipende crisis die wereldwijd al veel slachtoffers eist. Zonder ingrijpen zullen routine-operaties binnen enkele decennia ernstig worden bemoeilijkt en zal bijvoorbeeld een eenvoudige blaasontsteking, niet of nauwelijks meer te behandelen zijn.

Toekomstbestendige zorg kan niet zonder infectieziektenbestrijding

Structurele investeringen in onze weerbaarheid tegen infectieziekten zijn dan ook essentieel. De urgentie is nú, we moeten nú scherpe keuzes maken. We lopen een groot risico met de huidige bezuinigingen op infectieziektenbestrijding. Als we onze weerbaarheid verder laten afnemen, betalen we daar later, met een volgende uitbraak of pandemie, een veelvoud van de prijs voor, in mensenlevens, zorgkosten en maatschappelijke ontwrichting.

Samen voor een infectie veilige samenleving

Samenwerking Infectieziekten (SIZ), een initiatief van patiënten, zorgprofessionals en samenwerkende gezondheidsfondsen pleit er daarom voor om infectieziektenbestrijding onderdeel te maken van toekomstbestendige zorg. Wij roepen u op om met ons toe te werken naar een infectie veilige samenleving.

Wij vragen u om in de formatie aandacht te besteden aan deze vier prioriteiten die van essentieel belang zijn om Nederland weerbaar te maken tegen infectieziekten.

1. Bescherming van kwetsbaren en passende infectiezorg

- Investeer in publiek bewustzijn over infectieziekten en antimicrobiële resistentie (AMR) en over hoe we onszelf, elkaar en vooral ook de kwetsbaren kunnen beschermen.
- Investeer in monitoring voor inzicht in de nationale ziektelast van infectieziekten. Dit kan ook een basis zijn voor aanpassing van beleid en verbetering in de zorg.

- Bied extra zorg aan mensen met langdurige aandoeningen na infecties. Zorg voor meer (h)erkenning, meer onderzoek, voortzetting van de expertisecentra en biedt passende ondersteuning en revalidatie vanuit de reguliere zorg.
- Handhaaf en versterk Antibiotic Stewardship Teams (A-teams) om de kwaliteit van zorg in Nederland te behouden.

2. Innovatie en onderzoek om ziektekiemen de baas te blijven

- Investeer structureel in innovatieve middelen en technieken tegen (resistente) infectieziekten.
- Versterk (specialistische) diagnostiek in de zorg én maak ruimte voor verantwoorde toepassing van zelfdiagnostiek.
- Investeer in onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar infectieziekten, AMR en het immuunsysteem.

3. Medicatie en vaccinatie als cruciale verdedigingslinie

- Leg een strategische voorraad van essentiële medicatie aan.
- Versterk vaccinatiebereidheid door logistieke en financiële drempels weg te nemen.

4. (Resistente) infecties stoppen niet bij de grens

- Voer het Nationaal Actieplan Antimicrobiële Resistentie 2024-2030 daadkrachtig uit.
- Deel Nederlandse expertise over infectieziekten en AMR internationaal.
- Bezuinig niet, maar investeer juist in infectieziektenbestrijding en pandemische paraatheid.

Met vriendelijke groet,

Samenwerking Infectieziekten

Prof. dr. M.M.E. (Margriet) Schneider

Voorzitter bestuur Samenwerking Infectieziekten

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Samenwerking infectieziekten
T.a.v. Mevrouw M. Schneider
Stationsplein 127
3818 LE Amersfoort

Kenmerk: 202500989

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Schneider,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Aan de informateur
Mevrouw R.M. Letschert
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag, 19 december 2025

Betreft: MHPSS in noodhulp, ontwikkelingssamenwerking en vredesopbouw

Geachte informateur,

Nederland wordt internationaal erkend als een voortrekker op het gebied van geestelijke gezondheidszorg en psychosociale ondersteuning (MHPSS). Deze reputatie is te danken aan de sterke kennisbasis, de maatschappelijke betrokkenheid en de inzet van overheid¹ en maatschappelijke organisaties. Deze positie is mede ingegeven door de internationale MHPSS-conferentie die minister Kaag in oktober 2019 in Nederland organiseerde. Er zijn sindsdien internationale afspraken gemaakt over integratie van MHPSS in crisissituaties².

Mentale gezondheid en psychosociale ondersteuning (MHPSS) is **een essentieel, levensreddend³ onderdeel** van humanitaire hulp, ontwikkelingssamenwerking en vredesopbouw. MHPSS is niet alleen een fundamenteel mensenrecht, maar ook een randvoorwaarde voor effectieve en duurzame hulpverlening. Een geïntegreerde aanpak biedt bescherming in acute crises, maar versterkt ook op de langere termijn de veerkracht van individuen, families en gemeenschappen. Door gemeenschappen actief te betrekken bij het ontwerp en de uitvoering van interventies, versterkt deze aanpak de kwaliteit en continuïteit van zorg. Vanuit deze humanitaire noodzaak draagt adequate MHPSS daarnaast bij aan herstel, sociale samenhang en duurzame ontwikkeling binnen diverse sectoren, zoals gezondheid, voeding, onderwijs, bescherming en levensonderhoud⁴.

De nood voor MHPSS is hoog. Wereldwijd heeft één op de acht mensen een psychische aandoening⁵, een cijfer dat in conflictsituaties stijgt naar een op de vijf mensen⁶. Noodsituaties beschadigen juist de mechanismen die gemeenschappen in staat stellen om met tragedies om te gaan en ervan te herstellen. Veerkracht in tijden van crises is alleen mogelijk wanneer stress en de emotionele last worden aangepakt via gemeenschapsgerichte MHPSS-initiatieven. Psychische aandoeningen hebben ernstige gevolgen: zelfdoding is een belangrijke doodsoorzaak, ook onder jongeren. Mensen met deze aandoeningen leven gemiddeld bijna 15 jaar minder in goede gezondheid door een verhoogd risico op overlijden aan ziekten en andere oorzaken. Met het niet bieden van adequate MHPSS komen daarnaast ook de sociale cohesie,

¹ <https://english.rvo.nl/subsidies-financing/mhpss>

² https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA77/A77_ACONF11-en.pdf

³ Advocacy Paper: MHPSS in Humanitarian Action – A 2025 Multi-Agency Resource.

⁴ United for Global Mental Health. (2023). *Financing of mental health: The current situation and ways forward*. <https://unitedgmh.org/the-global-advocate/financing-mental-health-current-status-and-future-prospects/>

⁵ 2022, Quantifying the global burden of mental disorders and their economic value

⁶ Charlson et al., 2019

veiligheid en economische ontwikkeling in gevaar. Tegelijkertijd blijven wereldwijd de investeringen in geestelijke gezondheid zorgwekkend achter en dit is onveranderd sinds 2017⁷.

Ondanks de toenemende mondiale behoeften aan MHPSS dreigen recente en voorgenomen bezuinigingen de vooruitgang, die mede dankzij Nederlandse betrokkenheid is geboekt, te ondermijnen. Daarom vragen wij u om bij de vorming van het nieuwe kabinet vast te houden aan en voort te bouwen op bestaand Nederlands beleid waarin MHPSS integraal is verankerd binnen humanitaire hulp, herstel en ontwikkelingssamenwerking, met name in fragiele en door conflict getroffen contexten. Hierbij past ook het vasthouden aan de Nederlandse voortrekkersrol en het actief stimuleren van andere donorlanden om hun investeringen in MHPSS te vergroten.

Wij danken u voor uw aandacht voor deze urgente thematiek en lichten onze bevindingen en aanbevelingen graag in een gesprek nader toe.

Met vriendelijke groet,

Pim Kraan
CEO Save the Children Nederland

Ernst Suur
Directeur War Child Nederland

Melina Kappeyne van de Coppello-Rakic
Voorzitter Raad van Bestuur
ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum

Hans Grootendorst
Managing Director HealthNet TPO

Harm Goossens
Algemeen Directeur Rode Kruis Nederland

Paul van den Berg
politiek adviseur Cordaid

Suzanne Laszlo
Directeur UNICEF Nederland

Sarah Harriso
Director Red Cross Red Crescent
Movement MHPSS Hub

Benoit de Gryse
Directeur Stichting Vluchteling

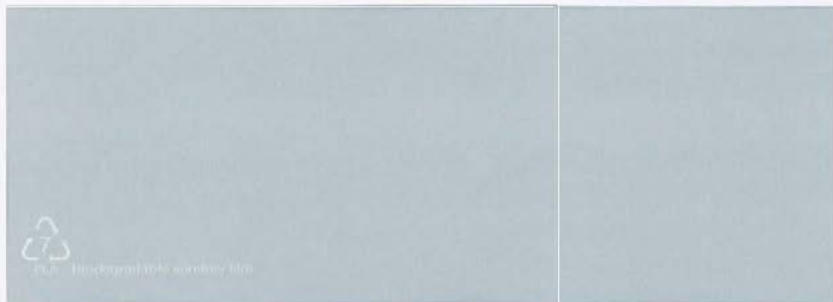
Contactpersoon:
Harm Haverman - Lobby and advocacy officer MHPSS - Save the Children Nederland
Email: harm.haverman@savethechildren.nl

⁷ <https://www.who.int/publications/i/item/9789240114487>

Save the Children

Save the Children, Postbus 82061, 2508 EB Den Haag

P.L.A. Recycled and 100% recyclable paper

PostNL

Afz. 2593 BM 131

€ 1,31

NEDERLAND

19.12.25

NetSet FM 225308

RD6CC - #X83DXDX#00#0000#

R

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Save the Children en andere hulporganisaties
T.a.v. De heer P. Kraan
p/a Postbus 82061
2508 EB Den Haag

Kenmerk: 202500991

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Kraan,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500 gg2

gemeente Zaanstad

Burgemeester J. Hamming

Aan de informateur, mevrouw R.M. Letschert
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Stadhuisplein 100
1506 MZ Zaandam
Postbus 2000
1500 GA Zaandam

Telefoon 14 075
www.zaanstad.nl

DATUM
ONDERWERP

15 december 2025
Verzoek om gesprek met de burgemeesters van het NPLV

Aan de informateur,

De uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen laat één ding glashelder zien: inwoners willen perspectief op een beter bestaan. Een goede woning, sterk onderwijs, veilig opgroeien, kunnen meedoen in de samenleving, leefbare en veilige wijken. In twintig kwetsbare gebieden – waar de problemen en achterstanden urgent, complex en hardnekkig zijn en het vertrouwen in de overheid laag – bieden we met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) een aanpak die werkt. Het NPLV is een langjarige belofte van lokale allianties en het Rijk aan de inwoners van onze wijken: dat ook zij mogen rekenen op de overheid en dat zij dezelfde kansen krijgen als een ieder.

De eerste resultaten zijn voorzichtig positief, zichtbaar en voelbaar.¹ Maar het gaat nog lang duren voordat de problemen echt zijn opgelost. Lokale partners en gemeenten zijn hiervan doordrongen. Zij investeren de komende jaren honderden miljoenen in de wijken. Ook het Rijk heeft zich aan het NPLV verbonden. Het is nu zaak om vol te houden én door te pakken. Meerjarige steun is essentieel voor het slagen van het programma. Hierover gaan we als NPLV-burgemeesters graag met u in gesprek. Het is een uitnodiging, een uitgestoken hand, om samen te spreken en te werken aan het sterker Nederland waar de onderhandelende partijen voor staan.

Onze oproep om met voorrang te investeren in de NPLV-gebieden is omarmd in de inhoudelijke en ambitieuze agenda van D66 en CDA. We vragen daarbij om voldoende structurele middelen die integraal kunnen worden ingezet – ook na 2028. Er staan krachtige lokale allianties klaar om met actieve betrokkenheid van het Rijk de aanpak voort te zetten. Zo kunnen we samen de beloftes aan 1,3 miljoen Nederlanders waarmaken.

Zichtbare resultaten voor 1,3 miljoen Nederlanders

Er wonen meer dan 1,3 miljoen mensen in twintig NPLV-gebieden, verspreid over het hele land (zie de afbeelding op de volgende pagina). Voor deze inwoners zijn wij als burgemeesters vijf jaar geleden in actie gekomen. Samen met lokale partners en het Rijk startten wij het NPLV. Dankzij de samenwerking tussen Rijk, gemeenten, werkgevers, corporaties, scholen, veiligheidspartners en bewoners zijn concrete resultaten geboekt. Met het Volkshuisvestingsfonds knappen we 15.000

¹ [Voortgangsrapportage NPLV 2024 tot en met de zomer 2025 | Rapport | Rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl/rapporten/voortgangsrapportage-nplv-2024)

slechte particuliere woningen op, op de Woontop hebben we afspraken gemaakt voor de bouw van 50.000 woningen in de komende jaren, meer dan 50.000 kinderen krijgen dankzij School & Omgeving extra les en de SPUK Kansrijke Wijk heeft bewezen dat ontschot, integrale financiering kan werken.

In de gebieden zien we dat meerjarige inzet het verschil kan maken:

- In **Arnhem-Oost** is begin 2025 de pilot Wijk-GGD gestart. Dankzij deze preventieve aanpak voor mensen met verward of onbegrepen gedrag wordt binnen 48 uur een professional van Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) ingezet om de situatie in te schatten en passende zorg te regelen. De pilot is een samenwerking tussen politie, de gemeente, huisartsen, ggz-instellingen, wijkteams en welzijnsorganisaties.
- In **Groningen-Noord** maken meerdere gezinnen gebruik van de proef Algemeen Toegankelijke Kinderopvang voor kinderen van 0,5 tot 2 jaar. In samenwerking met kinderopvangorganisaties krijgen gezinnen in de deelnemende wijken de mogelijkheid om hun kind twee dagen per week naar de opvang te brengen – ook als ze (nog) geen recht hebben op kinderopvangtoeslag. Deze kinderopvang wordt bekostigd uit de SPUK Kansrijke wijk en is sinds juni 2024 uitgebreid naar nog meer wijken.
- Met de middelen van de Woontop worden in **Zaandam-Oost** niet alleen 1481 betaalbare woningen gerealiseerd, maar ook maatschappelijke voorzieningen zoals scholen. Door het financieren van tijdelijke onderwijshuisvesting kan de bouw van woningen worden versneld. Tegelijkertijd worden er 6 basisscholen vernieuwd.

Waarom dit verzoek aan u?

De onderhandelende partijen onderschrijven in hun verkiezingsprogramma's én in de inhoudelijke ambitieuze agenda van D66 en CDA de waarde van het NPLV. Dit is hét moment om door te pakken en te zorgen voor een stabiele en adequate financiering. 1,3 miljoen Nederlanders in kwetsbare gebieden rekenen op u. Lokale allianties en bewoners willen samen met het Rijk doorgaan op de bewezen effectieve koers. We staan klaar om de komende jaren nog meer van onze inwoners te helpen.

Wij nodigen u van harte uit voor een gesprek met een delegatie van burgemeesters uit de NPLV-gebieden.

Met vriendelijke groeten,

Namens de 19 burgemeesters, voorzitters van de 20 NPLV-allianties,

Jan Hamming

Burgemeester van Zaanstad, voorzitter van de alliantie Pact Zaandam-Oost

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Gemeente Zaanstad
T.a.v. Burgemeester Hamming
Postbus 2000
1500 GA Zaandam

Kenmerk: 202500993

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte Burgemeester Hamming,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500994

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Uw kenmerk:

-

Datum:

18 december 2025

Ons kenmerk:

ALG.25.038/PM

Betreft:

Aanbevelingen geschetste talentopgave Wennink

Geachte mevrouw Letschert,

Een structureel tekort aan technisch en digitaal talent vormt een directe bedreiging voor het toekomstig verdienvermogen, de productiviteit, de veiligheid en het uitvoeringsvermogen van Nederland. Het rapport Wennink positioneert talent expliciet als randvoorwaarde voor economische groei en strategische relevantie. De analyse uit het uitgebreide advies laat zien dat het probleem niet ligt in een gebrek aan initiatieven, maar in versnippering, tijdelijke financiering en onvoldoende sturing op implementatie.

Het rapport benoemt de noodzaak van een **Nationale Talentagenda** die vol inzet op opleidingen en vaardigheden om toekomstige groei mogelijk te maken. Onderstaand zouden we u graag **twee bouwstenen** mee willen geven die essentieel zijn voor de geschetste talentopgave.

Funderend onderwijs

De oorsprong van het Nederlandse STEM talenttekort ligt al vroeg in de leerloopbaan. Tussen hun 8e en 14e jaar vormen kinderen een beeld van welke beroepen wel of niet bij hen passen. Juist in die fase is de kennismaking met (digitale) technologie, wetenschap en ondernemend leren in Nederland te beperkt.

Aanbeveling:

- Intensiveer de succesvolle programma's Sterk Techniekonderwijs (vmbo techniek en aansluiting op het basisonderwijs) en Techkwadraat (basisonderwijs, havo, vwo) met aandacht voor meiden en jongeren met een lage sociaal-economische achtergrond. Maak de incidentele financiering voor Techkwadraat structureel en verhoog deze.
- Digitale en technologische basisvaardigheden worden structureel verankerd in het curriculum po/vo. Hiertoe wordt een implementatielijns digitaal en techniek gestart vanuit OCW, omdat de uitdaging specifiek ligt in implementatie.

Van (per jaar)	Naar (per jaar)
0,1 miljard vmbo Sterk Techniekonderwijs (STO) structureel vmbo	0,15 miljard vmbo Sterk Techniekonderwijs structureel
0,04 miljard Techkwadraat po/havo/vwo incidenteel t/m 2027	0,15 miljard Techkwadraat structureel vanaf 2027

Resultaat: bredere en stabielere instroom richting technische en digitale opleidingen

Beroepsonderwijs en leven lang ontwikkelen

De knelpunten in het Nederlandse STEM-talentaanbod zetten zich voort in het beroepsonderwijs. In het mbo en hbo wordt de daadwerkelijke keuze voor een technisch, digitaal of zorgberoep gemaakt, maar de instroom blijft achter. Opleidingen staan onder druk door bekostigingsprikkel die vooral sturen op studentenaantallen, terwijl technische en digitale opleidingen relatief kostbaar zijn en hoge eisen stellen aan faciliteiten en docenten. Regionale publiek-private samenwerkingen zorgen aantoonbaar voor een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, hogere kwaliteit en meer instroom, maar zijn vaak incidenteel van aard of worden wegbezuinigd. Hierdoor ontbreekt structurele inzet en continuïteit in het opleiden én bijscholen van technisch en digitaal vakmanschap.

Aanbeveling:

- Het succesvolle Regionale Investeringsfonds mbo wordt geïntensiveerd én uitgebreid naar het hbo, inclusief 50% cofinanciering met het bedrijfsleven. Gericht op de opschaling van techniek, ICT en expliciet aandacht voor zorg, onderwijs en defensie. De hierbij opgebouwde infrastructuur van mbo en hbo wordt expliciet benut voor om- en bijscholing van werkenden.

Van (per jaar)	Naar (per jaar)
0,012 miljard per jaar structureel, wegbezuinigd per 2027	0,075 miljard per jaar t/m 2026 0,1 miljard per jaar structureel vanaf 2026

- De bekostiging wordt verhoogd voor techniek en ICT. Hierbij is specifiek aandacht voor kleinere opleidingen en kleine technische vakscholen en bedrijfspvakscholen.
- Onderzoek de mogelijkheden tot een fiscale stimuleringsregeling voor bedrijven die langdurig investeren in structurele samenwerking met beroepsonderwijs.

Resultaat: betere aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt, hogere kwaliteit van technisch en digitaal vakmanschap en gedeeld eigenaarschap van onderwijs en bedrijfsleven.

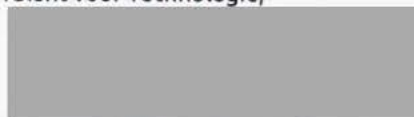
Wij hopen dat deze input behulpzaam is bij het maken van scherpe en toekomstgerichte keuzes in de formatie en zijn vanzelfsprekend bereid onze voorstellen nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Namens de Raad van Toezicht van Platform Talent voor Technologie,

Ab van der Touw (voorzitter)

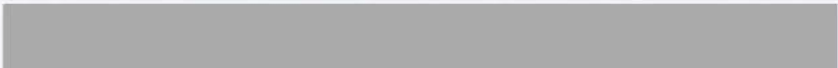
Pieter Moerman (directeur)

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Platform Talent voor Technologie
T.a.v. De heer A. van der Touw
Postbus 762
2501 CB Den Haag

Kenmerk: 202500995

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Van der Touw,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500 ggb

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

BETREFT SER-brief voor de informateur t.b.v. de kabinetsvorming

DEN HAAG 19 december 2025

E-MAIL

ONS KENMERK 25.34727

TOESTELNUMMER

BIJLAGE(N) 1

Geachte mevrouw Letschert en formerende partijen,

Nu de formatie een nieuwe fase is ingegaan, brengen we de brief die we eerder aan informateur Buma stuurden graag opnieuw onder de aandacht. We staan als SER-partijen klaar om in gesprek te gaan over de nadere invulling van ons aanbod. We wensen u veel wijsheid, sterkte en een goed einde van dit veelbewogen jaar.

Met vriendelijke groet,

Kim Putters
Voorzitter SER

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

BETREFT SER-brief voor de informateur t.b.v. de kabinetsvorming

DEN HAAG 17 november 2025

E-MAIL

ONS KENMERK 25.32577

TOESTELNUMMER

BIJLAGE(N) 1

Geachte informateur,

Beste Sybrand,

Wij werken graag met een nieuw kabinet en parlement samen aan stabiel beleid en herstel van vertrouwen. In een soms verdeeld land brengt de SER al 75 jaar partijen en belangen bij elkaar om tot gedragen oplossingen te komen. SER-adviezen kunnen rekenen op breed draagvlak, zowel onder werkgevers, werknemers, ZZP-vertegenwoordigers en kroonleden als breder in de samenleving. Zo komen SER-adviezen mede tot stand in samenwerking met bijvoorbeeld natuur- en milieuorganisaties en het SER Jongerenplatform.

De SER kiest voor een sociale markteconomie gebaseerd op brede welvaart. Brede welvaart is alleen bereikbaar als Nederland voldoende verdienvermogen heeft en houdt. Tegelijk draagt verdienvermogen alleen bij aan brede welvaart als de opbrengst bij de mensen en het collectief terecht komt en schade aan natuur en milieu wordt voorkomen en hersteld. We staan als Nederland op een kruispunt. Het is tijd voor het versterken van onze democratische rechtsstaat. Voor een overleconomie en geen vechteconomie. Polderen in plaats van polariseren. De SER staat aan uw zijde, en samen hebben we alles in huis om de economie van de toekomst vorm te geven.

Hierbij zien wij voor het gesprek met het volgende kabinet drie samenhangende prioriteiten voor een nieuwe investerings- en hervormingsplan:

- Nederland staat voor de kwaliteit van werk en kan niemand missen
- Nederland vooruit: ruimte voor kennis, verdienvermogen en ondernemerschap
- Nederland van het slot: oplossingen in het fysieke domein

In deze brief geven wij onze aanbevelingen op deze drie gebieden¹. Daarnaast bieden we aan om in deze kabinetsperiode samen te werken op de WIA, landbouw, leven lang ontwikkelen, het belastingstelsel, IMVO/regeldruk en de opschaling bij defensie.

¹ Het betreft hier een selectie uit onze advisering, het totaal vindt u in onze brief aan verkiezingsprogrammacommissies: [SER \(2025\)](#)

1. Nederland staat voor de kwaliteit van werk en kan niemand missen

Voer onverkort het SER-MLT uit voor een zekere en wendbare arbeidsmarkt:

De SER streeft naar een arbeidsmarkt gebaseerd op waardig werk, een arbeidsmarkt die werk en inkomenszekerheid biedt voor mensen en wendbaarheid voor ondernemingen.

De SER beveelt het volgende aan:

- Implementeer het arbeidsmarktpakket gebaseerd op het SER-advies *Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving*² door te zorgen voor voortgang van de wetstrajecten die de afgelopen jaren in gang zijn gezet. De SER hecht aan de integrale en gelijktijdige behandeling van deze maatregelen, zodat meer werk- en inkomenszekerheid voor werkenden en noodzakelijke flexibiliteit voor werkgevers in evenwicht zijn.

Zorg ervoor dat de implementatie van het Pensioenakkoord en het akkoord 'Gezond naar het pensioen' onverkort doorgaan en kom alle gemaakte afspraken uit beide akkoorden na.

Verbeter de positie van internationale arbeidskrachten, en verminder de vraag naar laagbetaalde arbeid³: arbeidsmigratie is onmisbaar in de Nederlandse open economie. Er zijn echter grenzen aan wat onze samenleving kan dragen; we zien te veel misstanden bij de omgang met internationale arbeidskrachten. De inzet van arbeidsmigranten sluit onvoldoende aan bij maatschappelijke opgaves en transities waar Nederland voor staat. De SER heeft daarbij vier hoofdaanbevelingen:

- Verbeter de positie van laagbetaalde arbeidsmigranten, onder meer door strengere handhaving op misstanden en een inkomensgarantie vanaf de eerste werkdag voor uitzendkrachten.
- Bevorder investeringen in arbeidsbesparende technologie om de vraag naar laagbetaalde arbeid terug te brengen.
- Investeer in de mensen die nu nog langs de kant staan om minder op arbeidsmigratie te leunen.
- Onderzoek hoe vakkrachten gericht en onder goede voorwaarden kunnen worden aangetrokken voor het realiseren van maatschappelijke opgaves en transities. Daarnaast blijven kenniswerkers van groot belang voor onze economie

2. Nederland moet vooruit: ruimte voor kennis en ondernemerschap

Teruglopende investeringen en stagnerende arbeidsproductiviteit bedreigen het behoud van onze welvaart, werkgelegenheid, bedrijven en belastinginkomsten. Het bedrijfsleven ervaart veel regeldruk. Om verdienvermogen te stimuleren bevelen we onder meer het volgende aan:

2 Specifiek gaat het om de trajecten Meer Zekerheid Flexwerkers, de introductie van een rechtsvermoeden voor zelfstandigen (VBAR), Wetsvoorstel personeelsbehoud bij crisis (Wpc), Basisvoorziening Arbeidsongeschiktheid Zelfstandigen (BAZ), Wijziging re-integratieverplichting 2e ziektejaar werknemers mkb en Toelating Terbeschikkingstelling van Arbeidskrachten (TTA).

3 Zie recente SER-advies (2025) – Arbeidsmigratie naar waarde: minder waar het kan, beter waar het moet

Werk aan een stabiel, concurrerend en innovatief ondernemersklimaat:

om bedrijvigheid in technologie van de toekomst te stimuleren⁴, de kansen van AI te benutten en het ondernemings- en investeringsklimaat te versterken, bevelen we onder meer aan:

- Verhoog de technologie-adoptie door het MKB meer bij de hand te nemen (bijvoorbeeld door een netwerk van digitale innovatie-platforms).
- Investeer in de digitale infrastructuur, voortbouwend op de positie van Nederland als digitale mainport, een AI-faciliteit kan hardware en diensten bieden aan bedrijven.

Verhoog arbeidsproductiviteit: investeer in onderzoek, kennisverspreiding, sociale innovatie en zet productiviteit centraal in beleid:

Nederlandse investeringen in kennisontwikkeling blijven achter. Daarnaast rendert nieuwe kennis en technologie pas echt in een goed opgeleide en gezonde beroepsbevolking met sterke (digitale) vaardigheden en een hoog adoptievermogen. De SER beveelt onder meer aan:

- Verhoog de publieke en private investeringen in R&D en draai bezuinigingen op onderwijs en onderzoek terug. Versterk funderend beroeps- en volwassenenonderwijs en stimuleer om- en bijscholing om te komen tot hogere mobiliteit op de arbeidsmarkt en bevorder de gezondheid van de beroepsbevolking.
- Zet gezamenlijk in op reële loongroei in lijn met de groei van arbeidsproductiviteit
- Creëer een gerichte stimuleringsregeling voor het MKB mbt. sociale innovatie en een 'platform sociale innovatie' vanuit de overheid en sociale partners.

Werk aan een ecosysteem voor zzp-ers en mkb-ondernemers dat verspreiding van koplopers naar het mkb bevordert (e.g. via coaching, kenniscentra). In de jaarlijkse beleidscyclus moet de National Productivity Board (NPB) een belangrijke rol spelen. Nederland heeft de rol van NPB bij het CPB neergelegd. Het is van belang om op korte termijn ook een onafhankelijke Productiviteitsraad in te richten, die naast analyse ook adviseert over de volle breedte van de economie (private en publieke sectoren, op macro- en sectoraal niveau) en met nauwe betrokkenheid van sociale partners.

Stimuleer doorgroei van MKB door financieringsknelpunten aan te pakken:

Beperkte financiering belemmert doorgroei van het MKB.⁵ We bevelen onder meer aan:

- Moedig pensioenfondsen en andere institutionele beleggers aan om MKB-financiering en de start- en scale-up sector op te nemen in hun beleggingsmix.
- Onderzoek in hoeverre voorlichting en lagere transactiekosten burgers kan overtuigen spaargeld evenwichtiger te beleggen.
- Kijk bij financieringsmogelijkheden specifiek naar het instrumentarium voor bedrijfsklassen die knelpunten ervaren (financieringsvragen van <1 miljoen voor het brede mkb en knelpunten voor tickets >50 miljoen voor - scale-up sector).⁶

3. Nederland van het slot: oplossingen in het fysieke domein

Versnel de verzwaring van het elektriciteitsnet en pak hoge energiekosten aan:

Het slot op het fysieke domein maakt het steeds moeilijker om aan de economie van de toekomst te bouwen. Netcongestie hindert de energietransitie en woningbouw en verslechtert het vestigingsklimaat. Als gevolg van de stikstofproblematiek lopen woningbouw, infrastructuur, industrie én landbouw vast in de vergunningverlening.

4 SER-advies (2024), *Perspectief op brede welvaart in 2040; Bouwen aan de economie van de toekomst*

5 Staat van het MKB (2024)

6 Idem; Rijksoverheid (2025), *Vervolgadvies richting afsluiting gezantschapsperiode*. IBO (2024), *Kies voor baten - IBO bedrijfsfinanciering*.

Als we de energietransitie niet terug op de baan helpen, is er van toekomstig verdienvermogen überhaupt geen sprake.

De SER adviseert:

- Versnel de verzwaring en uitbreiding van het elektriciteitsnet, faciliteer daartoe de netbeheerders om voldoende personeel, materiaal en ruimte te krijgen en zorg voor snelle vergunningsprocedures. Neem bij de vergunningverlening het structurele effect op de stikstofreductie mee.
- Realiseer op korte termijn een gelijk speelveld met onze buurlanden om te voorkomen dat onze industrie omvalt, pak daarom gericht de hoge energiekosten aan. Voorkeur is hierbij een Europese oplossing, maar sluit nationaal ingrijpen niet uit. Parallel dient gekeken te worden hoe verduurzaming wordt beloond en kwetsbare groepen worden geholpen. Hiermee zorgen we dat de energietransitie voor burgers en ondernemers betaalbaar, haalbaar en rechtvaardig wordt en de overstap naar elektrificatie aantrekkelijk.
- Versnel de verduurzaming van de maakindustrie door – onder stevige waarborgen – sneller maatwerkafspraken te maken met grote uitstoters, de regionale cluster-aanpak, de SDE++ regeling en andere vormen van ondersteuning voor bedrijven die aantoonbaar bereid zijn te verduurzamen.

4. Randvoorwaarden: stabiel beleid, verdediging van de rechtstaat en een Europese aanpak

Voor het slagen van grote maatschappelijke transitieën gelden een aantal belangrijke randvoorwaarden.

Voer stabiel, uitvoerbaar beleid en verdedig de rechtstaat: om investeringen mogelijk te maken en burgers zekerheid te bieden is stabiel en voorspelbaar beleid een randvoorwaarde. Regelgeving is noodzakelijk, maar dient altijd uitvoerbaar en uitlegbaar te zijn. Rechtszekerheid, de bescherming van burgers en bedrijven tegen juridische willekeur is een bouwsteen van onze economie. De rechtstaat verdient dan ook onverkorte bescherming vanuit politiek en maatschappelijk middenveld. Als overlegeconomie zien we ons ook nadrukkelijk als deel van deze democratische rechtstaat. We nemen onze rol door belangen te wegen, kennis te bundelen en legitimiteit van beleid en besluitvorming te ondersteunen.

Nederland dient zich actief, constructief en agenderend op te stellen in Brussel: Nederland is voor zijn welvaart afhankelijk van het buitenland. Een versterkte interne markt en kapitaalmarktunie zijn van vitaal belang voor ons verdienvermogen en om investeringen mogelijk te maken. Daarnaast zijn vraagstukken als de energietransitie en transitie naar een circulaire economie vanwege het noodzakelijke gelijke speelveld enkel op Europees niveau vorm te geven. Een sterk economisch Europa is ook een sterk sociaal Europa, gericht op opwaartse convergentie voor stabiliteit en solidariteit.

Voer begrotingsbeleid dat ruimte biedt om te investeren in transitieën:

Nederland en de EU staan voor grote en urgente opgaven. Adviesinstellingen roepen Nederland op om begrotingsbeleid meer te richten op de lange termijn en geld vrij te maken voor het oplossen van economische knelpunten. We sluiten ons aan bij deze oproep om te investeren in de toekomst. De Europese begrotingsregels bieden daar ook ruimte voor. Het is zaak om die ruimte verstandig te benutten en daarbij de ankers en begrotingsregels in acht te nemen.

5. Samen oplopen: aanbod aan een nieuw kabinet

De komende kabinetsperiode staan we een nieuw kabinet graag weer bij met onze advisering. Om ook van advies tot impact te komen, zijn we tevens een platform voor akkoorden of kunnen we een rol nemen in de uitvoering. Concreet bieden we in deze brief het volgende aan:

We werken samen aan een beter arbeidsongeschiktheidsstelsel: In de uitvoering loopt het stelsel vast. Hardheden in de WIA leiden tot inkomensonzekerheid. Uitval naar ziekte en arbeidsongeschiktheid is in Nederland te hoog. Ook omdat de WIA een werknemersverzekering is, kunnen structurele oplossingen niet zonder raadpleging en instemming van sociale partners. We bieden aan om:

- Samen met het kabinet te werken aan een gedragen aanpak om knelpunten, ziekteverzuim en bijbehorende hoge instroom in de WIA aan te pakken en te voorkomen.
- Komend jaar te werken aan een beter systeem rond arbeidsongeschiktheid in het algemeen en de WIA in het bijzonder.

We maken door samenwerking en zelforganisatie de impact van regels voor bedrijven kleiner en de effectiviteit groter, bijvoorbeeld bij Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Al geruime tijd brengt de SER bedrijven, vakbonden en maatschappelijke organisaties samen om IMVO in de praktijk te brengen, de OESO heeft ons model internationaal als voorbeeld genoemd vanwege de resultaten die het oplevert. Waar regelgeving kan beginnen als ervaren last, transformeert deze aanpak de implementatie tot een kans waarin robuuste ketens resulteren in een goede concurrentiepositie.

SER-partijen zijn bereid om:

- Deze IMVO-aanpak breed onder het Nederlandse bedrijfsleven te organiseren, met de overheid als partner en co-financier.
- Ook op andere gebieden samen in kaart te brengen waar en hoe we noodzakelijke regels beter uitvoerbaar kunnen maken, bijvoorbeeld door vormen van zelfregulering en -organisatie. Hierbij dient speciale aandacht te komen voor toezicht en handhaving die toekomstbestendig, risicogericht en proportioneel dient te zijn.

We werken aan toekomstperspectief voor de landbouw: Boeren en tuinders staan onder grote druk met veel onzekerheid over de toekomst. Het vorige kabinet heeft de SER gevraagd⁷ te werken aan toekomstperspectief voor de landbouw door kansen, barrières en oplossingsrichtingen voor de ontwikkelpaden in de landbouw in kaart te brengen en te adviseren over een passend beleidsinstrumentarium. In 2026 hoopt de SER met dit advies te komen.

We komen samen tot een uitvoerbare regeling voor leven lang ontwikkelen ingebed in een effectiever arbeidsmarktinfrastuctuur: De beroepsbevolking moet meer eigen regie krijgen op ontwikkeling. Tegelijkertijd begint een lerende economie op de werkvloer en moeten werkenden sneller op de juiste plek terechtkomen en hun weg kunnen vinden op de arbeidsmarkt. Om ook onze rol te nemen als sociale partners bieden we aan om:

- Te komen tot passende regelingen voor LLO, gebaseerd op SER-advisering⁸

⁷ Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2025), Adviesaanvraag SER Toekomstperspectief Landbouw.

⁸ O.a. SER (2023) *Leven lang ontwikkelen. Structurele verankering in de samenleving.*

- Samen te werken aan een beter dekkende arbeidsmarktinfrastructuur met investeringen in om- en bijscholing, maar ook loopbaanbegeleiding, handige websites voor werkzoekenden en zij-instroomtrajecten voor sectoren met weinig personeel⁹.

Wij werken graag samen met het kabinet verder rondom arbeidsmarktgevolgen van de opschaling bij Defensie. We zetten hiermee het eerdere initiatief vanuit de Stichting van de Arbeid om reservisten te mobiliseren door¹⁰.

We adviseren over belastingen en toeslagen in dienst van brede welvaart

Het kabinet staat voor grote fiscale uitdagingen. Het toeslagenstelsel dient grondig herzien te worden. De SER is binnen de commissie vereenvoudiging belasting- en toeslagenstelsel gestart met het voorbereiden van adviezen over de inkomstenbelasting en de toeslagen:

- De SER is voornemens om medio 2026 met een advies te komen over toeslagen en belastinginkomsten uit arbeid.
- Daarna een vervolgadvisie te leveren over belastingheffing over kapitaal en de bredere belastingmix.
- In de periode hierna samen op te lopen en in gesprek te blijven om een langdurige transitie vorm te geven.

Het is gegeven de grote vraagstukken die om doorbraken vragen de komende periode extra belangrijk dat de politiek en de polder samenwerken en zorgen voor breed politiek en maatschappelijk draagvlak. Laten we daar met elkaar de schouders onder zetten.

We zien dit aanbod en deze voorstellen als een goede basis voor een stabiele politieke koers voor het nieuwe Nederland en gaan hierover graag met u in gesprek.

Wij wensen u en de politieke partijen veel succes en wijsheid in deze formatie.

Namens de Sociaal-Economische Raad,

Kim Putters
Voorzitter SER

9 Stichting van de Arbeid (2025), *Visie en aanpak partners op Van-Werk-Naar-Werk-stelsel*.

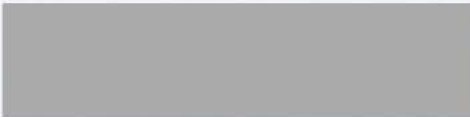
10 Stichting van de Arbeid (2025), *Caο-afspraken reservisten*.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

SER
T.a.v. De heer K. Putters
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

Kenmerk: 202500997

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Putters,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202500998

De Tweede Kamer
Ter attentie van informateur de heer S. Buma
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

15 dec. 2025

Betreft: Onveiligheid in landelijk gebied door problematiek wolf

Geachte heer Buma,

In het kader van de lopende kabinetsformatie wil ik uw aandacht vestigen op een onderwerp dat, ondanks zijn urgentie, vooralsnog nauwelijks aan bod lijkt te komen in Den Haag: de door de aanwezigheid van wolven snel toegenomen onveiligheid voor bewoners in het landelijk gebied.

Na een aantal jaren redelijk in harmonie geleefd te hebben met toen nog geringe aantallen en nog schuwe wolven, neemt het aantal incidenten sterk toe. Naast weidedieren (die helaas ook achter goedgekeurde wolfwerende rasters aangevallen en verscheurd worden), worden ook hardlopers, fietsers, kinderen en honden aangevallen. In tegenstelling tot wat 'experts' beweren: ook kort aangelijnde honden worden aangevallen en ernstig verwond. De wolven zijn niet meer schuw en begeven zich, ook overdag, actief in de nabijheid van mensen.

Wolven komen dus niet langer alleen in natuurgebieden voor, maar worden nu ook veelvuldig binnen of nabij woonwijken waargenomen. En dat zijn helaas niet alleen zwervers die een nieuw territorium zoeken. Voor inwoners van Gelderland, Utrecht, Drenthe en Friesland, de provincies waar de wolf zich gevestigd heeft (en waar hun aantal snel groeit), leidt dit tot een voortdurend gevoel van onveiligheid. Het uitlaten van een hond – iets wat normaal gesproken vanzelfsprekend en veilig zou moeten zijn – is voor velen een stressvol moment geworden. En kan alleen door continu alert te zijn op gevaar en prikstoffen, fluiten/toeters, spray en andere verdedigingsmiddelen mee te nemen.

Maar er speelt meer dan het niet meer kunnen houden van graas- c.q. weidedieren en het niet meer uit kunnen laten van de hond. Hulphonden kunnen niet meer opgeleid worden. Kinderen kunnen niet meer veilig naar school of naar de sportclub fietsen. Horeca ziet het aantal klanten teruglopen. De heide wordt niet meer begraasd door schapen en dreigt daardoor te verdwijnen.

Er is grote maatschappelijke onrust en toegenomen polarisatie tussen dat deel van het platteland waar men de problemen met de wolf dagelijks ervaart, en o.a. de Randstad waar men de wolf van een veilige afstand bekijkt, en de problemen bagatelliseert dan wel ontkent.

De overheid heeft volgens de Grondwet de taak om haar burgers een veilige leefomgeving te bieden. Wanneer inwoners in hun dagelijkse leven niet meer veilig zijn, is ingrijpen dus noodzakelijk. Dit heeft de overheid tot nu toe nagelaten. De overheid neemt daarmee, naast aanvallen op dieren, ook bewust het risico op meer dan de drie aanvallen op kinderen die er tot nu toe al waren. Gelukkig hadden die nog een goede afloop....

Ik verzoek u daarom deze kwestie expliciet op de agenda te zetten tijdens de kabinetsformatie. Een helder, praktisch en uitvoerbaar wolvenbeleid is dringend noodzakelijk om zowel de veiligheid van inwoners als van hun dieren te waarborgen.

Ik vertrouw erop dat u de veiligheid en leefbaarheid op het platteland serieus neemt en dat dit onderwerp meegenomen wordt in de komende gesprekken.

Met vriendelijke groet,

Dalfsen

De Tweede Kamer
T.a.v. informatiekol. S. Buma
Postbus 200 18
2500 EA Den Haag

AS3CC - #X83DXDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kenmerk: 202500999

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Utrecht, 18 december 2025

Betreft: Kinderopvang als fundament voor economische groei en ontwikkelkansen

Geachte mevrouw Letschert,

Gefeliciteerd met uw benoeming tot informateur. Wij wensen u daarbij veel succes. Wij verwachten dat kinderopvang een thema zal zijn in de (in)formatie en willen u daarvoor graag wat aandachtspunten meegeven. Kinderen zijn kwetsbaar, kostbaar en beschermwaardig, zoals het CDA het zo mooi verwoordt. Kinderopvang is goed voor de ontwikkeling van kinderen, ze doen hier ervaringen op die van belang zijn voor de rest van hun leven. Kinderopvang is ook nodig voor ouders die arbeid en zorg willen combineren en dat is nu in tijden van grote arbeidsmarkttekorten van groot belang (één medewerker in de kinderopvang maakt dat zeven tot elf ouders kunnen werken). Kinderopvang kent kinderen en hun ouders van jongs af aan, ziet wat het gezin nodig heeft, staat ouders bij in de opvoeding, 'it takes a village to raise a child' en vormt een community in de wijk. Kinderopvang dient meerdere doelen. Onze oproep aan een nieuw te vormen kabinet is tweeledig.

- **Zet het stelsel voor kinderopvang zoals dat nu in ontwikkeling is door** zodat kinderopvang vanaf 2029 rechtstreeks gefinancierd wordt, ouders een vaste lage bijdrage betalen en vooral ook minder onzekerheid ervaren, door het vervallen van de kinderopvangtoeslag¹. Een financieringsstelsel dat ouders zekerheid biedt en dat hun vertrouwen in de overheid herstelt, is cruciaal. Inkomensafhankelijkheid is een essentiële voorwaarde om die zekerheid te borgen. Dat kinderopvang in dat stelsel als DAEB, Dienst van Algemeen Economisch Belang, wordt aangewezen hoeft zeker geen beletsel te vormen, mits goed uitgewerkt. Personeelstekorten in de kinderopvang vergen zeker aandacht; ze vormen echter geen belemmering voor het nieuwe stelsel. De markt is er wat ons betreft klaar voor!
- **Laat de arbeidseis in het stelsel van kinderopvang vallen**, zodat alle kinderen hun talenten kunnen ontwikkelen en ouders die nog niet werken stappen in de richting van maatschappelijke participatie of werk kunnen zetten. Doe dat om te beginnen voor twee dagen (0-4 jaar) en twee dagdelen (4-13 jaar) per week. SEO rekent in recent onderzoek² uit wat de kosten zijn. SEO neemt besparingen op uitvoeringskosten niet mee, terwijl die aanzienlijk kunnen zijn. Het budget voor School & Omgeving van OCW (circa € 200 miljoen in 2029) kan vrijvallen zodra buitenschoolse opvang voor alle kinderen toegankelijk wordt. Kortom door integraal te bekijken wat kinderen nodig hebben en potjes samen te voegen hoeft het loslaten van de arbeidseis niet veel te kosten. Maar het loslaten leidt wel tot grote maatschappelijke opbrengsten.

Uiteraard zijn wij altijd bereid tot een nadere toelichting.

Hoogachtend

Karen Strengers
voorzitter BMK

Leden van de Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang maken ongeveer een derde deel uit van de kinderopvangsector. Ons streven is te komen tot kinderopvang van hoge kwaliteit die toegankelijk is voor alle kinderen. Wij zien kinderopvang als een partner die naast ouders staat en wij zoeken daarom de samenwerking met onderwijs en andere partijen als (jeugd)zorg, gemeente, welzijn, sport, cultuur etc. De BMK verenigt maatschappelijke ondernemers die 100% van de rendementen terug laten vloeien naar de (kwaliteit van de) kinderopvang.

¹ Zie ook artikel in de NRC op 16 december over hogere toeslagen en dus ook grotere onzekerheden.

² <https://www.maatschappelijkekinderopvang.nl/nieuws/seo-onderzoek-gratis-kinderopvang-voor-alle-kinderen-blijkt-betaalbaar/>

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang
T.a.v. Mevrouw K. Strengers
Orteliuslaan 9-11
3528 BA Utrecht

Kenmerk: 202600002

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Strengers,

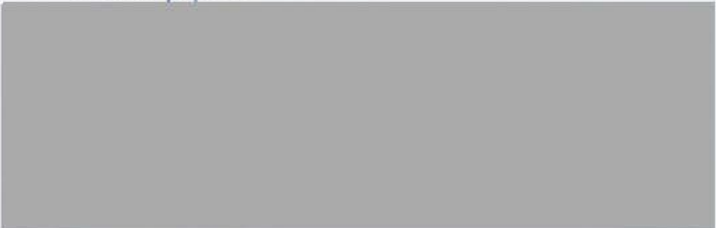
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600003

Aan de informateur
Prof. dr. R.M. Letschert
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderdeel van NWO

Bezoekadres:

Laan van Nieuw Oost-Indië 300
2593 CE Den Haag

Postadres:

Postbus 93138
2509 AC Den Haag

E-mail: opensciencenl@nwo.nl

Website: www.openscience.nl

18 december 2025

Betreft: Open wetenschap in een nieuw regeerakkoord

Geachte professor Letschert,

Nederland staat voor grote maatschappelijke uitdagingen. Goede en betaalbare zorg, woningbouw en energiezekerheid. Dit in een tijd van ongekeerde geopolitieke spanningen. Dat bij het oplossen van die problemen de wetenschap een belangrijke bijdrage kan en moet leveren, is evident.

Een absolute randvoorwaarde, echter, om die kennis uit onderzoek ook daadwerkelijk te mobiliseren, is de vrije, ongehinderde, toegankelijkheid ervan voor iedereen: of dat nu overheid, bedrijven, burgers of wetenschappers zijn. Dat is de essentie van Open Science, waarvoor wij graag in deze brief uw aandacht vragen.

Open Science als versneller van oplossingen

Open Science is geen doel op zich, maar een krachtig instrument om maatschappelijke uitdagingen sneller en effectiever aan te pakken. Wanneer onderzoeksdata en publicaties vrij toegankelijk zijn, kunnen innovaties sneller worden doorontwikkeld. De coronacrisis heeft dit op indringende wijze getoond hoe het globaal open delen van data en publicaties cruciaal was voor de bestrijding van die crisis. Bij de energietransitie zorgt toegankelijkheid van klimaat- en energiedata ervoor dat bedrijven en kennisinstellingen samen efficiënter innoveren. Open kennis vermijdt dubbel werk, verlaagt kosten en vergroot het maatschappelijk rendement van publieke investeringen in wetenschap.

Nederland internationaal voorop

Aan Open Science wordt in Nederland al hard gewerkt. De ambitie is dat het in 2030 de norm is. Nederlandse kennisorganisaties werken nauw samen om die transitie te laten slagen, ondersteund door de investeringen die onder het kabinet Rutte IV zijn gedaan in het regieorgaan Open Science NL: een tienjarig programma met als doel Open Science de norm te maken met behulp van gerichte impulsinvesteringen.

Nederland loopt internationaal voorop in deze beweging. Het feit dat Open Science en Open Education afgelopen jaren tweemaal expliciet in regeerakkoorden werd genoemd, heeft daar in belangrijke mate aan bijgedragen.

Balans tussen openheid en kennisveiligheid

Natuurlijk roepen de veranderde geopolitieke omstandigheden en zorgen met betrekking tot kennisveiligheid nieuwe uitdagingen op. Het is van belang strategische kennis te beschermen waar dat noodzakelijk is. Tegelijkertijd mag dit niet leiden tot onnodige beperking van samenwerking en de vrije uitwisseling van kennis. Open Science en kennisveiligheid kunnen naast elkaar bestaan: met gerichte risicobeoordelingen en heldere protocollen kunnen beide worden geborgd. De vrije uitwisseling van kennis moet het uitgangspunt blijven, bescherming de afgewogen uitzondering.

Ons verzoek

Wij verzoeken u in de volgende fase van de formatie te bevorderen dat Open Science opnieuw expliciet wordt opgenomen in het regeerakkoord. Dit sluit naadloos aan bij de inzet van D66 en CDA op innovatie, kennis en onderzoek als fundament voor economische groei en maatschappelijke vooruitgang. Open Science maakt deze ambities direct uitvoerbaar: het versnelt kennisdeling, verhoogt de zichtbaarheid en impact van publiek gefinancierd onderzoek, en ondersteunt technologische vernieuwing, klimaatoplossingen en internationale samenwerking die in de agenda centraal staan. De overgang naar een open, efficiënt en toekomstbestendig kennislandschap is daarmee een logisch onderdeel van de plannen die de formerende partijen nu voor Nederland formuleren.

Wij nemen de vrijheid u in de bijlage een tekstsuggestie voor opname in een regeerakkoord te sturen.

Hoogachtend,

Prof. dr. Lex Bouter,
Voorzitter Stuurgroep Open Science NL

Hans de Jonge
Directeur Open Science NL

Bijlage 1: Tekstsuggestie

Bijlage: Tekstsuggestie

"Open Science draagt bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, klimaat en digitalisering. Nederland blijft inzetten op Open Science als norm in 2030. Vrije toegang tot onderzoeksresultaten versnelt innovatie, versterkt onze concurrentiepositie en vergroot het maatschappelijk rendement van publieke investeringen in wetenschap. Daarbij bewaken we de balans tussen openheid en kennisveiligheid: we beschermen strategische kennis waar nodig, maar houden openheid als uitgangspunt."

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Open Science NL
T.a.v. De heer L. Bouter
Postbus 93138
2509 AC Den Haag

Kenmerk: 202600004

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Bouter,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp
Luchtvaartbeleid nieuw kabinet: houd méér rekening met de
leefkwaliteit rondom Schiphol

Datum
19 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

Als informateur bent u momenteel druk bezig met het voeren van verkennende gesprekken met zowel politieke partijen als maatschappelijke organisaties. Namens de inwoners van Uithoorn — een gemeente onder de rook van Schiphol — wil ik u vragen om bij het vormgeven van een nieuw kabinet nadrukkelijk rekening te houden met de verslechterde leefkwaliteit in de regio rondom Schiphol en onder de Aalsmeerbaan (de zogenoemde Zuidoosthoek). Schiphol heeft hier namelijk veel invloed op. Daarom ons pleidooi: elke maatregel op Schiphol moet leiden tot een verbetering voor omwonenden, en in het bijzonder voor de inwoners van de Zuidoosthoek.

Overlast en scheefgroei op de zwaarbelaste Aalsmeerbaan

Verschillende instanties, waaronder de [heer Alders](#), de [heer Van Geel](#), de [Omgevingsraad Schiphol](#), de [Bestuurlijke Regie Schiphol](#), [Schiphol](#), [LVNL](#), en [het ministerie van I&W](#), hebben de zware overbelasting in de zuidoosthoek van Schiphol de afgelopen jaren bevestigd. Ook een [ILT-publicatie](#) en de [MRS-reactie](#) erkennen dat de huidige werkwijze onvoldoende bescherming biedt voor omwonenden, met name in Uithoorn en Aalsmeer.

Hoewel de Aalsmeerbaan een secundaire baan is (dat wil zeggen een baan die dicht bij dichtbevolkt gebied ligt en daarom niet primair ingezet moet worden), heeft juist deze baan het grootste deel van de groei van Schiphol opgevangen. Het aantal starts van deze baan steeg van 38.239 in 2008, het jaar van het laatste wettelijk vastgelegde Luchthavenverkeersbesluit (LVB), naar 64.472 in 2024. Dit betekent een groei van **68,6%**, terwijl het totale aantal vliegbewegingen in die periode slechts met **5,1%** toenam. Dit heeft in het afgelopen decennium geleid tot een enorme en onevenredige belasting voor onze inwoners. Er zijn minder rustmomenten overdag en juist langere pieken van overlast in de vroege ochtend en avond. Voor Uithoorn ligt de piek tussen 21.00 en 22.00 uur 's avonds — dat is de nacht van onze kinderen. Uit de rapportage van SensorNet (realtime metingen van vliegtuigeluid in onze gemeente) blijkt dat in dit uur extreem veel piekgeluiden worden gemeten, namelijk geluiden boven de 80 dB(A). Een geluidsniveau waarbij mensen vrijwel zeker wakker worden. In **72%** van de gevallen deden deze pieken zich voor op een avond vóór een schooldag.

Onwenselijke gevolgen nachtsluiting zonder algehele krimp

Momenteel gaat veel aandacht uit naar een mogelijke nachtsluiting. Het beperken van slaapverstoring is een mooi streven. Wij vragen dan ook met klem aandacht voor de slaapverstoring van onze kinderen. De avondpiek op de Aalsmeerbaan is namelijk veel intenser dan de nacht. Voor ons geldt: *'de avond is de nacht van onze kinderen.'* Een eventuele nachtsluiting mag geenszins leiden tot een verslechtering van de leefomstandigheden voor (andere) omwonenden - niet in de vroege ochtend, niet in de late avond en niet door het intensiever gebruik van secundaire banen. Een gecontroleerde krimp van het vliegverkeer is in dit opzicht de meest effectieve en duurzame oplossing. Zonder krimp leidt een nachtsluiting immers tot verschuiving en dat betekent een verslechtering voor de al overbelaste omwonenden van de secundaire banen.

Het gaat om mensen, niet om cijfers

Recent heeft de gemeente Uithoorn een officieel handavingsverzoek ingediend bij de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en de minister van Infrastructuur & Waterstaat met de eis dat het ILT per direct overgaat tot handhaving van de herhaalde overschrijdingen van het toegestane geluidsniveau bij handhavingpunt 25 dat zich in Uithoorn bevindt. Achter de cijfers die de geluidsoverschrijding aangeven, zitten mensen. En de impact op hun leven is groot. De afgelopen jaren is op allerlei manieren aandacht gevraagd voor de onacceptabele en onevenredig gegroeide overlast in Uithoorn. Dit heeft nog steeds niet geleid tot acties die de overlast verminderen. Als gemeente staan we met onze rug tegen de muur en zien geen andere uitweg dan te starten met deze juridische procedure.

Tot slot

Namens de gemeente Uithoorn doe ik daarom een dringende oproep aan het nieuw te vormen kabinet om de leefkwaliteit van omwonenden eindelijk centraal te stellen in het nationale luchtvaartbeleid. Dat vraagt om heldere keuzes: herstel van wettelijke bescherming, daadwerkelijke vermindering van overlast, en een structurele aanpak van de scheefgroei op de Aalsmeerbaan. Wij rekenen erop dat u deze opdracht meeneemt in de kabinetsformatie en staan klaar om vanuit Uithoorn constructief mee te denken over oplossingen die onze regio weer leefbaar maken.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Uithoorn,
namens deze,

dhr. F. (Ferry) Hoekstra
Wethouder Schipholzaken

mevr. M.C. (Karin) Wegewijs
Gemeentesecretaris

dhr. P.J. (Pieter) Heiligers
Burgemeester

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Gemeente Uithoorn
T.a.v. Burgemeester Heiliegers
Postbus 8
1420 AA Uithoorn

Kenmerk: 202600006

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte Burgemeester Heiliegers,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

20260007

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Kenmerk: PVH/12.004
Onderwerp: Nederland is rijk aan sportvissers
Contactpersoon: [REDACTED]

Bilthoven, 17 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

Voor u ligt een belangrijke opdracht, namelijk het formeren van een nieuw kabinet dat richting geeft aan een sterk, gezond en verbonden Nederland. Vanuit die betrokkenheid wend ik mij namens de Sportvisunie (voorheen Sportvisserij Nederland) graag tot u.

De Sportvisunie is met ruim 700.000 leden na voetbal en tennis de grootste sportbond van ons land, aangesloten bij NOC*NSF. Lokale hengelsportverenigingen (bijna 700 in Nederland) zijn in veel gemeenten de grootste sportclub. Samen vertegenwoordigen wij de brede gemeenschap van 1,7 miljoen Nederlanders die regelmatig vissen in onze binnen- en kustwateren. Sportvissen is een van de meest beoefende vormen van buitenrecreatie en past vanzelfsprekend bij een land dat zichzelf met trots waterland noemt.

Sportvissen is echter veel meer dan een vrijetijdsbesteding. Het is een sociaal bindmiddel en een sport die mensen actief de natuur in brengt. Sportvissers zijn de ogen en oren aan de waterkant en op het water. Wij signaleren vroegtijdig veranderingen in waterkwaliteit, vissterfte of (natuur)vervuiling. Met wetenschappelijk onderzoek, projecten en samenwerking met overheden, natuurorganisaties en kennisinstellingen leveren wij onmisbare data en advies voor visstand- en waterbeheer. Daarmee versterken we de inzet op een gezonde leefomgeving, biodiversiteit en verantwoord gebruik van onze wateren.

Tegelijkertijd bezit sportvissen duidelijke maatschappelijke toegevoegde waarde. Zo draagt de hengelsport sterk bij aan mentale gezondheid, ontspanning, sociale verbinding en educatie. Kinderen en jongeren leren via de hengelsport over de onderwaternatuur, biodiversiteit en verantwoord gebruik van het buitengebied, een bijdrage die steeds belangrijker wordt in een tijd waarin natuurbeleving onder druk staat.

De sportvisserij is een van de grootste en meest laagdrempelige sporten van Nederland. Met het oog op de formatie willen wij u dan ook meegeven dat de Sportvisunie optreedt als een kennis- en samenwerkingspartner voor iedereen die begaan is met de Nederlandse natuur, onze onderwaterwereld, de volksgezondheid en de waarde van natuurbeleving.

SPORTVISUNIE

Leyensweg 115 • 3721 BC Bilthoven
Tel. 030 605 84 00 • info@sportvisunie.nl
www.sportvisunie.nl • KvK 40477955

Member of the European Anglers Alliance (EAA),
the Confédération Internationale de la
Pêche Sportive (CIPS) and NOC*NSF

Wij staan graag met u in contact en zijn beschikbaar om input te leveren voor de formatie. Bescherming van de onderwaternatuur, waterkwaliteit en natuurbeleving door middel van sport verdienen een waardige plek in het regeringsbeleid, waarbij kennis uit het veld onmisbaar is.

Met vriendelijke groet,

Piëtte van Hoorn
Adjunct Directeur

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Sportvisunie
T.a.v. Mevrouw P. van Hoorn
Leyenseweg 115
3721 BC Bilthoven

Kenmerk: 202600008

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Van Hoorn,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Uw ref.

-

Onze ref.

u-25.109

Datum

15 december 2025

Onderwerp: Samen aan de slag voor een betere leefomgeving rondom Schiphol

Geachte mevrouw Letschert,

De Maatschappelijke Raad Schiphol (MRS) is een onafhankelijk adviesorgaan voor de minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en adviseert over zaken die de leefomgeving van omwonenden rondom Schiphol betreffen. De MRS heeft met interesse kennisgenomen van de uitnodiging van de onderhandelende partijen om samen te werken aan een plan om Nederland weer vooruit te helpen en gaat hier graag op in.

Ons perspectief op de ontwikkeling van de luchthaven sluit goed aan bij de centrale thema's uit de agenda van de onderhandelende partijen. De omvang van Schiphol beperkt bijvoorbeeld de mogelijkheden voor woningbouw in een groot gebied rondom de luchthaven. Er gelden restricties op hoogbouw vanwege veiligheid en nieuwbouw vanwege geluid. De leefomgevingskwaliteit staat onder druk door ernstige geluidshinder en slaapverstoring, met schadelijke effecten op de volksgezondheid. Op de krappe arbeidsmarkt concurreert de luchtvaartsector met Defensie (bv. technici, luchtverkeersleiding en piloten). Arbeidsmigranten worden aangetrokken voor het werk in de transport en logistiek. Om een natuurvergunning te krijgen, koopt Schiphol boerenbedrijven op vanwege de stikstofrechten. De luchtvaartsector legt bovendien een onevenredig groot beslag op de Nederlandse CO₂-ruimte.

Deze opsomming maakt de spanning zichtbaar tussen de economische belangen en de maatschappelijke belangen die gerelateerd zijn aan luchtvaart. De huidige omvang van Schiphol ligt boven het maatschappelijke optimum. Overheidsmaatregelen zijn nodig om het evenwicht hierin terug te brengen. Strategische keuzes zijn noodzakelijk.

Het economisch belang rechtvaardigt de omvang van Schiphol niet

In 2024 accommodeerde Schiphol 66,8 miljoen passagiers en werden 474.000 commerciële vluchten afgehandeld, waarvan 25.000 in de nacht. Er waren 301 bestemmingen rechtstreeks bereikbaar.

Samen met de luchthavens van Londen, Frankfurt, Istanbul en Parijs staat Schiphol steevast in de Europese top-5. Het aantal bestemmingen en het aantal vluchten vanaf Schiphol ligt hoger dan op basis van de Nederlandse thuismarkt mogelijk is. Dat komt door het hubmodel van KLM, dat Schiphol als knooppunt gebruikt. In 2024 maakten 24,3 miljoen passagiers een overstap, dat is 36 procent van het totaalⁱ. Elke intercontinentale KLM-vlucht bestaat gemiddeld voor 70 procent uit transferpassagiersⁱⁱ. Het hubmodel vergt dus een significant deel van de beschikbare capaciteit.

Lang heeft groei van Schiphol vooropgestaan in het luchtvaartbeleid. Actuele wetenschappelijke studies laten echter zien dat een heroverweging hiervan gerechtvaardigd is. Onderzoeksbureau SEO schat in dat bij een eventuele halvering van de hub Nederland nog steeds goed bereikbaar isⁱⁱⁱ. De voor de Nederlandse markt courante bestemmingen blijven rechtstreeks bereikbaar en veel andere blijven goed bereikbaar via een overstap buiten Nederland. Een studie van IenW^{iv} schat dat Nederland adequaat verbonden blijft met de wereld als het aantal vluchten op Schiphol tussen 396.000 en 438.000 ligt.

In een maatschappelijke kosten-batenanalyse van SEO, CE Delft en Significance^v is een integrale berekening gemaakt van verschillende scenario's voor Schiphol. Daaruit blijkt dat krimp per saldo tot welvaartswinst voor Nederland leidt. Daarbij moet het belang van internationale bereikbaarheid voor de vestigingsplaatskeuze van internationale organisaties niet worden overschat. Die keuze wordt beïnvloed door een heel palet aan factoren waaronder fiscale regelingen, huisvestingsmogelijkheden, leefomgevingskwaliteit en de beschikbaarheid en het opleidingsniveau van werknemers^{vi}.

Ten slotte werken op Schiphol circa 68 duizend mensen en daarnaast werken ongeveer 45 duizend mensen bij toeleveranciers^{vii}. Werkgelegenheid is belangrijk, maar in Nederland is geen tekort aan banen, maar aan arbeidskrachten. Uit meerdere onderzoeken^{viii} blijkt dat het netto-effect van krimp van Schiphol op de werkgelegenheid beperkt is van omvang^{ix}.

De gevolgen voor omwonenden zijn groot

Luchtvaart heeft een sterke negatieve impact op de leefomgevingskwaliteit in de regio rond Schiphol. Het gaat om een enorm gebied waar mensen ernstig gehinderd zijn door vliegtuiggeluid: van Heiloo in het noorden tot Alphen aan de Rijn in het zuiden en Hilversum in het oosten. De bijlage laat ter illustratie per gemeente de percentages omwonenden zien die ernstig gehinderd zijn¹. In totaal gaat het in 2024 om 200.000² ernstig gehinderden^x. Dat is 1 op de 6 mensen die in dat gebied woont. Naast ernstige geluidshinder ondervinden omwonenden ook slaapverstoring. Het gaat om ruim 24.000³ slaapverstoorden^{xi}.

Blootstelling aan vliegtuiggeluid heeft aantoonbaar negatieve gezondheidseffecten^{xii}. Langdurige hinder en slaapverstoring kunnen leiden tot een hoge bloeddruk en hart- en vaatziekten. Naar schatting overlijden jaarlijks ongeveer 10 mensen aan een hart- en vaatziekte door vliegtuiggeluid. Dit is een schatting uit onderzoek van het RIVM. Bij mensen die al lijden aan een hart- en vaataandoening kunnen de klachten verergeren. De advieswaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor vliegtuiggeluid worden ruim overschreden.

Op scholen met een hoge blootstelling aan geluid is vaker sprake van een leesachterstand. De leerprestaties van kinderen kunnen dus lijden onder vliegtuiggeluid. Rondom Schiphol liggen tachtig

¹ Van ernstige hinder is sprake wanneer iemand met een 8 of hoger (schaal 1-10) aangeeft hinder te hebben van vliegtuiggeluid. De data komen uit een breed gezondheidsonderzoek van de GGD.

² Bij een geluidsbelasting van 45dB(A) Lden of hoger. De WHO-advieswaarde is 45dB(A) Lden.

³ Bij een geluidsbelasting van 40dB(A) Lnight of hoger. De WHO-advieswaarde is 40dB(A) Lnight.

onderwijsinstellingen die blootgesteld worden aan een te hoge geluidsbelasting^{xiii}. Uit recent onderzoek in de gemeente Uithoorn blijkt uit geluidsmetingen dat er elke avond voorafgaand aan een schooldag 80% kans is op een vlucht waar kinderen wakker van worden^{xiv}.

De rechter gebiedt verandering

In een uitspraak van 20 maart 2024 kwam de rechtbank in Den Haag tot het oordeel dat de Staat bij de besluitvorming over het luchtverkeer van en naar Schiphol jarenlang onrechtmatig heeft gehandeld^{xv}. Dit komt doordat de Staat de belangen van de omwonenden stelselmatig niet op de juiste manier heeft meegewogen en doordat er geen effectieve rechtsbescherming is geboden. De Staat heeft volgens de rechtbank steeds de hubfunctie en de groei van Schiphol vooropgesteld. Deze werkwijze is in strijd met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Nieuwe maatregelen zijn noodzakelijk

Het vorige kabinet heeft helaas te weinig gedaan om die balans te herstellen, door teveel te leunen op de belofte van de luchtvaartsector dat vliegtuigen stiller worden. 'Stillere' vliegtuigen zijn namelijk niet de oplossing: overvliegfrequentie en het gebrek aan rustperiodes zijn belangrijke determinanten van ernstige geluidshinder. Er moeten nieuwe stappen worden gezet door het nieuwe kabinet. Concreet adviseert de MRS om in het Regeerakkoord op te nemen:

- 1) Breng het aantal ernstig gehinderden door vliegtuiggeluid met 20% omlaag, bovenop de autonome ontwikkeling en overeenkomstig het Actieplan geluid 2024-2029.
- 2) Sluit Schiphol tussen 23.00-07.00u en voorkom dat er vluchten bijkomen in de vroege ochtend en late avond.
- 3) Streef naar opvolging van de WHO-advieswaarden voor vliegtuiggeluid door de geluidswinst van 'stillere' vliegtuigen volledig ten gunste van omwonenden te laten komen.
- 4) Vraag de Gezondheidsraad om een integraal advies naar de impact van luchtvaart op de volksgezondheid.
- 5) Voer een CO2-plafond in op Schiphol.

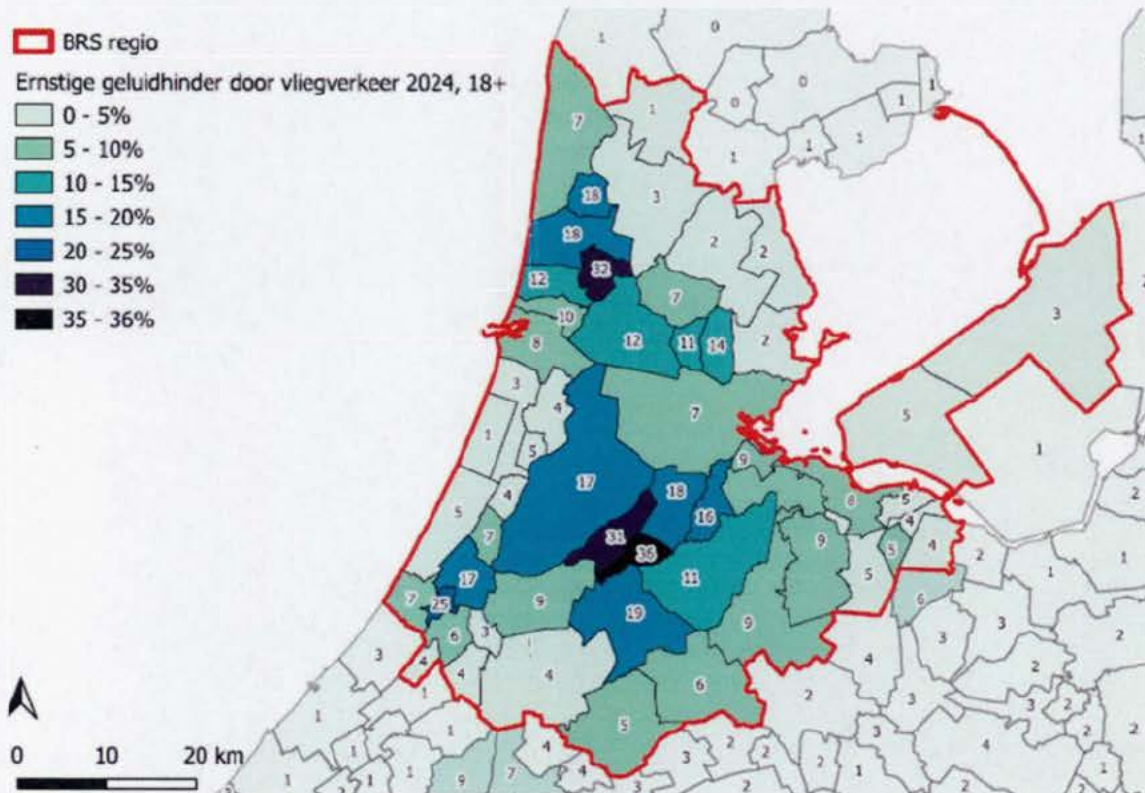
Schiphol is op dit moment niet meer de luchthaven waar Nederland trots op was. De negatieve effecten van luchtvaart zijn daarvoor simpelweg te groot. De MRS wil dat mensen die in de omgeving van Schiphol wonen een concrete verbetering gaan merken van hun leefomgeving. De uitspraak van de Haagse rechtbank laat ook geen ruimte voor een andere conclusie. Wij gaan graag met u in gesprek over ons maatschappelijke perspectief op luchtvaart en de ontwikkeling van Schiphol.

Met vriendelijke groet,

Khadija Arib,
Voorzitter Maatschappelijke Raad Schiphol

Bijlage: ernstige geluidshinder door vliegverkeer per gemeente^{xvi}

Schiphol is rood omcirkeld in onderstaande figuur

Bronnen

- ⁱ Schiphol Group. (zonder datum). *Verkeer en vervoerscijfers 2024*. Geraadpleegd op 27 november 2025, van <https://www.schiphol.nl/nl/schiphol-group/verkeer-en-vervoer-cijfers/>.
- ⁱⁱ Boonekamp, T. & Burghouwt, G. (1 januari 2015). *Economisch belang van de hubfunctie van Schiphol*. Amsterdam: SEO.
- ⁱⁱⁱ Behrens, C., Adler, M., & Jongeling, A. (17 januari 2024). *Betekenis van de transferpassagiers op Schiphol*. Amsterdam: SEO.
- ^{iv} Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (24 juni 2022). *Bestemmingenanalyse voor adequate bereikbaarheid*.
- ^v Koopmans, C., Behrens, C., Blom, M., van Eck, G., Grebe, S., Jongeling, A., Juijn, D., Konijn, S., Meijer, C., & Hebli, S. (2024). *Schiphol: krimpen of verduurzamen?* Amsterdam: SEO.
- ^{vi} De Pater, M., Vegter, S., Van Ommeren, K., Koopman, M. & Lieshout, R. (oktober 2024). *Belang Schiphol voor economie en vestigingsklimaat*. Amsterdam: Decisio.
- ^{vii} De Pater, M., Vegter, S., Van der West, R. (2019). *Actualisatie economische betekenis Schiphol*. Amsterdam: Decisio.
- ^{viii} PwC. (7 juni 2022). *Impactanalyse verlaging activiteitsniveau Schiphol*. Amsterdam: PwC.
- ^{ix} Jongeling, A. & Koopmans, C. (juni 2023). *Minder banen door krimp werkgelegenheidseffecten van minder vluchten op Schiphol*. Amsterdam: SEO.
- ^x Madlener, B. (2 mei 2025). *Brief van de minister van Infrastructuur en Waterstaat*. Kamerstuk 29655-555.
- ^{xi} Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (september 2024). *Aanvullende notificatie balanced approach-procedure Schiphol*.
- ^{xii} Atlas Leefomgeving. (zonder datum). *Vliegverkeer*. Geraadpleegd op 9 december 2025, van <https://www.atlasleefomgeving.nl/thema/geluid-in-je-omgeving/vliegverkeer>.
- ^{xiii} Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (juni 2022). *Geluidsbelastingkaarten luchthaven Schiphol 2021*. Den Haag: IenW.
- ^{xiv} DGMR. (11 juni 2025). *Rapportage gebruiksjaar 2024 (2023-2024) - Analyse vliegtuiggeluid Uithoorn*. Den Haag: DGMR.
- ^{xv} Rechtbank Den Haag. (20 maart 2024). ECLI:NL:RBDHA:2024:3734.
- ^{xvi} GGD. (zonder datum). *GGD Gezondheidsmonitor 2024*. Geraadpleegd op 7 december 2025, van <https://buurtatlas.vzinfo.nl/>.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Maatschappelijke Raad Schiphol
T.a.v. Mevrouw K. Arib
Polarisavenue 15
2132 JH Hoofddorp

Kenmerk: 202600012

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Arib,

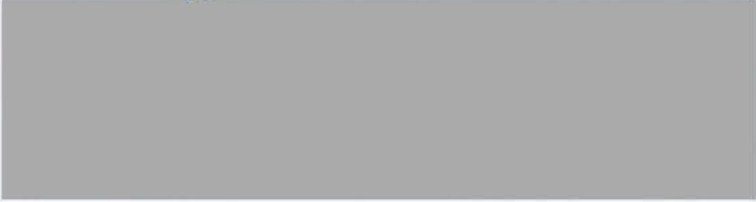
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600013

**STICHTING
NEDERLAND
ERSBUITEN
NEDERLAND**

Stichting Nederlanders Buiten Nederland
Slotlaan 24, 3523 HC Utrecht, Nederland
www.nederlandersbuitennederland.nl - info@sbn.nl

Aan: Informatieur mw. R.M. Letschert
Betr.: Zorgpunten Nederlanders buiten Nederland
Datum: 17 december 2025

Geachte informateur Letschert,

De onafhankelijke en politiek-neutrale **Stichting Nederlanders Buiten Nederland (SNBN)** behartigt de belangen van de ruim **één miljoen Nederlanders die buiten Nederland wonen.**

Vanuit deze positie vragen we u vriendelijk en met klem, in de aanloop naar het nieuwe regeerakkoord, om oog te houden voor enkele 'Haagse' punten die de Nederlanders buiten Nederland dagelijks leven grote impact hebben, in het bijzonder voor de volgende onderwerpen waar de SNBN al langere tijd voor pleit:

1. **Mogelijkheid tot dubbele nationaliteit en herkrijging onvrijwillig verloren Nederlanderschap** – in lijn met vrijwel alle Europese landen.
2. **Proef digitaal stemmen vanuit het buitenland** – het weken vantevoren moeten stemmen sluit ons uit van volwaardig stemrecht, omdat de campagne en positiebepaling van partijen dan nog niet echt duidelijk is. Bovendien zijn internationale posterijen vaak (te) traag.
3. **Versoepeling verlenging paspoorten** – op veel plekken in de wereld moet je soms maanden wachten totdat er een plekje vrijkomt om dit te kunnen regelen.
4. **Toegang tot een Nederlandse bankrekening** – een Nederlandse betaalrekening is essentieel voor zorg, onderwijs, verzekeringen en praktisch betalingsverkeer.
5. **Behoud en ondersteuning van Nederlands onderwijs in het buitenland** – cruciaal voor kinderen die op termijn (weer) in Nederland onderwijs volgen, en die voor Nederland zelf van grote meerwaarde zijn.

Daarnaast leven er bij ons nog andere belangrijke thema's, zoals **pensioenen, naturalisatie voor onze niet-Nederlandse partners, behoud wijdverspreid consulaire netwerk** en verdere **digitalisering van overheidsdiensten.**

Alvast dank voor uw inzet en betrokkenheid bij de belangen van Nederlanders wereldwijd.

Met vriendelijke groet,

Eelco Keij, voorzitter

A-PRIORITY

STICHTING
NEDERLAND
ERSBUITEN
NEDERLAND

004.30
PRIORITY

20774016
92679208
CH-4600

PRIORITY

WebStamp

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering
Kabinetsformatie

Postbus 20018

2500 EA DEN HAAG

NIEDERLANDE / PAYS-BAS

RX2CC - #X930X0X#00#0000#

SNBN- Stichting Nederlanders Buiten Nederland
Secretariaat

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Stichting Nederlanders Buiten Nederland
T.a.v. De heer E. Keij

Kenmerk: 202600014

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte heer Keij,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hooqachtend,

Rianne Letschert
Informateur

**Aan mevrouw dr. Rianne Monique Letschert
(In)formateur voor de kabinetsformatie**

202600015

P/a:
De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp: Uitbreiding eilandsraad Bonaire – verzoek tot prioritering in kabinetsformatie

Datum: 18 december 2025

Geachte mevrouw Letschert,

Graag wend ik mij tot u in uw hoedanigheid van (in)formateur, nu in de lopende kabinetsformatie keuzes worden voorbereid die bepalend zijn voor de bestuurlijke en democratische inrichting van het Koninkrijk der Nederlanden voor de komende jaren.

Aanleiding voor deze brief is mijn ernstige zorg over het recente besluit om de uitbreiding van het aantal eilandsraadszetels op Bonaire aan te houden. Dit uitstel raakt niet alleen een lokaal bestuursvraagstuk, maar een fundamenteel democratisch beginsel, nu Bonaire rechtstreeks stemt voor de Tweede Kamer en daarmee integraal deel uitmaakt van het Nederlandse democratische bestel.

Juist in een formatieproces waarin de contouren van een nieuw regeerakkoord worden vastgesteld, acht ik het van groot belang dat de democratische gelijkwaardigheid van Caribisch Nederland expliciet wordt meegewogen. De versterking van de lokale volksvertegenwoordiging op Bonaire is daarvoor een onmisbare randvoorwaarde.

Het besluit tot aanhouding is mede genomen op verzoek van lokale politieke partijen. Daarmee bestaat het reële risico dat nationale besluitvorming — onbedoeld — wordt gestuurd door lokale partijpolitieke belangen die gericht zijn op behoud van bestaande machtsverhoudingen. Een kleine eilandsraad met hoge toetredingsdrempels bevoordeelt grote partijen en sluit lokaal verankerde burgers zonder partijapparaat structureel uit van effectieve vertegenwoordiging. Dat kan en mag niet de bedoeling zijn van een democratische rechtsstaat.

Een uitbreiding van de eilandsraad naar 15 zetels is geen bestuurlijke luxe, maar een noodzakelijke democratische correctie. Zij verkleint machtsconcentratie, verlaagt de electorale drempel, vergroot de representativiteit en versterkt de kwaliteit van controle en besluitvorming. Daarmee draagt zij rechtstreeks bij aan goed bestuur, maatschappelijke legitimiteit en bestuurlijke stabiliteit op de lange termijn.

Ik verzoek u daarom met klem om:

- de uitbreiding van de eilandsraad van Bonaire naar 15 zetels expliciet te agenderen als prioriteit binnen de onderhandelingen voor een nieuw kabinet;
- dit onderwerp te verankeren in het aankomende regeerakkoord of in de bijbehorende bestuurlijke agenda voor Caribisch Nederland;

- en te bevorderen dat besluitvorming hierover tijdig vóór de eilandsraadsverkiezingen van 2027 wordt afgerond.

Het versterken van de democratische infrastructuur van Bonaire is geen kwestie van partijpolitiek, maar van staatsrechtelijke zorgvuldigheid en gelijke democratische waarde voor alle burgers binnen het Koninkrijk.

Ik vertrouw erop dat u dit signaal zult betrekken bij uw werkzaamheden als (in)formateur en ben vanzelfsprekend bereid een nadere toelichting te geven indien dat gewenst is.

Met de meeste hoogachting,

Bonaire

Bijlagen: Brief aan vaste TK commissie Binnenlandse Zaken

Opinie: Zwakke onderhandelingen in De Bilt leiden tot structurele democratische benadeling van Bonaire [6 dec 25]

Opinie: Uitstel bestuurlijke versterking Caribisch Nederland blokkeert democratische Vooruitgang [17 dec 25]

Wetenschappelijke publicatie: Increasing the Number of Seats in the Island Council of the Public Entity of Bonaire: An Analysis if an Increasement of the Number of Seats in the Island Council Will Affect Good Governance Through Cumulation of Political Fragmentation.

**Aan de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken
Tweede Kamer der Staten-Generaal**

Per email:

Datum: 18 december 2025

Geachte leden van de commissie,

Tot mijn spijt moet ik mij in zeer korte tijd wederom tot u wenden, ditmaal om krachtig bezwaar aan te tekenen tegen uw besluit om de uitbreiding van het aantal eilandsraadszetels op Bonaire op de lange baan te schuiven.

Dit besluit raakt de kern van uw constitutionele verantwoordelijkheid. Bonaire stemt direct voor de Tweede Kamer. Dat maakt het niet slechts een lokale bestuurlijke aangelegenheid, maar een vraagstuk van democratische gelijkwaardigheid binnen het Nederlandse staatsbestel. Juist daarom rust op uw commissie de plicht om het democratisch gehalte van de lokale vertegenwoordiging te bewaken en te versterken — niet om noodzakelijke hervormingen uit te stellen.

Het aanhouden van dit dossier is, zo is kenbaar gemaakt, mede ingegeven op verzoek van lokale politieke partijen. Daarmee is de commissie echter op het verkeerde been gezet. Het uitstel dient niet het algemeen democratisch belang van Bonaire, maar vooral het partijpolitieke belang van gevestigde machtsblokken die baat hebben bij een kleine raad met een hoge toetredingsdrempel.

Een uitbreiding van de eilandsraad naar 15 zetels is geen luxe en geen bestuurlijk experiment, maar een fundamentele democratische correctie. Een grotere raad:

- verlaagt de electorale drempel;
- verkleint de machtsconcentratie van grote partijen;
- doorbreekt partijhegemonie;
- en creëert ruimte voor lokaal verankerde kandidaten zonder partijapparaat.

In de huidige constellatie is het voor “de kleine man” — de leraar, de ondernemer, de visser, de zorgverlener — feitelijk onmogelijk om via eigen kracht en lokale steun door te dringen tot de eilandsraad. Dat staat haaks op het wezen van volksvertegenwoordiging. Democratie is geen exclusief domein van partijstrategen, maar een afspiegeling van de samenleving.

Verder dient gesteld te worden dat de huidige raad van 9 zetels te klein is om de enorme politieke wil en diversiteit op het eiland te accommoderen. In 2023 stelden maar liefst 132 kandidaten zich verkiesbaar. Dit signaal van brede maatschappelijke betrokkenheid wordt door de huidige structuur onderdrukt.

Een uitbreiding naar 15 zetels zou de drempel aanzienlijk verlagen, waardoor lokaal verankerde kandidaten (zoals de timmerman) die wél een paar honderd stemmen weten te bundelen, een reële kans maken. De weerstand hiertegen is meer geworteld in het machtsbehoud van gevestigde partijen dan in zorgen over bestuurlijke efficiëntie.

Het argument dat uitbreiding zou leiden tot bestuurlijke instabiliteit of gebrek aan kwaliteit mist elke feitelijke onderbouwing. Integendeel: een grotere raad verlicht de werkdruk, verbetert de controlerende functie en versterkt de inhoudelijke kwaliteit van besluitvorming. Dat dit door sommige lokale partijen als ongewenst wordt ervaren, is begrijpelijk — maar kan en mag nooit leidend zijn voor uw afweging.

Ik wijs u er nadrukkelijk op dat verder uitstel betekent dat deze noodzakelijke democratische versterking niet tijdig vóór de eilandsraadsverkiezingen van 2027 kan worden gerealiseerd. Daarmee zou een nieuwe bestuursperiode starten op basis van een aantoonbaar tekortschietend representatief model, terwijl de oplossing al jaren voorhanden is.

Ik verzoek u dan ook met klem:

1. dit agendapunt per omgaande te herprioriteren;
2. de uitbreiding van de eilandsraad van Bonaire naar 15 zetels niet verder afhankelijk te maken van lokale partijbelangen;
3. en de besluitvorming zodanig te versnellen dat implementatie uiterlijk vóór de verkiezingen van 2027 kan plaatsvinden.

Democratische gelijkwaardigheid verdraagt geen uitstel. Elke verdere vertraging bevestigt en bestendigt een systeem waarin macht wordt geconcentreerd en burgerparticipatie wordt ontmoedigd. Dat kan nooit de bedoeling zijn — en mag dat ook niet zijn.

Hoogachtend,

Bonaire

Bijlagen: **Opinie:** Zwakke onderhandelingen in De Bilt leiden tot structurele democratische benadeling van Bonaire [6 dec 25]
Opinie: Uitstel bestuurlijke versterking Caribisch Nederland blokkeert democratische Vooruitgang [17 dec 25]
Wetenschappelijke publicatie: Increasing the Number of Seats in the Island Council of the Public Entity of Bonaire: An Analysis if an Increasement of the Number of Seats in the Island Council Will Affect Good Governance Through Cumulation of Political Fragmentation.

Increasing the Number of Seats in the Island Council of the Public Entity of Bonaire: An Analysis if an Increase of the Number of Seats in the Island Council Will Affect Good Governance Through Cumulation of Political Fragmentation

Willem A. Cecilia

Senior Policy Advisor to the public entity of Bonaire

Address: P.O. Box 103, Kralendijk, Bonaire, Caribbean Netherlands

ABSTRACT

In 2019 an advisory group recommended an increase in the number of seats of the island councils of the Dutch Public Entities in the Caribbean. The discussion is if one should fully jump from nine to nineteen seats after the elections of 2027 regarding the public entity of Bonaire or should this be built gradually from nine to thirteen, fifteen, seventeen and nineteen after every election cycle. A higher number of council member seats can drive political instability and fragmentation which is widely considered to be a major obstacle to economic development. The quality of governance has significant impact on economic growth. In this paper the Gross Domestic Product (GDP) per capita is utilized to determine economic growth in relationship to the size of respectively a parliament, assembly and a council, to answer the research question if the size of the island council of the public entity of Bonaire, should be increased from nine to nineteen in 2027, or if this should be done in an incremental way to avoid cumulation of political fragmentation. Quantitative research involving analysis of several variables using accumulated data of the sizes of the parliaments, councils, and assemblies from different countries as the dependent variables, and the accumulated GDP per capita as the independent variable, will be conducted to test the nature of relationship between the dependent variable and the independent variables true multiple regression, to answer the research question.

Keywords: Government Stability; Fragmentation; Good Governance; Economic growth; GDP per capita.

INTRODUCTION

The Caribbean islands of Bonaire, St. Eustatius, and Saba (BES-islands) have been part of the Netherland's constitutional structure since October 10th, 2010. The island's new status is regulated in the Charter for the Kingdom of the Netherlands. The islands have the status of public entities in the sense of article 134 of the Dutch Constitution. This provides for a special form of decentralized administration within the Netherlands which is comparable to municipalities. The administrative structure of these public bodies is based on the Dutch Municipalities Act. In 2017 through a new article 132a of the Constitution, the BES-islands were given a special form of local government which is not subdivided into provincial authorities and for which different rules can be given regarding tasks and powers. The anchoring in the Constitution formalized the 'Caribbean public entities' among other things and ensured that the

votes of all Dutch citizens on the islands will count for the elections to the Senate and the House of Representatives in the Netherlands. Before October 10th, 2010, the BES-islands together with Aruba, Curacao, and St. Maarten, were part of the Netherlands Antilles. The administrative structure of these islands was governed by the 'Island Regulation Netherlands Antilles'(IRNA) based on the political monistic system. The Netherlands Antilles was a constituent country of the Kingdom of the Netherlands. The country came into being in 1954 as the autonomous successor of the Dutch colony of Curaçao and Dependencies. The Antilles was dissolved in 2010 and the islands of Curacao and St. Maarten became constituent countries of the Kingdom. The island of Aruba on the other hand had been granted this status since 1986.

GOVERNANCE OF BONAIRE, St. EUSTATIUS & SABA

The islands of Bonaire, St Eustatius and Saba are each governed by an island authority and by the Dutch central government. The islands are public entities of the Netherlands, quite similar to municipalities. Unlike municipalities in the Netherlands, however, the Caribbean islands are not part of a Dutch province. Each island has an executive council that is responsible for that island's day-to-day governance. The executive council implements the decisions of the island council. The executive council also takes decisions of its own, such as issuing building permits or signing agreements with contractors. The executive council is supported in these tasks by a team of civil servants. The island secretary is the head of this civil service organization. The executive council governs the island and is subject to scrutiny by the island council. The civil servants are responsible for conducting the work of government and implementing the decisions that are made. The island council on the other hand is the representative assembly of the people and consists of nine seats (1). The 'Kingdom Representative' is finally the 'eyes and ears' for the various Ministers in the Netherlands and he keeps the Minister of the interior and Kingdom Relationship informed. He also monitors the decisions of the islands, for example staff appointments and the financial remuneration of the political fractions in the island council. For the Minister of the Interior and Kingdom Relations, he checks to see if public entities take any decisions that conflict with the law or public interest. He also makes sure that the Island Governor is appointed in accordance with the rules and acts when the island government is not doing its job properly. Overall, the Kingdom Representative must help promote good governance (2).

EVALUATION OF THE NEW ADMINISTRATIVE STRUCTURE

In the 'Final Declaration' of the mini conference on the new political structure of Bonaire, St. Eustatius and Saba which took place on November 11th, 2006, it was established that five years after the transition, the elaboration of this new political structure will be evaluated by the Netherlands and the three islands jointly. Evaluation provisions were included in the 'Public Entities Act Bonaire, Sint Eustatius, and Saba (PEA-BES)' and in the 'Finance Act Bonaire, Sint Eustatius, and Saba (FA-BES). The purpose of the evaluation was to analyze in which way the agreements made in the run-up to October 10th, 2010, and thereafter were implemented and given substance. The commissioners of Constitutional affairs of the islands and the Minister of Interior of the Netherlands agreed to establish an independent committee headed by J.W.E. Spies to conduct the evaluation. The picture that emerges from this report is mixed, with both positive and negative aspects. Great progress has been made in some areas of government provision, but socio-economically the situation on the islands has deteriorated significantly (3). The study shows furthermore that within the new administrative structure, the horizontal chain of supervision does not function effectively. For example, regarding the functioning of the

Island Council, it became clear that certain problems that already existed at the time of the Netherlands Antilles, are not significantly alleviated with the arrival of the PEA-BES. One of these is finding suitable candidates for the Island Council. In addition to the lack of suitable candidates, the effectiveness with which the Island Council supervises the executive council are further eroded by the fact that the number of councilors relative to the Netherlands is relatively small. The number of administrative files on the other hand is larger, with as consequence that the average number of subjects per councilor is higher than in a Dutch municipality (4).

ADVISEMENT CONSTRUCT DUTCH CARIBBEAN & THE NETHERLANDS

Between 2010 and 2017, there were nine executive council changes on Bonaire of which seven were non-election related. This has caused instability and uncertainty about the policy to be pursued. Against this background, an Administrative Agreement was concluded on November 14th, 2018, between the central government and the public entity of Bonaire, in which agreements were made, among other things, about strengthening (the executive power) of the administration of the public entity and about various priority themes, which both parties consider important (5). This among other concerns, prompted the State Secretary for the Interior and Kingdom relations by letter of September 13th, 2018, to ask the Council of State to provide him with information concerning the existing construct between the Dutch Caribbean and the Netherlands and the coordinating role of the Ministry of the Interior and Kingdom Relations. He has noted that the administrative constellation - on both sides of the ocean - does not guarantee focus, effect and result. As a result, with issues related to poverty, socio-economic development, physical infrastructure and good governance have not yet made the desired progress. In the light of the foregoing, the State Secretary for the Interior and Kingdom Relations have put the five questions to be answered by the Council of State. For this paper, the following question put forward is of importance: 'How can local government optimally contribute to decisiveness, continuity, and result? What does this mean for the role, position and relationship between the island governor, executive- and island councils, the Kingdom Representative, the local civil service organization, and financial supervision? To what extent can - in view of the limited executive power of the public bodies - a (temporary) adjustment of the current division of tasks between the central government and the public entities contribute to the improvement of efficiency and legality and better services and facilities for the inhabitants?'. The Council of State observed that the questions asked include the desire to improve cooperation between European and Caribbean Netherlands, as well as increasing decisiveness of the local government and also improves continuity and results. The Council of State sees in the wording of the questions that both the target and legality of the performance, and the duties and services to the citizens need to be improved. The Council of State concluded that the islands should be central to achieving these objectives. The responsibility for formulating, coordinating, and implementing policy as well as for the financial side, can ultimately better be with the islands than with the central government. After all, local governments that are closer to the citizens are better able to estimate which policy is best to serve those citizens in the best viable way. To ensure that the island governments can fulfill this responsibility, it is necessary in any case and amongst others that the public entities are not considered jointly, but individually, that sufficient financial resources are available for this purpose, that they have sufficient administrative power and that they have an expert civil service organization (6).

Reaction of the central government to the advisement council of state

In a letter dated October 4th, 2019, the central government responded to the advisement of the Advisory Division of the Council of State dated July 17th, 2019, and the Interdepartmental Policy Survey "Working Together" dated June 10, 2019. In addition, the central government response gives substance to various motions and commitments. Finally, in a letter dated May 26th, 2020, the government responded to various questions about that government response. In short, the common thread is:

- Improve cooperation and coordination in The Hague and in the Caribbean, including the current division of tasks.
- Invest in the quality and effectiveness of local government and the civil servant's organization.
- Eliminate backlogs step by step and ensure adequate, sustainable financing and appropriate legislation and regulations (7).

The central government instituted a steering group which was in charge of processing and elaborating the various recommendations into a final note.

Increasing the number of seats in the island councils of the public entities

In the final note the steering group recommended an increase in the number of seats of the island councils of the Public Entities. The number of Island Council members is laid down in Article 9 of the PEA-BES. Compared to the Netherlands, where the number of councilors is based on the number of inhabitants with a minimum of nine, the number of island councilors in the public entities is low. This creates a high workload for the incumbent members, who must manage a broad portfolio per person. The Island Council also has a larger package of tasks compared to municipalities in the Netherlands, due to the insular nature of the islands. Furthermore, the number of island councilors does not grow with the number of inhabitants. In Bonaire, the ratio between the number of inhabitants and the number of councilors has grown skewed since 2010. The local political culture within the island council also plays a role in this subject, which is not always conducive to the island council's effectiveness. If the scale in the Dutch Municipalities Act were to be adhered to, the island councils would more than double in size. The question is whether such a number of suitable candidates can be found. An interim solution is to only increase the number of councilors based on the population development since 2010. The new number of island councilors for Bonaire (22.573 inhabitants) would increase from nine to nineteen (see table 1). The number of island council members for St. Eustatius (3242 inhabitants) and Saba (1911 inhabitants) will then increase from 5 to 9. The options for and consequences of increasing the number of island council members will be further mapped out in the period August – December 2022 (8). The executive council of Bonaire also instituted a Work Group to advise the executive council regarding the various recommendation in the final note and communicate the wishes of the island to the jurists of the Dutch Ministry of the Interior and Kingdom affairs regarding the proposed changes of the PEA-BES and FA-BES based on the final note. On the June 15th, 2022, the Work Group fully informed the standing committee of the island council of Bonaire about the actual state of affairs. The island council members present expressed their concerns regarding the increase of the number of seats in the island council from nine to nineteen, stating the preference for quality and not quantity (9). The actual Secretary of State from the Ministry of Interior and Kingdom affairs also publicly brought forward the increase of the number of seats in the island council. The fact that the number of seats per inhabitant was not equalized when the islands became public

entities of the Netherlands, has everything to do with the fact that the architects of the actual structure did not consider the local democracy to be full and flourishing at the time. And that is exactly how many think about it in 2022 (10).

Table 1. A summary of the number of seats in the Dutch Municipal Councils as regulated by article 8 of the Dutch Municipal Act

Number of inhabitants in the municipality	Number of seats in the city council
0 – 3001 inhabitants	9 zetels in the city council
3001 – 6000 inhabitants	11 zetels in the city council
6001 – 10.000 inhabitants	13 zetels in the city council
10.001 – 15.000 inhabitants	15 zetels in the city council
15.001 – 20.000 inhabitants	17 zetels in the city council
20.001 – 25.000 inhabitants	19 zetels in the city council
25.001 – 30.000 inhabitants	21 zetels in the city council
30.001 – 35.000 inhabitants	23 zetels in the city council
35.001 – 40.000 inhabitants	25 zetels in the city council
40.001 – 45.000 inhabitants	27 zetels in the city council
45.001 – 50.000 inhabitants	29 zetels in the city council
50.001 – 60.000 inhabitants	31 zetels in the city council
60.001 – 70.000 inhabitants	33 zetels in the city council
70.001 – 80.000 inhabitants	35 zetels in the city council
80.001 – 100.000 inhabitants	37 zetels in the city council
100.001 – 200.000 inhabitants	39 zetels in the city council
Meer dan 200.000 inhabitants	45 zetels in the city council

An increase in the number of seats in the island councils of the public entities, based on population, could benefit the local democracy since it is expected to enhance the representation of the people in the councils (11). In 2010 an amendment to the PEA-BES was passed by the Dutch Parliament, putting a freeze on the number of seats in the island councils of the public entities until the evaluation of the new administrative structure in 2015. The explanatory memorandum of the Act argues that the transition from the monistic to the dualistic system already means an increase in the number of politicians and that, according to the municipal layout (see table 1), increasing the number of island councilors could cause problems due to the small population size of the islands. It was therefore proposed to maintain the current number of island council members (12). In the legislative deliberations regarding the PEA-BES in 2010, the Secretary of State argued that she can imagine that it is already a challenge for small communities to find suitably qualified candidates. The Secretary of State reiterated that the transition to the new constitutional relationships almost certainly means an increase in the administrative burden for the islands. The tasks for the islands will change and a dualistic governance system will be introduced. In those circumstances it may be useful to expand the island council. Furthermore, a larger island council makes governance less vulnerable, also in terms of integrity. A larger political community will usually be a breakthrough in the existing inclusive governance culture. The representativeness also increases as a result of the change in the electoral quota. So, there are definitely advantages to the expansion (13). Despite these arguments the Dutch Parliament accepted the motion and effectively put a freeze on the number of seats in the island councils of the public entities until this day.

Gradual or full increase of number seats in the island councils?

The discussion if one should fully jump to nineteen seats after the elections of 2027 in the case of the public entity of Bonaire or should this be built gradually from nine to thirteen, fifteen and finally to nineteen, starting after the elections of 2027 and increase this every election cycle until the fully nineteen seats is achieved. The next elections for the island councils of the public entities will be in 2023 but legislatively seen the time is already much too short to implement the changes in 2023. In the case of the quantity of 'aspirant politicians' readily available, in the case of the public entity of Bonaire, the last election cycle (2019) can supply the necessary information regarding the number of candidates on the various lists of the political parties.

Table 2: Total of candidates for 2019 election in the public entity of Bonaire (14)

Name Party	#Candidates
List Rafael Santana	1
Era Nobo	13
Frente Sosial Progresivo (FSP)	12
Partido Democratico Boneriano (PDB)	23
1 Union pa Pueblo	14
Union Patriotiko Boneriano (UPB)	21
Movimentu di Pueblo Boneriano (MPB)	35
List Suzy Thodé	7
Total candidates	126

Before the electorate determines which candidates will be elected to the municipal (island) council, the party organizations of the local political groups and in this case the branches of the national parties in the Netherlands – the selectorate – determine who is nominated and who is not (15). For the selection of candidates, it is necessary that candidates are first recruited. The degree to which parties are successful in this depends on a number of factors. First, with many (active) members, a party has many potential candidates. The recruitment potential of parties will further depend on a party's position in the political landscape and its electoral status outlook. With 126 candidates that are competing for eleven seats in the island council of the public entity of Bonaire, one can conclude there is no lack of interest on the island to become a representative of the people. Regarding the quality of the candidates, it is issuance that the best candidates, this related to their education and experience, are put high on the list in the public entity of Bonaire, because of there potential to become commissioners. For the election cycle of 2019 candidates for the island council of the public entity of Bonaire have received a two-day training course in preparation for their possible role in the political arena of Bonaire. The training was organized by the public entity of Bonaire in collaboration with the Ministry of the Interior and Kingdom Relations, the Dutch Council of Aldermen, and the University of Aruba (16). During there tenure the island council members continuously will receive the necessary training to keep up with the developments. One can conclude that there is sufficient attention regarding the qualitative properties of the island council members.

Good governance & political fragmentation

For a number of years there has been a lot of discussion about 'good governance' in the Netherlands but of course also in the public entities of Bonaire, St. Eustatius, and Saba. During

the fourth period of the Balkenende administration (2007-2010), a 'Code for good public administration' was even drawn up with a number of requirements that every government organization in the Netherlands must meet e.g., the requirement of integrity of management; purposeful governance and effective and responsive governance. Every civil servant, administrator and political representative must meet the requirement of integrity (17).

Lunsing & Herweijer (2016) noted a gradual fragmentation of the political municipal landscape in the Netherlands. The authors went into the backgrounds of the political fragmentation i.e., task difficulty, municipality size, voter turnout at elections and administrative instability. They then discussed the consequences of political fragmentation. The hypothesis that municipalities with high political fragmentation are also characterized by more governance crises (early resignation of the commissioners) could not be statistically substantiated, but neither could it be rejected. The authors concluded that the greater the number of inhabitants in the municipality, the greater the chance of a more politically fragmented municipal council (18). Another factor that can provide an explanation for the extent to which a municipality has to deal with a politically more fragmented municipal council is the turnout figure. If the turnout in municipal elections is lower, this will lead to a slightly greater chance of more (and smaller in size) political parties in the council. Turning to the overall outcome of the municipal elections in 2022 (see table 3) it can be observed that the voter turnout was at 51%.

Table 3: Voter turnout Dutch Municipal elections 2022 (14)

Valid votes	6,897,076	99.47	
Invalid/blank votes	37,085	0.53	
Total votes	6,934,161	100.00	
Registered voters/turnout	13,599,700	50.99	
Source: Kiesraad			

On Wednesday 20 March 2019, the Island Council elections were held in the public entity of Bonaire. According to the information given by the Electoral Council the turnout percentage for the island council elections was 64% with 14.144 eligible voters. In 2015 this was 78% with 12.372 eligible voters and in 2011 75% with 10.174 eligible voters. Comparing the election of 2019 with 2011, a turnout decrease of 12% can be observed.

Table 4: Voter turnout information island council of the public entity of Bonaire

Island Council Elections Bonaire	Eligible voters	Attendance	Perc.	blanc votes	Perc.	Invalid	Perc.	Valid votes
2011	10174	7675	75,44%	70	0,78%	70	0,91%	7545
2015	12372	9632	77,85%	54	0,56%	162	1,68%	9416
2019	14114	9060	64.19%	97	1,3%	97	1,07%	8845

Table 5: Predicted values for the Island Council Elections 2023 & 2027

Island Council Elections Bonaire	Attendance	Perc.	Valid votes
2011	7675	75,44%	7545
2015	9632	77,85%	9416
2019	9060	64.19%	8845
2023	10174	61,24%	9902
2027	10867	55,26%	10552

Using the forecast function in Excel based on the existing values along a linear trend it can be established that in the year 2027 there will be a voter turnout of 55% in the public entity of Bonaire (see table 5) which is close to the Dutch Municipal election's voters' turnout in 2022. Low turnout in elections is a serious threat to democracy (19). Luning & Herweijer concluded that a strong political fragmentation in the council goes hand in hand with a low turnout at the elections.

Political instability is widely considered to be a major obstacle to global economic development. Frequent government turnover can be harmful because it increases uncertainty about policy, which could in turn discourage investment and reduce growth. Unstable governments have been historically associated with fragmented parliaments (20). Using a regression-discontinuity design, Carozzi et al. showed that each additional party with representation in the local parliament in Spain, increases the probability that the incumbent government is unseated by five percentage points. The entry of an additional party affects stability by reducing the probability of a single-party majority and increasing the instability of governments when such a majority is not feasible.

In the United States of America, a study analyzed the impact of local political fragmentation on population, employment, and per capita money income growth in 314 U.S. metropolitan areas. The results partially support the hypothesis if the turnout in municipal elections is lower, this will lead to a slightly greater chance of more (and smaller in size) political parties in the council. (21).

On the other hand, the Local Government Association in England argues that the literature is far more consistent in its findings that increases in the population or geographical scale of local government units have a deleterious effect on democratic criteria, such as electoral turnout, public trust in councilors, public trust in officers, levels of engagement, contact between citizens and councilors, contact between citizens and council officers, levels of identification or affinity with the council held by the public and number of councilors from beyond the major national parties. The literature reveals that there is an inevitability that the democratic criteria of local government will be damaged by increases in council size (22).

Cautiously it can be concluded that the greater the number of inhabitants in a municipality, the greater the chance of a more politically fragmented municipal council, and the hypothesis that Dutch municipalities with high political fragmentation are characterized by more governance crises, could not be statistically substantiated, but neither could it be rejected. Further it can be said that if the turnout in municipal elections is lower, this will lead to a slightly greater chance of more (and smaller in size) political parties in the council. In the United States it can be observed that if the turnout in municipal elections is lower, this will lead to a slightly greater

chance of more (and smaller in size) political parties in the council and in England the literature reveals that there is an inevitability that the democratic criteria of local government will be damaged by increases in council size.

The null and alternative hypothesis & scope of the study

Governance indicators have an enormous role in the economic environment in terms of economic growth and development. The role of governance in shaping of legislation, economic and social security and other necessary and fundamental conditions provides foundations for efficient production that eventually affects economic growth in any country (23). Governance can be regarded as social infrastructure, which plays an important role in economic growth through systems and government policies, that is, good governance can promote economic growth through encouraging the “helping hand” of power, while inhibiting the “grabbing hand” of power (24). Liu, Zhou & Liang stated as the first hypothesis that the quality of governance has significant impact on economic growth, good governance could bring significant positive effect on economic growth. The second hypothesis stated as follows: ‘As governance quality improves continuously, the improvement of per capita GDP declines gradually following one unit of governance improvement, namely, there is a significant diminishing marginal phenomenon in the economic growth effect of governance quality.’ One of the conclusions is that good governance exerts a significant positive effect on economic growth and overall, governance quality could positively affect real GDP per capita, because good governance means good public service, marketization, rule of law etcetera. In this paper the GDP per capita is utilized as an instrument to determine economic growth in relationship to the size of a respectively a parliament, assembly and a council, to answer the research question if the size of the island council of the public entity of Bonaire, should be increased from 9 to 19 in 2027, or if this should be done in an incremental way. the lack of cooperation between parliamentary party groups and the government has significant consequences in terms of bills’ passage and legitimacy, and even in terms of government survival (25), which have a direct impact on good governance and the economic growth which affects the GDP per capita. The higher the number of seats in each parliament, assembly, or council, the higher the party and individual groups in these bodies which inhibits timely consensus which can lead to stagnation in the decision-making government processes, hindering economic growth and good governance. In England, the literature reveals that there is an inevitability that the democratic criteria of local government will be damaged by increases in council size. In the Netherlands, a worrisome undertone is present due to political fragmentation in municipal councils which makes it more difficult for coalition and decision making (26). Several econometric studies tested the relationship between good governance in the sense of “market-enhancing governance” (stimulus institutions market) which showed a positive relationship between good governance and economic growth (43). Therefore, this paper proposes the following null and alternative hypothesis at $\alpha \leq 0.05$:

Hypothesis (H₀). The number of members in a parliament, an assembly or a council of a given country or cities of a country, has no significant impact on economic growth and the GDP per capita

Hypothesis (H_A). The number of members in a parliament, an assembly or a council of a given country or cities of a country, has a significant impact on economic growth and the GDP per capita

The scope of the study is limited to twenty-three Caribbean States and the GDP per capita covering the years 2011 true 2020, twenty-four United States cities and the GDP per capita over the years 2001 true 2017, 27 cities in England and the GDP per capita from 2002 to 2017, and twenty-six Dutch municipalities and the GDP per capita from 2011 to 2018. The GDP per capita for each city for the given period will serve as the independent variable against the total number of members in a parliament, an assembly or a council of a given country or cities of a country. Although the Oxford Economics Dataset shows that cities are typically the productive engines of their national economies, many exceptions exist (27). This will be considered a delimiting factor however in the year 2020 56% of the world's population was living in cities and 80% of the global GDP was generated in cities with this trend expected to continue (28).

THE METHODOLOGY

This study is a quantitative research involving analysis of several variables using accumulated data of the sizes of the parliaments of twenty-three Caribbean States, the size of twenty-four councils of United States cities, the size of the assemblies of twenty-seven cities in England and the size of the councils of twenty-six Dutch municipalities as the dependent variables, and the accumulated GDP per capita for each country and city in a given period of years as the independent variables, to test the nature of relationship between the dependent variable and the independent variables. The overall sample is composed of three separate datasets (see appendix). Data analysis method uses causal analysis (29). This model includes and test the number of members in a Parliament, assembly or council which is thought to affect GDP per capita. Causal models usually use correlation analysis to determine correlation and influence. The statistical technique of the multiple linear regression will be performed to see if there is any influence between a variable (#members) based on the value of the GDP per capita over a given period. The correlation coefficient will also be calculated to establish the presumed positive tendency between the inhabitants and the totality of seats (# members) in each given parliament, assembly, or council. The data analysis method used in this study is a statistical analysis method that applies a linear regression equation through the Statistical Analysis Program GNU PSPP.

DATA ANALYSIS & FINDINGS

The correlation coefficient is a statistical measure of the strength of the relationship between the relative movements of two or more variables. The values range between -1.0 and 1.0. In this study table 6 is used to describe the degree of correlation.

Table 6: Range and Degree of Correlation Coefficients (29)

Range of Correlation Coefficients	Degree of Correlation
0,80 – 1,00	very strong positive
0,60 – 0,79	strong positive
0,40 – 0,59	moderate positive
0,20 – 0,39	weak positive
0,00 – 0,19	very weak positive
(-0,20) – (-0,39)	weak negative
(-0,40) – (-0,59)	moderate negative
(-0,60) – (-0,79)	strong negative
(-0,80) – (-1,00)	very strong negative

The Pearson Correlations of the four datasets (A1, A2, A3 & A4) were calculated together with the Medians (M) and the Standard Deviations. The Pearson’s data analysis revealed a strong positive correlation, $r = .69$, for the Caribbean States, a strong positive correlation for the US cities, $r = 0.60$, no significant correlation for the cities of England ($p > .05$) and a very strong positive correlation for the Dutch municipals, $r = .94$.

As for the test of significance for the entire regression of the models at $\alpha = 0.05$ there is the following outcome (see appendix A6-1 to A6-4). For the Caribbean States, the P-value is 0.859 and therefore statistically not significant. The entire regression for the US cities has a P-value of 0.238 which statistically is not significant. The model for the cities in England produces a P-value of 0.047 which is a fraction smaller than the alpha value. And finally, the Dutch model gives a P-value of 0,849 which statistically is of no significance. The null hypothesis for the Caribbean States, US cities and Dutch municipalities is therefore not rejected. Since the P-value of the model for the cities of England is remarkably close to the alpha level, the null hypothesis here is also not rejected. With this result the alternative hypothesis (H_A) is rejected and within the scope of this study it can be concluded that the number of members in the parliament of the Caribbean states, the assemblies of US-cities and the councils of the cities in England and the Dutch municipals, has no significant impact on economic growth and the GDP per capita.

Discussion & recommendations

The findings of the study indicates that the overall seats in a parliament, assembly or council of a given country, cities and municipals as brought forward in this paper, has no bearing on economic growth and does not impact the local GDP per capita and indirectly good governance and associated quality. Therefore, the size of the island council of the public entity of Bonaire can be increased in one shot from nine to nineteen in the year 2027.

Councilors in the Dutch municipals are devoting more and more time to council work, whereby a regular complaint is that they have less and less time for their representative tasks and more and more time is spent on administrative council work in the town hall (30). In 2021 a study was conducted to find out how desirable full-time council membership is to alleviate the workload. The following research question was formulated for this purpose: To what extent is it desirable to appoint full-time councilors to the municipal council? Results from the survey show that the most desirable way to relieve the workload is to appoint paid support for the political groups (38.98%). Increase of the council fee also appears to be a popular option

to relieve the workload with 31.08%. The survey results indicate that full-time council membership is not the most sought-after solution to work pressure relief (31).

Factions in the Dutch municipal councils and in the island council of Bonaire are entitled to financial support and assistance according to the Municipal Act and the PEA-BES. The council must adopt a regulation to support the political factions. The ordinance must contain rules about the expenditure and accountability of the support (32). Factions in the Dutch municipal of Amsterdam with 881.933 inhabitants (Bonaire: 22573) receive a fixed amount of €3,150 (US\$ 3156) per year and an amount of € 300 (US\$ 301) per seat. The factions in the island council of Bonaire receive to the contrary a fixed amount of twelve times the gross monthly amount in US dollars as determined for the highest step of salary in scale ten of the Remuneration Scheme Bonaire 2005 as amended, and a compensation per council seat equal to 10% of the basic compensation. A faction with two representatives in the island council of Bonaire for example receives on a yearly basis an amount of US\$ 62,964 + 12,593 which equals to a staggering amount of US\$ 75,557. With these amounts the factions in the island council surely can take care of their own paid support but it is also a very strong enticement for fragmentation in the council. It is recommended to bring the financial support in proportions with those of their counterparts in the Netherlands.

As indicated above the full-time council membership is not the most sought-after solution to work pressure relief. A full-time council membership therefore will not be introduced for the time being for the Dutch municipals and the councils of the BES-islands. For the following the Dutch municipal of Sluis is chosen because of the total inhabitants of 23.237, (Bonaire: 22.573), a surface of 280 km² (Bonaire:288 km²) and the present of a harbor. Looking at the list of decisions for this Dutch municipal, regarding the public meeting of June 23rd, 2022, it can be determined that fourteen propositions were presented and decided on (33). The island council of Bonaire held its public decisions making meeting on June 13th, 2022, in which only two propositions for a decision were presented and passed (34). With the amount of the financial support at their disposal more decisions should be expected to be presented and decided on in the island council of Bonaire.

With the increase to nineteen members, it should be possible to rise the number of decisions passed in the island council given the fact that the workload can be equally distributed among a higher number of the island council members. This study expects the workload to decrease after 2027. For this it is recommended to properly house each faction, enable the factions to employ a fraction collaborator and make provisions to effectively support each fraction within the government organization when there are legislative initiatives from the council.

Increase of the compensation fee appears to be a popular option to relieve the workload in the Dutch municipal councils (31). The compensation or remuneration that councilors, aldermen and mayors receive for their work depends on the size of the Dutch municipality. In larger municipalities they receive a higher compensation than in smaller ones. The government assumes that a council member in one municipal has more to do than in the other municipal.

Of course, the compensation also depends on the amount of work put into the position. For example, being a member of the municipal council is an ancillary position. This means that the government assumes that council members have a job or business on the side. That is why they

do not receive a standard salary, but a compensation. A council member must work about 14 to 24 hours a week for this. The compensation for council member of a Dutch municipal with a total of inhabitants up to 40.000, will receive € 1047,82 (US\$ 1048) monthly and € 181,28 (US\$ 181.40) for expenses (35).

According to the decision on the legal status for political authorities on the BES-islands, a council member for the public entity of Bonaire receives a monthly compensation of US\$ 715 and US\$ 116.42 for expenses (36). Considering the tax regime in both countries, it is recommended that the compensation be adjusted to that which is common in a comparable municipality in the Netherlands.

References

- [1]. GovNL. Governance of Bonaire, St. Eustatius and Saba. *Government.nl*. [Online] 7 15, 2022.
- [2]. RCN. The Kingdom Representative. *English Rijksdienst CN*. [Online] 7 18, 2022. <https://english.rijksdienstcn.com/rijksdienst-caribisch-nederland/the-kingdom-representative>.
- [3]. Bijl, R and Pommer, E. *The Caribbean Netherlands five years after the transition*. The Hague : Dutch Government, 2016.
- [4]. Nauta, O. *Five years of the Caribbean Netherlands. Functioning of the new administrative structure*. The Hague : DSP-groep, 2015.
- [5]. Haar, ter B. *Kleinschaligheid vergt ondersteuning*. The Hague : ABDTOPConsult, 2021.
- [6]. Council-of-State. *Voorlichting over de bestaande vormgeving tussen de Caribisch en Europees Nederland en de coördinerende rol van BZK*. The Hague : Counsel of State The Netherlands, 2019.
- [7]. BZK. *Voorstel tot herziening van de Wet openbare lichamen BES en de Wet Financiën BES en enkele andere wetten naar aanleiding van de voorlichting van de Raad van State en het Interdepartementaal beleidsonderzoek 'Samen-Werken' en de kabinetsreactie daarop*. The Hague : Dutch Central Government, 2021.
- [8]. SteeringGroup. *Voorstel tot herziening van de WolBES en FinBES en enkele andere wetten n.a.v. de voorlichting RvS en het IBO 'Samen-Werken' en de kabinetsreactie daarop*. The Hague : Dutch Ministry of the Interior en Kingdom affairs, 2021.
- [9]. ComI&K. *Kort verslag en besluitenlijst vaste commissie I&K d.d. 15-6-2022*. Kralendijk : Island Council of Bonaire, 2022.
- [10]. ADCaribbean. *Meer van hetzelfde*. Rijnland, Zuid Holland, The Netherlands : s.n., July 18, 2022.
- [11]. Mishra, S. The Week. *The Week Magazine Web site*. [Online] 08 21, 2021. <https://www.theweek.in/news/india/2021/08/06/explained-should-india-increase-the-number-of-lok-sabha-seats-to-1000.html>.
- [12]. Da-Costa-Gomez, C.A. *Een vergelijking tussen het aantal eilandsraadleden in Caribisch Nederland en het aantal gemeenteraadleden in Europees Nederland*. Willemstad : University of Curaçao, 2019.
- [13]. Dutch-Parliament. *Regels met betrekking tot de openbare lichamen BES (Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba)*. The Hague : Dutch Parliament, 2010.
- [14]. Electoral-Council. Kiesraad. *Eilandsraad 20 maart 2019*. [Online] 07 19, 2022. <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/ER20190320>.
- [15]. Boogers, M and Voerman, G. *Rekrutering en selectie van kandidaten voor de gemeenteraadverkiezingen in 2018: ontwikkelingen van 2006 geduid*. Twente : Universiteit Twente, 2018.
- [16]. AD. Kandidaten getraind voor eilandsraad Bonarie. *Antilliaans Dagblad*. [Online] 02 26, 2019. <https://antilliaansdagblad.com/bonaire/19123-kandidaten-getraind-voor-eilandsraad-bonaire>.

- [17]. Korsten, F.A. *Wat is een goede gemeenteraad. Op zoek naar aanwijzingen wat een goede raad hoort te doen.* Maastricht : Maastricht University, 2016.
- [18]. Lunsing, J. and Herweijer, M. Politieke fragmentatie in Nederlandse gemeenten. *Bestuurswetenschappen.* 2016, pp. 5-16.
- [19]. Rosema, M. Low turnout: Threat to democracy or blessing in disguise? Consequences of citizens varying tendencies to vote. *Science Direct.* 2007, pp. 612-623.
- [20]. Carozzi, F., Cipullo, D and Repetto *Political Fragmentation and Government Stability. Evidence form local governments in Spain.* American Economic Journal, 2022, Vol. II, pp. 23-50.
- [21]. Goodman, C.B. *Political fragmentation and economic growth in U.S. metropolitan areas 2021,* Journal of Urban Affairs, pp. 1355-1376.
- [22]. Copus, C. *The political and governance implications of unitary reorganisation.* London : Local Government Association, 2021.
- [23]. Mohammadi, H., Shahnoushi, N. and Ronaghi, M. *The Effects of Governance Indicators on Per Capita Income, Investment and Employment in Selected Mena Countries.* Iranian Economic Review, 2016 pp. 211-229.
- [24]. Liu, J., Zhou, B. and Liang, Z. *The Effect of Governance Quality on Economic Growth: Based on China's Provincial Panel Data 2018,* Economies, pp. 1-23.
- [25]. Moury, C. and De Giorgi, E. *Conflict and Consensus in Parliament during the Economic Crisis.* The Journal fo Legislative Studies 2015, pp. 1-13.
- [26]. Franje, R. Politieke fragmentatie. *Bestuursforum.* mei 2016, p. 29.
- [27]. Fikri, K. and Zhu, J. *Competitive Cities for Jobs and Growth.* City Analytics. Washington D.C. USA : The Worldbank Organisation, 2015.
- [28]. Worldbank. The World Bank. *Urban Development.* [Online] August 17, 2022. <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>.
- [29]. Elistia, B. and Syahzuni, A. *The Correlation of the Human Development Index towards Economic Growth (GDP per Capita) in 10 Asean Member Countries.* Journal of Humanities and Social Studies 2018, pp. 40-46.
- [30]. TweedeKamer. *Voorstel van wet van de leden van den Bosch en van der Molen tot wijziging van de Gemeentewet, de Provinciewet en de WolBES ivm het laten vervallen van het verplicht voorzitterschap door raadsleden, of statenleden en eilandsraadleden.* . The Haque : Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2020.
- [31]. van Dijk, A., et al. *Fulltime Raadslidmaatschap Rapport.* Leeuwaarden : Thorbecke Academie - NHL Stenden, 2021.
- [32]. LokaleDemocratie. Lokale Democratie. *Lokale Democratie Web site.* [Online] august 29, 2022. <https://lokale-democratie.nl/>.
- [33]. Sluis. Dutch Municipal of Sluis. *Municipal of Sluis Web site.* [Online] august 30, 2022. <https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Sluis/1cc42243-4333-4fdb-83e7-fadb039ffd7b>.
- [34].PEB. Island Council of the Public Entity of Bonaire. *Public Entity of Bonaire web site.* [Online] august 30, 2022. http://www.konsehoinular.com/Verslag_Raadsbijeenkomsten/Verslagen_Raadsbijeenkomsten/Kort_verslag_en_Besluitenlijsten/2022/Kort_verslag_en_besluitenlijst_openbare_eilandsraadvergadering_BVR_d_d_13_06_2022_om_21_00_uur.
- [35]. Raadsleden.nl. Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. *Nederlandse Vereniging voor Raadsleden Web site.* [Online] August 30, 2022. <https://www.raadsleden.nl/het-raadslid/wat-krijgt-een-raadslid>.
- [36]. Overheid.nl. Overheid.nl Wettenbank. *Overheid.nl Wettenbank Web site.* [Online] August 30, 2022. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0033694/2019-03-07>.
- [37]. Worldbank. The World Bank. *The World Bank Data.* [Online] 08 16, 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=S3>.

- [38]. Caricom. Caricom web site. *Caricom Regional Statistics*. [Online] August 17, 2022. <http://statistics.caricom.org/>.
- [39]. US-Census. United States Census Bureau. *US Census Bureau Web site*. [Online] august 11, 2022. <https://www2.census.gov/programs-surveys/popest/datasets/2010-2016/cities/totals/>.
- [40]. Tylertech. Socrata. *ODN data socrata web site*. [Online] August 11, 2022. <https://odn.data.socrata.com/dataset/ODN-GDP/mkpy-jf3j/data>.
- [41]. Ons.gov.uk. Office for National Statistics UK. *Office for National Statistics UK Website*. [Online] August 11, 2022. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/datasets/populationandhouseholdestimatesenglandandwalescensus2021>.
- [42]. CBS.nl. CBS the Netherlands. *CBS the Netherlands Web site*. [Online] 08 11, 2022. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/regionaal/inwoners>.
- [43]. Mira, R. and Hammadache, A. *Good Governance and Economic Growth: A contribution to the Institutional Debate about State Failure in Middle East an North Africa*. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 2017, pp. 107-120.
- [44]. Ballotpedia. Balletpedia Organisation. *Belletpedia Web site*. [Online] august 11, 2022. https://ballotpedia.org/Nashville,_Tennessee.
- [45]. Kiesraad. Kiesraad the Netherlands. *Kiesraad the Netherlands Web site*. [Online] 08 11, 2022. <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/>.
- [46]. CBS-Statline. CBS Statline. *CBS Statline Web site*. [Online] August 11, 2022. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072NED/table?fromstatweb>.
- [47]. Gemeente.nu. Gemeente.nu . *Gemeente.nu Web site*. [Online] august 11, 2022. <https://www.gemeente.nu/bestuur/meetinstrument-voor-economische-prestaties-beschikbaar/>.
- [48]. IslandCouncil. Island Council of Bonaire . *Island Council of Bonaire Web site*. [Online] August 24, 2022. http://www.konsehoinsular.com/Organisatie/Vaste_Commissies.

APPENDIX

Table A1: Caribbean States, total inhabitants, total members of Parliament and the GDP per capita from 2011 - 2020 (37) (38)

Countryname	Inhabitants	# members	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Antigua & Barbuda	24070	11	12746.63	13272.73	12910.59	13501.58	14285.33	15198.74	15383.58	16679.59	17376.65	13992.74
Aruba	106766	21	25849.96	25496.84	26442.43	26895.06	28399.05	28453.72	29348.42	30253.71	31135.88	23384.30
Bahamas	330887	41	28005.91	29485.86	28768.77	30154.74	31699.36	31314.84	32371.01	33077.39	33872.33	24665.10
Barbados	89897	30	16459.06	16250.01	16452.15	16488.53	16558.86	16909.89	17404.21	17782.87	18480.06	16318.75
Belize	187075	31	4441.74	4530.60	4575.68	4744.11	4805.20	4877.67	4909.60	4927.19	4983.34	3987.80
Bonaire	20104	9	24167.86	24600.00	24300.00	24200.00	24300.00	25300.00	24800.00	25400.00	27000.00	25207.14
Curaçao	155014	21	19446.46	19886.68	19762.74	19552.66	19260.27	18881.83	18788.81	18956.10	19024.18	16109.86
Dominica	51527	31	7065.46	6849.46	7016.38	7317.49	7597.29	8080.97	7298.51	7745.38	8516.28	7003.86
Grenada	41470	15	7291.74	7444.09	7789.63	8370.04	9096.54	9628.26	10152.83	10466.88	10834.50	9273.20
Guyana	212575	65	4908.57	5378.81	5489.14	5407.15	5576.83	5811.40	6124.95	6145.82	6609.51	6955.94
Jamaica	1684526	63	5111.47	5209.86	4989.73	4834.28	4907.93	4843.75	5070.10	5359.99	5369.50	4664.53
St. Kitts & Nevis	16549	15	16910.57	16564.06	17393.43	18789.63	18717.43	19542.16	20382.78	20567.26	22047.88	18440.85
St. Lucia	34926	17	8983.74	9086.39	9378.99	9843.31	10093.62	10362.35	11034.63	11353.72	11591.08	8804.56
St. Maarten	40812	15	27997.00	28460.00	27943.00	27213.01	26681.96	26271.00	24466.75	23355.32	25569.49	20000.09
St. Vincent & Gr.	59476	23	6590.00	6732.44	7040.63	7081.07	7207.17	7438.79	7717.85	8024.03	8229.72	7860.82
Suriname	391883	23	8263.20	9200.97	9402.16	9471.92	9168.24	5872.79	6295.56	6938.09	6853.69	4916.61
Trinidad & Tobago	747507	41	19034.12	19171.21	20162.73	20290.52	18383.54	16241.41	16241.41	17139.19	17123.12	15285.94
Anquilla	14731	11	21529.07	20624.22	20509.19	22369.00	23148.00	22091.00	19271.00	21890.00	25337.00	17226.00
Bermuda	63903	36	97774.16	98431.87	99471.64	98467.68	102005.63	106885.88	111820.58	113050.74	116153.17	107706.04
British Virgin Islands	30237	15	37806.00	38872.00	39141.00	41383.97	43878.29	47795.26	44181.97	46368.36	47913.52	49357.19
Cayman Island	65720	19	72329.66	72777.15	73514.67	74990.43	76284.19	78471.63	81513.16	86180.54	91513.04	85346.76
Turks & Caicos Islands	38718	19	21839.01	21345.03	21715.31	23778.52	26183.89	28241.48	27545.13	29553.14	31350.87	23879.93
US Virgin Islands	106290	15	38997.14	37795.32	34597.98	33045.36	34007.35	35324.97	35365.07	36653.86	38596.03	39552.17

Table A2: Cities in the United States of America, total inhabitants, total councilmembers and the GDP per capita from 2001 - 2017 (39), (40)

US cities	#members	Inhabitants	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
New York city	51	18,867,000	61,229	60,917	61,018	62,720	65,318	67,249	68,073	65,711	65,564	67,433	67,072	68,562	68,289	69,146	70,215	70,314	71,084
Los Angeles	15	3,919,973	50,631	51,857	53,855	55,937	57,613	60,238	61,233	61,427	58,055	58,757	58,739	59,897	60,640	62,605	65,436	66,059	67,763
Chicago	50	2,746,388	54,771	54,744	55,273	56,507	57,608	58,717	59,240	57,197	54,802	55,165	55,791	57,254	56,939	57,823	59,285	60,191	61,170
Houston	11	7,206,841	59,798	58,233	58,354	62,423	60,996	62,952	66,824	63,449	63,550	62,651	63,557	66,063	67,152	67,122	67,878	64,169	63,311
Philadelphia	17	1,603,797	52,569	53,137	54,517	55,924	56,467	57,403	58,711	58,707	57,365	57,750	57,749	58,473	60,290	60,594	61,921	62,817	63,519
Phoenix	9	1,640,641	44,349	44,634	46,070	46,922	49,289	50,655	50,656	47,693	42,762	42,491	42,942	43,381	42,836	43,218	43,737	43,888	44,534
San Antonio	11	1,579,504	38,329	38,095	38,874	39,384	39,425	40,722	40,187	39,966	37,690	37,582	38,208	39,364	41,113	43,160	45,851	46,589	47,794
San Diego	9	1,469,490	50,448	51,876	54,575	59,239	62,130	62,003	61,426	60,222	56,351	55,882	57,066	56,975	58,036	58,044	58,023	59,581	60,517
Dallas	14	1,400,337	57,092	57,376	55,578	55,928	56,823	58,092	58,324	57,591	54,799	55,667	56,639	58,340	60,474	62,029	64,035	63,660	64,824
San Jose	10	1,036,242	73,947	70,217	72,488	73,708	77,453	82,680	89,118	88,343	82,395	87,691	92,270	94,138	97,777	103,656	113,729	119,736	128,308
Austin	10	996,147	47,159	46,373	47,292	48,659	50,503	52,823	52,468	51,475	48,936	50,612	52,461	53,959	55,694	56,922	59,840	61,308	63,839
Jacksonville FL	19	975,177	43,070	44,073	45,440	45,740	47,481	48,863	47,735	44,285	41,615	41,282	40,322	40,441	41,672	41,262	42,385	43,071	43,741
San Francisco	11	887,711	70,141	70,153	70,751	72,537	76,355	78,850	81,024	82,105	77,002	74,107	73,032	75,658	77,352	80,098	83,556	87,536	89,978
Indianapolis	25	901,082	56,047	54,797	55,999	58,352	58,145	59,211	59,555	59,703	56,763	58,060	57,401	56,853	58,587	58,666	58,083	59,646	60,439
Columbus OH	7	929,492	50,083	50,741	51,448	52,974	53,361	53,103	52,681	51,407	48,678	49,444	51,411	53,497	53,688	54,212	55,547	56,113	56,405
Charlotte	11	903,211	53,524	55,014	55,378	55,897	59,214	61,110	57,289	59,032	53,384	52,099	54,305	54,700	54,287	54,658	56,363	57,209	58,064
Seattle	9	762,687	64,438	64,455	64,720	64,938	68,051	70,093	74,216	73,839	69,617	69,828	70,124	72,329	73,211	74,644	76,789	78,170	80,833
Denver	13	738,594	59,117	58,530	58,709	58,995	61,359	61,311	60,781	61,371	59,488	59,201	58,867	59,678	59,328	61,649	63,166	62,947	64,379
El Paso	8	684,753	33,345	33,005	29,121	31,277	30,983	29,747	29,622	27,766	28,028	29,172	29,557	29,829	29,688	29,166	29,859	30,009	29,985
Detroit	9	624,177	48,717	49,650	51,101	50,935	52,028	50,576	50,450	47,835	43,030	45,735	47,543	48,469	48,708	49,594	50,793	51,578	52,879
Washington, D.C.	13	707,109	66,598	67,422	69,170	72,028	73,848	74,470	74,819	75,216	74,023	75,238	74,927	74,102	72,431	71,985	72,689	73,281	74,000
Boston	13	687,257	63,732	63,513	64,920	67,001	68,311	69,737	71,887	71,315	69,344	71,343	72,196	73,217	72,869	73,805	76,491	76,831	78,465
Memphis	13	630,348	49,135	50,243	50,586	51,321	50,893	50,319	50,024	48,760	46,384	46,900	46,284	46,041	45,576	45,260	45,606	45,969	46,029
Nashville	40	707,091	48,491	49,398	50,549	52,270	52,258	52,987	51,144	51,258	48,425	48,916	50,693	53,485	54,297	55,657	57,982	59,495	60,806

Table A3: Cities in England, total inhabitants, total councilmembers, and the GDP per capita from 2001 - 2017 (41)

Cities England	#members	Population	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Adur	29	63721	14312	14591	15077	15344	16129	16921	17394	17808	16898	17711	17856	19219	18068	18697	19802	20569	21133
Allerdale	49	96100	14299	15282	15500	15492	16116	17406	17764	18575	18475	19226	19363	19573	21282	22483	22400	21296	21131
Amber Valley	45	126200	15558	16148	16574	17223	18178	18773	19381	19823	18774	19622	20198	20756	21487	22447	22940	23438	23523
Arun	54	164800	11672	12067	12510	12616	12930	13311	13582	14234	13447	14217	14623	14937	15795	16222	16368	17232	17431
Ashfield	35	126300	18052	18661	18694	19483	20235	21119	21855	22137	21512	22142	22256	22540	23217	23974	23973	24581	24402
Ashford	47	132700	18112	18607	19052	19760	20721	21583	22106	22785	21442	22201	22653	23287	23560	25117	25913	26142	26620
Babergh	32	92300	15513	16111	16533	16770	17107	18017	18381	18564	18094	19233	19677	20043	20883	21333	21397	21793	22806
Barking and Dagenham	51	218900	15659	15606	16169	16982	17095	18834	19559	19624	18045	19433	19429	19679	20938	20852	20565	19369	18725
Barnet	63	389300	17431	18153	19098	19737	20390	21579	22416	21997	20536	20954	21348	22794	23294	24538	24759	25614	25455
Barnsley	63	244600	11894	12449	13171	13921	14250	14835	15698	15279	14725	15195	15657	16201	16674	17268	17612	17796	18281
Barrow-in-furness	36	67400	11419	12687	13764	14824	14347	15807	17242	18713	19138	19660	20480	22013	22624	23362	24759	25907	27989
Basildon	42	187600	22054	22588	24468	24464	25222	26218	26872	27926	26072	27883	27939	28677	30395	31759	30741	31811	33123
Basingstoke and Deane	54	185200	30823	32536	33167	34530	35940	36352	37789	38526	38917	39809	40432	41421	43485	42283	41182	41082	41337
Bassetlaw	48	117800	14587	15283	15841	16518	17021	17650	18114	18337	17981	18669	19275	19942	20112	20579	20713	21523	21584
Bracknell Forest	18	124600	29912	31708	33911	33851	35136	36633	38343	39503	38489	39730	41264	42121	42729	42709	46184	44340	45899
Bradford	30	546400	14067	14535	15273	15852	16425	16963	17496	17766	17434	17493	18150	18431	18823	18893	19641	20010	20753
Braintree	26	155200	15355	15566	16985	17224	17585	18154	18549	18648	17973	18579	18437	18646	19170	21079	22666	25864	28044
Breckland	27	141500	13117	13762	14189	14472	14948	16131	16323	16769	16782	17173	17844	17873	18470	19343	19571	20210	20625
Brent	21	339800	19626	20407	21201	21679	22645	23762	24251	23808	22324	22749	22944	24097	25135	26955	28915	29824	29754
Brentwood	15	77000	24311	25087	27041	27116	28302	29564	31679	31183	30188	30786	30934	30527	31854	37803	42741	43191	46252
Brighton and Hove	21	277200	17204	17964	18859	19621	20794	21741	22674	23277	22774	22936	23486	25102	26904	28096	28486	30022	30697
Bristol	34	472400	21113	22106	23129	24249	24332	25520	27179	27952	28402	29337	29296	29597	30181	31474	32107	33791	35496
Croydon	70	390800	19296	19842	21221	22142	23345	24161	25881	25125	23473	23251	23029	22808	23688	25525	25806	25370	26148
Dacorum	51	155100	19864	20829	21843	22685	23828	24578	25576	26255	24860	24964	25772	25635	25886	27300	28215	29045	31706
Darlington	50	107800	19987	21239	22514	23971	23898	24333	23629	24557	23189	23833	24597	24188	24314	27298	28333	27094	26981
Dartford	42	116800	27334	29210	30760	31448	31921	32295	33106	34471	32181	33051	33635	34277	34624	37353	39843	42638	40314
Derby	51	261400	21282	22361	23103	24692	26477	27328	27870	27218	26836	27168	28667	28713	29650	29099	29571	29556	29879

Table A4: Municipals in the Netherlands, total inhabitants, total councilmembers, and the GDP per capita (x1000) from 2001 - 2017 (42)

Dutch Municipals	#members	Population	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aalsmeer	23	32 452	44,6	45,6	45,3	49,0	47,4	49,9	52,1	52,8
Alblasserdam	19	20 087	38,4	39,6	38,8	41,2	40,5	42,0	43,5	44,6
Almere	45	217 828	38,0	37,7	38,1	39,6	40,0	41,5	42,6	43,9
Alphen a/d Rijn	39	112 926	39,9	40,0	40,3	42,6	42,4	44,2	45,3	51,0
Ameland	11	3 757	34,7	35,2	35,7	36,7	37,5	38,9	40,4	41,2
Arnhem	39	163 888	32,3	32,4	32,8	34,3	34,4	35,6	36,4	40,8
Beek	17	15 817	38,4	38,6	38,9	40,8	40,3	41,7	42,9	47,2
Beesel	15	13 408	35,8	36,3	36,4	38,4	37,9	39,5	41,1	45,6
Borsele	19	22 847	39,7	40,1	40,0	42,2	41,5	43,1	44,0	50,0
Bunschoten	19	22 325	44,2	44,3	43,5	47,0	44,6	46,8	48,4	55,7
Cappele a/d IJssel	33	67 188	37,3	37,3	37,2	38,7	38,2	39,5	40,8	41,4
De Bilt	27	43 508	47,7	47,6	47,4	52,1	50,0	51,6	53,0	61,1
Delft	39	104 572	34,4	34,6	34,9	36,3	36,3	37,6	38,7	39,4
Druten	17	19 178	40,2	39,3	39,9	41,6	41,2	43,3	44,3	45,4
Duiven	21	24 946	39,5	39,9	39,9	41,9	41,7	43,0	44,6	45,6
Ede	39	119 986	40,0	40,2	40,2	42,4	41,6	43,3	44,9	45,7
Haarlem	39	162 898	36,7	37,0	38,0	39,3	39,7	41,2	42,7	48,9
Heumen	17	17 175	43,5	44,1	43,9	46,6	45,5	47,3	49,1	50,5
Maasgouw	19	24 028	39,5	39,1	38,6	41,7	40,9	42,3	43,8	45,3
Maastricht	39	121 151	33,0	33,1	33,2	34,9	34,7	35,8	36,7	37,5
Meerssen	17	18 581	41,0	41,4	42,0	43,8	43,5	44,8	46,2	47,0
Nederweert	17	17 323	39,0	39,7	39,9	41,4	40,9	42,7	44,2	44,8
Roerdalen	19	20 558	38,0	38,4	38,4	40,4	40,1	40,9	42,1	43,0
Roermond	31	59 184	33,7	33,9	34,1	35,5	35,4	36,7	38,2	38,6
Vaals	15	10 135	31,3	31,7	32,2	33,1	33,5	34,6	35,3	36,3
Vlissingen	27	44 585	32,6	32,7	33,0	34,2	34,7	35,6	36,2	37,1

Table A5-1: Correlation Inhabitants & members Caribbean States Correlations

		Inhabitants_Car	Members
Inhabitants_Car	Pearson Correlation	1.000	.687 _a
	Sig. (1-tailed)		.000
	N	23	23
Members	Pearson Correlation	.687 _a	1.000
	Sig. (1-tailed)	.000	
	N	23	23

a. Significant at .05 level

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std Dev
Inhabitants_Car	23	196289.7	365025.0
Members	23	25.52	15.21
Valid N (listwise)	24		
Missing N (listwise)	1		

Table A5-2: Correlation Inhabitants & members US cities Correlations

		Members	Inhabitants_US
Members	Pearson Correlation	1.000	.569 _a
	Sig. (1-tailed)		.002
	N	24	24
Inhabitants_US	Pearson Correlation	.569 _a	1.000
	Sig. (1-tailed)	.002	
	N	24	24

a. Significant at .05 level

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std Dev
Members	24	16.58	12.50
Inhabitants_US	24	2191877	3830873
Valid N (listwise)	24		
Missing N (listwise)	0		

Table A5-3: Correlation Inhabitants & members cities England Correlations

		Members	Inhabitants_Eng
Members	Pearson Correlation	1.000	.153
	Sig. (1-tailed)		.224
	N	27	27
Inhabitants_Eng	Pearson Correlation	.153	1.000
	Sig. (1-tailed)	.224	
	N	27	27

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std Dev
Members	27	40.89	14.65
Inhabitants_Eng	27	199219.3	127708.4
Valid N (listwise)	27		
Missing N (listwise)	0		

Table A5-4: Correlation Inhabitants & members Dutch Municipals Correlations

		Members	Inhabitants_NL
Members	Pearson Correlation	1.000	.938 ^a
	Sig. (1-tailed)		.000
	N	26	26
Inhabitants_NL	Pearson Correlation	.938 ^a	1.000
	Sig. (1-tailed)	.000	
	N	26	26

a. Significant at .05 level

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std Dev
Members	26	25.46	10.19
Inhabitants_NL	26	57705.04	58268.74
Valid N (listwise)	26		
Missing N (listwise)	0		

**Table A6-1: Multiple regression members & GDP per capita Caribbean States
Model Summary (Members)**

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.50	.25	-.27	17.11

ANOVA (Members)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	1283.90	9	142.66	.49	.859
Residual	3807.84	13	292.91		
Total	5091.74	22			

Coefficients (Members)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		t	Sig.
	B	Std. Error	Beta			
(Constant)	31.64	6.68		.00	4.74	.000
yr2012	.00	.01		-2.69	-.29	.778
yr2013	.00	.01		1.59	.08	.938
yr2014	.00	.01		-5.19	-.29	.779
yr2015	.01	.01		11.52	.54	.600
yr2016	-.01	.01		-10.91	-.88	.395
yr2017	.01	.01		10.94	.63	.540
yr2018	.00	.01		-3.27	-.13	.896
yr2019	.00	.01		-4.74	-.43	.675
yr2020	.00	.00		2.63	.61	.552

**Table A6-2: Multiple regression members & GDP per capita US cities
Model Summary (Members)**

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.91	.84	.37	9.89

ANOVA (Members)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	3007.49	17	176.91	1.81	.238
Residual	586.34	6	97.72		
Total	3593.83	23			

Coefficients (Members)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	-6.41	25.00	.00	-.26	.805
yr2001	-.01	.01	-7.13	-1.68	.144
yr2002	.01	.01	8.91	1.66	.147
yr2003	.00	.00	.84	.24	.821
yr2004	.01	.01	4.59	1.11	.308
yr2005	-.02	.01	-19.22	-3.01	.024
yr2006	.02	.00	15.61	3.91	.008
yr2007	.00	.00	4.90	1.26	.255
yr2008	-.02	.01	-18.88	-3.00	.024
yr2009	.01	.01	12.44	1.62	.157
yr2010	-.01	.01	-10.66	-1.10	.314
yr2011	.01	.01	8.96	.82	.445
yr2012	.01	.01	5.99	.94	.382
yr2013	-.02	.01	-25.66	-2.58	.042
yr2014	.04	.01	42.60	2.74	.034
yr2015	-.03	.01	-39.86	-3.17	.019
yr2016	.01	.01	7.09	.40	.700
yr2017	.01	.01	9.61	.62	.559

**Table A6-3: Multiple regression members & GDP per capita cities England
Model Summary (Members)**

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.92	.85	.57	9.60

ANOVA (Members)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	4746.75	17	279.22	3.03	.047
Residual	829.92	9	92.21		
Total	5576.67	26			

Coefficients (Members)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	62.82	12.65	.00	4.96	.001
yr2001	-.03	.02	-10.58	-1.94	.084
yr2002	.03	.02	9.98	1.61	.142
yr2003	-.01	.01	-2.39	-.63	.542
yr2004	.01	.01	2.56	.75	.471
yr2005	.01	.01	5.34	1.09	.306
yr2006	-.03	.01	-10.84	-2.32	.046
yr2007	.02	.01	9.91	2.81	.020
yr2008	.00	.01	1.52	.49	.638
yr2009	-.02	.01	-9.32	-1.93	.085
yr2010	.01	.02	5.12	.65	.532
yr2011	.00	.01	1.13	.20	.844
yr2012	.00	.01	-1.09	-.38	.714
yr2013	.00	.01	-1.60	-.51	.623
y2014	.01	.01	4.91	1.40	.195
yr2015	-.01	.00	-3.28	-1.30	.228
yr2016	.00	.00	-1.83	-.82	.436
yr2017	.00	.00	.13	.07	.947

Table A6-4: Multiple regression members & GDP per capita Dutch municipals
Model Summary (Members)

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.43	.19	-.20	11.14

ANOVA (Members)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	483.30	8	60.41	.49	.849
Residual	2111.16	17	124.19		
Total	2594.46	25			

Coefficients (Members)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	54.44	39.05	.00	1.39	.180
yr2011	5.25	6.73	2.10	.78	.446
yr2012	-9.61	10.56	-3.88	-.91	.375
yr2013	-2.73	10.59	-1.05	-.26	.799
yr2014	1.88	9.40	.86	.20	.843
yr2015	1.73	10.62	.69	.16	.872
yr2016	.91	16.11	.39	.06	.955
yr2017	1.07	10.01	.48	.11	.916
yr2018	.34	1.25	.19	.27	.791

OPINIE

Uitstel bestuurlijke versterking Caribisch Nederland blokkeert democratische vooruitgang

Het besluit van de Tweede Kamercommissie om de uitbreiding van de bestuurscolleges en eilandsraden voor onbepaalde tijd uit te stellen, vormt niet alleen een gemiste kans, maar een ernstige aantasting van de democratische vooruitgang en de roep om zelfredzaamheid in Caribisch Nederland. Dat dit uitstel bovendien plaatsvindt op verzoek van lokale politici, maakt de situatie des te schrijnender. Hiermee wordt de zwakke onderhandelingspositie die Bonaire's eigen vertegenwoordigers innamen tijdens de werkconferentie in De Bilt (4–6 maart 2024) als het ware bekroont. Achter schijnargumenten over een vermeend gebrek aan “geschikte” kandidaten en de complexiteit van het bestuurlijke werk wordt een fundamenteel probleem verhuld: de huidige bestuursstructuur is onhoudbaar en belemmert de eilanden structureel in hun ontwikkeling.

De paradox is pijnlijk zichtbaar. Enerzijds eist de Nederlandse regering, zoals blijkt uit de beleidsdoorlichting Koninkrijksrelaties van 15 december 2025, dat de eilanden hun financiële huishouding op orde brengen en meer verantwoordelijkheid nemen voor uitvoering en beleid. Anderzijds wordt juist de meest logische en noodzakelijke stap om dit mogelijk te maken – het versterken van de lokale bestuurskracht – politiek geblokkeerd. De eilanden wordt gevraagd een marathon te lopen, terwijl de Tweede Kamercommissie hen, nota bene op verzoek van lokale politici, de benodigde schoenen onthoudt.

Het eeuwige argument dat er onvoldoende politiek talent beschikbaar zou zijn, houdt bij nadere beschouwing geen stand. De eilandsraadsverkiezingen van 2023 toonden met 132 kandidaten een brede en onmiskenbare bereidheid om publieke verantwoordelijkheid te dragen. Het probleem is niet een gebrek aan politieke aanwas, maar het ontbreken van voldoende, het eiland rechtmatig toekomende zetels om dit democratisch potentieel te benutten. Het uitstel negeert deze politieke energie en zendt burgers het impliciete signaal dat hun betrokkenheid er niet toe doet.

Ook het idee dat een eilandsraadslid over een specifieke opleiding of professionele achtergrond zou moeten beschikken, is een elitaire misvatting die gevaarlijk dicht aanleunt tegen een aristocratische opvatting van bestuur en haaks staat op het wezen van volksvertegenwoordiging. Een eilandsraad is geen technocratische board of directors en evenmin een moderne vorm van aristocratie, maar het hart van de lokale democratie. Een arbeider, visser, leraar of kleine ondernemer kan met levenservaring, lokale kennis en maatschappelijke verankering de bevolking minstens zo goed vertegenwoordigen als een academisch geschoolde jurist. Goed bestuur draait om integriteit, verbondenheid met de gemeenschap en gezond verstand, niet om diploma's. De benodigde kennis van procedures en wetgeving kan en moet worden ondersteund door gerichte training en een sterke ambtelijke organisatie – iets wat bij een grotere raad juist beter en professioneler kan worden ingericht.

De vaak aangehaalde vrees voor politieke instabiliteit mist eveneens een feitelijke basis. In mijn eigen wetenschappelijk onderzoek uit 2022 is aangetoond dat een substantiële uitbreiding van de eilandsraad van Bonaire, van 9 naar 19 zetels, geen negatieve effecten heeft op goed bestuur of economische ontwikkeling. De conclusie is helder: de angst voor fragmentatie of bestuurlijke chaos is ongegrond. Een stapsgewijze uitbreiding naar 13 of 15 zetels is daarmee een veilige, verantwoorde en rationele maatregel die de werkdruk per raadslid aanzienlijk verlaagt en de kwaliteit van het wetgevend en controlerend werk juist versterkt.

Het huidige systeem dwingt een zeer beperkt aantal bestuurders en volksvertegenwoordigers om een onmenselijke hoeveelheid taken te verrichten. Dat leidt onvermijdelijk tot overbelasting, vertraging in besluitvorming en onvoldoende inhoudelijke controle op ingrijpende besluiten. Dit vormt de werkelijke bedreiging voor goed bestuur, niet een uitbreiding van de democratische vertegenwoordiging.

Het is tijd om te stoppen met dubbele standaarden en het verschuilen achter drogredenen, zeker wanneer deze ook nog eens van binnenuit – door lokale politici zelf – worden aangereikt. Verdere decentralisatie van taken en verantwoordelijkheden kan alleen slagen met een robuust, representatief en veerkrachtig lokaal bestuur. De burgers zijn bereid, het talent is aanwezig en de bestuurlijke noodzaak is urgent.

Daarom doe ik een dringend beroep op alle betrokken partijen: neem de democratie serieus en maak onmiddellijk de weg vrij voor een stapsgewijze uitbreiding van de eilandsraden. Niet van 9 naar 11 maar van 9 naar 15 zetels. Geef de Caribische delen van het Koninkrijk de bestuurlijke zuurstof die zij nodig hebben om te kunnen functioneren, groeien en floreren.

Elke dag van uitstel is een dag van verloren potentieel.

Bonaire

17 dec 2025

OPINION

Posponementu ekspanshon kolegio ehekutivo i konseho insular ta blòkia progreso demokrátiko

E desishon di e komishon di fiho pa asuntunan Interno i Reino di e parlamento hulandés, pa posponé indefiní e ekspanshon di e konsehonan ehekutivo i konsehonan insular no solamente ta representá un oportunidat pèrdí pero tambe ta mina seriamente e progreso demokrátiko i e yamada pa outosufisiensi den Karibe Hulandes. E hecho ku e posponementu aki tambe a tuma lugá riba petishon di polítikonan lokal ta hasi e situashon mas pió ainda. Esaki ta koroná efektivamente e posishon di negosashon débil ku e propio representantenan di Boneiru a asumí durante e konferensia di trabou na De Bilt (4–6 di mart 2024). Argumentonan falsu tokante un supuesto falta di kandidatonan “adekuá” i e kompleksidat di trabou atministrativo ta tapa un problema fundamental: e struktura di gobernashon aktual ta ínsostenibel i strukturalmente ta stroba desaroyo di e islanan.

E paradokso ta dolorosamente bisto. Di un banda gobièrnu hulandes ta eksigí pa e islanan pone nan finansa na òrdu i tuma mas responsabilidad pa implementashon di maneho. Di otro banda, e paso mas lógiko i nesario pa hasi esaki posibel – fortalese kapasidat di gobièrnu lokal – ta wòrdu blòkiá polítikamente. Ta pidi e islanan pa kore un marathon, mientras ku e komishon di ‘Tweede Kamer’, riba petishon di polítikonan lokal, no ta duna e sapatunan adekuá pa kore ariba.

E argumento eterno ku no tin suficiente talento polítiko disponibel ta fracasá ora wak e kos mas di aserka. E elekshon di Konseho Insular 2023, ku 132 kandidato, a demostrá un boluntat amplio i innegabel pa tuma responsabilidad públiko. E problema no ta un falta di talento polítiko, pero e falta di suficiente asientonan pa e islanan por utilisá e potensial demokrátiko aki. E posponementu ta ignorá e energia polítiko aki i ta manda siudadanonan e mensahe bon kla ku nan enbolbimentu no ta relevante.

E idea ku un miembro di konseho insular mester tin un edukashon spesífiko òf antesedente profeshonal tambe ta un malkonsepsion elitario ku ta lèn peligrosamente riba e konsepto aristokrátiko di gobernashon i ta kontrario ku e esensia di representashon popular. Un konseho insular no ta un direktiva teknokrátiko, no ta hunta di komisarionan ni un forma moderno di aristokrasia, sino e kurason di demokrasia lokal i real. Un trahadó, piskadó, maestro di skol, òf doño di negoshi chikí, ku eksperensia di bida, konosementu lokal, i raisnan sosial, por representá e pueblo di Boneiru por lo ménos meskos ku un abogado akadémikamente entrená. Bon gobernashon ta tokante integridat, konekshon ku komunidat, i sentido komun, no tokante diploma. E konosementu nesario di prosedimentu i legislashon por i mester wòrdu sostené pa entrenamentu dirigí i un struktura atministrativo fuerte—algu ku por ta mihó i mas profeshonalmente organisá ku un konseho mas grandi.

E miedu di instabilidad polítiko ku hopi biaha ta wòrdu mensioná tambe no tin base den echos. Mi propio investigashon akadémiko di 2022 a demostrá ku un ekspanshon supstansial di konseho insular di Boneiru, di 9 pa 19 asiento, no tin efektonan negativo riba bon gobernashon òf desaroyo ekonómiko. E konklushon ta kla: e miedu di fragmentashon òf kaos atministrativo no tin base. Un ekspanshon gradual na 13 òf 15 asiento pues ta un medida sigur, responsabel i rashonal ku ta redusí e karga di trabou pa miembro di konseho signifkantemente i en realidat ta fortalese e kalidat di trabou legislativo i di supervishon.

E sistema aktual ta obligá un kantidat limitá di diputadonan i representantenan di pueblo pa hasi un kantidat inhumano di tarea. Esaki inevitablemente ta kondusí na sobrekarga, retraso den tumamentu di desishon, i supervishon substansial insuficiente di desishonnan grandi. Esaki ta e menasa real pa bon gobernashon, no un ekspanshon di representashon demokrátiko.

Ta tempu pa stòp ku normanan dòbel i skonde tras di argumentonan falsu, spesialmente ora esakinan tambe ta wòrdu suministrá di paden – dor di nos mes polítikonan. Mas desentralisashon di tareanan i responsabilidatnan por tin éksito solamente ku un gobièrnu lokal robusto, representativo i resistente. Siudadanonan ta dispuesto, e talento ta disponibel, i e nesesidat administrativo ta urgente.

P'esei mi ta urgi tur partido enbolbí: tuma demokrasia na serio i habri mesora e kaminda pa un ekspanshon gradual di e konsehonan insular. No di 9 pa 11 asiento, sino di 9 pa 15. Duna e partinan Caribense di Reino e oksígeno administrativo ku nan mester pa por funshoná, krese i floresé.

kada dia di retraso ta un dia di potensial pèrdí.

Boneiru

17 desèmber 2025

De tweede kamer
t.a.v. Bureau Waardbeving Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA, Den Haag

RX4W - #X830X0X#00000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

[REDACTED]

Kenmerk: 202600016

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte [REDACTED]

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

[REDACTED]

Rianne Letschert
Informateur

202600017

Herzie het toeslagenstelsel, herstel vertrouwen

Het toeslagenschandaal heeft diepe sporen achtergelaten. Veel mensen zijn onterecht gedupeerd, sommigen met onherstelbare gevolgen. Terwijl het publieke debat schuift, blijft een fundamentele oplossing binnen de overheid uit. Nog altijd lopen inwoners vast in ingewikkelde regels en worden zij van loket naar loket gestuurd.

Dagelijks zien wij in ons werk als lokale ombudsmannen terug dat inwoners het toeslagenstelsel ingewikkeld vinden en daarin vastlopen.¹ Zij doen hun uiterste best om hun gegevens goed aan te leveren, maar leven in angst om iets verkeerd te doen en geld te moeten terugbetalen. Wij willen graag verwijzen naar eerdere oproepen van de Nationale Ombudsman, die de noodzaak van proactieve dienstverlening heeft benadrukt. Hierbij zou de overheid de eerste stap moeten zetten om ervoor te zorgen dat voorzieningen terechtkomen bij de burgers die hier recht op hebben, in plaats van de verantwoordelijkheid bij de burger te leggen.² Dit is een belangrijke stap om de meest kwetsbaren te ondersteunen en te voorkomen dat zij onterecht in problemen komen. **Ken toeslagen automatisch toe**

Wij, de lokale ombudsmannen, pleiten net zoals de Inspectie belastingen, toeslagen en douane voor een grondige herziening van het toeslagenstelsel.³ Voer automatische toekenning van toeslagen in, zoals in andere Europese landen al met succes gebeurt. Bij automatische toekenning hoeven inwoners geen aanvraag meer in te dienen. De overheid kent toeslagen automatisch toe op basis van de gegevens die zij al heeft, bijvoorbeeld via de Belastingdienst. Hierdoor zijn voorschotten niet meer nodig en hoeven mensen nooit terug te betalen. Wat eenmaal is toegekend, blijft toegekend. Dit zorgt voor meer zekerheid en voorspelbaarheid voor inwoners.

Het werkt: het voorbeeld van Vlaanderen

In Vlaanderen werd deze aanpak vijf jaar geleden ingevoerd. Sindsdien ontvangen 200.000 kinderen een toeslag waar zij eerder geen gebruik van maakten, terwijl ze daar wel recht op hadden. Het gaat om gezinnen die de taal niet goed spreken, niet weten hoe ze een aanvraag moeten doen of simpelweg geen tijd of overzicht hebben om door de regels heen te komen. Automatische toekenning bereikt juist de mensen die het het hardst nodig hebben.

Bescherm privacy, maar benut gegevens slim

Automatische toekenning vraagt om zorgvuldige omgang met persoonsgegevens. Dat kan veilig, door een aparte organisatie op te richten die, net als de Kruispuntbank in Vlaanderen, de koppeling verzorgt tussen overheidsinstanties. Deze organisatie zorgt ervoor dat geen volledige gegevens worden gedeeld, maar alleen de minimaal noodzakelijke informatie.

Laat een ethische commissie toetsen of de verwerking van gegevens zorgvuldig en verantwoord gebeurt. Voer daarnaast een verbod in op dubbele uitvraag, zodat overheidsinstanties geen informatie opvragen die al bij een andere bronhouder bekend is, waardoor onnodige belasting van inwoners wordt voorkomen. Beperk tot slot directe gegevensuitwisseling tussen instanties tot gevallen waarin toezicht is

¹ Ongeveer 3 miljoen Nederlanders hebben moeite met lezen, rekenen, schrijven en/of het gebruiken van een computer of smartphone.

² Zie hiervoor onder meer het jaarverslag 2024 van de Nationale Ombudsman en het position paper voor een rondetafelgesprek met de vaste Kamercommissie Digitale Zaken op 27 juni 2024.

³ Inspectie Belastingen, Toeslagen en Douane (IBTD), *Kiezen voor vereenvoudiging*.

gewaarborgd, om kwetsbaarheden in de gegevensbeveiliging te voorkomen en de privacy van mensen te beschermen.

Een eerste stap is niet genoeg

De huidige Wet proactieve dienstverlening wordt gepresenteerd als een eerste stap, maar biedt geen echte oplossing. Inkomensgegevens blijven buiten bereik, en gegevensuitwisseling zonder stevige basis brengt juist nieuwe risico's met zich mee. Een stelselwijziging als deze kan niet stap voor stap worden ingevoerd; het vraagt om duidelijke keuzes en politieke moed. Net zoals de Inspectie belastingen, toeslagen en douane onderschrijven wij dat het juist nu van groot belang is om aandacht te vragen voor herinrichting van het stelsel omdat politieke partijen keuzes moeten maken in de huidige formatieperiode.

Onze oproep

We roepen het nieuwe kabinet op om het automatisch toekennen van toeslagen mogelijk te maken en hiervoor een organisatie zoals de Kruispuntbank in te richten. We zien dat kwetsbare mensen de dupe worden van het niet goed functioneren van de overheid. Dat is niet hoe we het Nederland willen.

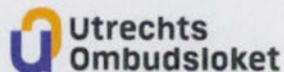
ombudsman
rotterdam
rijnmond

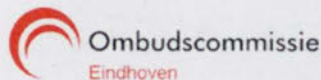
ombudsman
metropool amsterdam

Gemeentelijke
Ombudsman
Den Haag

Utrechts
Ombudsloket

Ombudscommissie
Eindhoven

Gemeente Assen

Ombudscommissie Assen

202600018

> Retouradres Postbus 18601 2502 EP Den Haag

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
t.a.v. Rianne Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum	Pagina	Kenmerk
18 december 2025	1 van 2	2025-0000708507

Betreft
Aanbieding gezamenlijke beleidsinbreng ten behoeve van de kabinetsformatie

Geachte mevrouw Letschert,

Graag bieden wij u onze gezamenlijke beleidsinbreng aan voor de lopende kabinetsformatie. Met dit position paper willen wij uw aandacht vragen voor het belang van een open en transparante overheid. Wij doen daarin een aantal voorstellen om dit ook in de komende jaren verder gestalte te geven.

Wij vertrouwen erop u hiermee van dienst te zijn en zijn uiteraard beschikbaar voor een verdiepend gesprek over de inhoud.

Met vriendelijke groet,

Ineke van Gent
Voorzitter Adviescollege Openbaarheid
en Informatiehuishouding

Caelesta Braun
Vicevoorzitter Raad voor het Openbaar Bestuur

Marianne van den Anker
Ombudsman Rotterdam-Rijnmond

Lousewies van der Laan
Directeur Transparency International Nederland

Tijd voor een transparante overheid

Oproep aan de politieke partijen
voor de kabinetsformatie

In het kort

- Er wordt hoopvol gekeken naar een nieuw kabinet voor oplossingen voor de grote vraagstukken rondom woningbouw, weerbaarheid en migratie. Maar alleen een overheid die duidelijk maakt wat ze doet, en hoe en waarom, kan rekenen op het draagvlak dat nodig is om daar ambitieus mee aan de slag te gaan.
- Het is daarom belangrijker dan ooit dat een nieuw kabinet werk maakt van betekenisvolle transparantie. Dat betekent dat de overheid inzicht moet geven in hoe besluiten tot stand komen. Een aantal stappen is daarvoor nodig.
- Ambtenaren dienen een stevige positie te krijgen en dienen het als hun taak te zien om besluitvormingsprocessen ook inzichtelijk te maken als dit politiek gevoelig ligt. Daarnaast zou het contact tussen ambtenaren en volksvertegenwoordigers genormaliseerd moeten worden en moet duidelijk worden wie welke inbreng had bij besluitvormingsprocessen.
- In een democratie is overheidsinformatie zoveel mogelijk openbaar; en is goede toegang tot informatie een voorwaarde voor betekenisvolle transparantie.
- Dit kan door een verbeterde implementatie van de Wet open overheid (Woo). Hiervoor moet het verbeteren van de informatiehuishouding van de overheid worden doorgezet, moet meer werk worden gemaakt van actieve openbaarmaking en moet de afhandeling van Woo-verzoeken als dienstverlening worden opgevat.
- Dit kan ook door burgers laagdrempelig toegang te geven tot hun eigen dossiers. Dit vraagt onder andere van de overheid dat zij één duidelijke ingang biedt voor toegang tot die dossiers, dat zij over organisatiegrenzen heen werkt en dat zij de vraag van degene die verzoekt leidend laat zijn.
- Wij adviseren een nieuw kabinet om de inzet op transparantie en openbaarmaking overkort voort te zetten en waar nodig te intensiveren.

De verkiezingen zijn achter de rug en een nieuw kabinet is in de maak. Een nieuw regeerakkoord moet oplossingen brengen voor ingewikkelde uitdagingen rond economie, migratie, woningbouw, stikstof en weerbaarheid. Voorwaarde voor een slagvaardige overheid in een complexe wereld is betekenisvolle transparantie. Alleen een overheid die duidelijk maakt wat ze doet, waarom ze het doet en hoe, kan rekenen op het draagvlak dat nodig is om ambitieus aan de slag te gaan.

Zeker als de uitdagingen groot en complex zijn, lijkt een snelle aanpak aantrekkelijk: we bedenken een oplossing en we voeren die uit. Maar de samenleving verwacht veel van de overheid en heeft precies door waar het fout gaat of waar het beter kan. Transparantie is daarbij dus belangrijker dan ooit: leg verantwoording af, zorg dat je controlebaar bent en sta open voor ideeën uit de samenleving. Overheidsinformatie hoort in principe én volgens de wet openbaar te zijn voor een goed werkende democratie. Goede toegang tot overheidsinformatie is daarvoor essentieel; maar alleen waardevol als die informatie relevant, begrijpelijk en bruikbaar is voor de ontvanger. Pas dan ontstaat betekenisvolle transparantie.

Toegang tot informatie in Nederland

Toegang tot overheidsinformatie is in Nederland op papier goed geregeld. Kamerleden kunnen zich beroepen op artikel 68 van de Grondwet en er is vergelijkbare wetgeving voor decentrale volksvertegenwoordigers. Voor "iedereen in Nederland" is er de Wet open overheid (Woo), en de Archiefwet regelt de toegang tot (oudere) dossiers bij de archiefdiensten. De inzagerechten in eigen gegevens zijn apart geregeld. In Nederland maken we bovendien naast formele stukken (adviesnota's, verslagen en beschikkingen) ook e-mails en chatberichten openbaar. Zo houdt iedereen zicht op de besluitvorming bij de overheid, en kan controleren, meedenken en meedoen.

De laatste jaren lijkt het uitgangspunt van de toegang tot informatie in Nederland minder vanzelfsprekend te zijn. Er is veel discussie over wat de Woo wel niet kost aan mensen en middelen, over misbruik en overlast. Zelden gaat het over de waarde van transparantie en openbaarheid voor de efficiëntie van het openbaar bestuur, of voor politieke participatie en overheidsvertrouwen.

Er is de afgelopen jaren hard gewerkt om de luiken van de overheid open te zetten. Maar het is noodzakelijk dat een nieuw kabinet verdere stappen zet. Stap één is om de ambitie voor een transparante overheid terug te brengen in het regeerakkoord en het parlementaire debat hierover.

Daarom een oproep aan alle formerende partijen: treed de samenleving met een open houding tegemoet. Dat vraagt nieuw bestuurlijk, politiek en ambtelijk leiderschap, en dat we doorpakken met het verbeteren van de informatiehuishouding van de overheid en de toegang tot informatie.

We hebben daar concrete voorstellen voor, die we hieronder toelichten.

1 Een overheid die werkt aan transparantie

Goede toegang tot informatie is een voorwaarde voor betekenisvolle transparantie. Dat vraagt een informatievoorziening waarbij de informatiebehoefte van de samenleving leidend is. Dat betekent dat iedereen in het openbaar bestuur zich steeds afvraagt: wat heeft de samenleving nodig om inzicht te krijgen in hoe wij werken? Wat moeten we doen om verantwoording af te leggen en controleerbaar te zijn?

Op dit moment is sprake van een negatieve spiraal: burgers willen inzicht in hoe de overheid werkt, de overheid maakt gegevens openbaar, maar die leiden niet tot het inzicht waar burgers naar verlangen, daardoor neemt de behoefte aan informatie alleen maar verder toe. Dit zorgt niet alleen voor meer wantrouwen, maar ook voor gigantische uitvoeringslasten bij de overheden. Betekenisvolle transparantie is nodig om dit te doorbreken.

a. Geef inzicht in besluitvorming

Om de werking van de overheid inzichtelijk te maken, is duidelijkheid nodig over hoe besluiten tot stand komen, welke afwegingen daarbij speelden en wie daarbij betrokken zijn geweest. Het werk van de overheid is immers complex; er is nooit één oplossing voor maatschappelijk vraagstukken, er zijn altijd meerdere perspectieven waartussen politieke afwegingen worden gemaakt. Moeilijke beslissingen nemen en daarover verantwoording afleggen hoort bij het ingewikkelde en zware werk van een bestuurder. Maak dat transparant.

We zien op dit moment bij de overheid nog altijd een calculerende omgang met informatie. Informatie deel je vaak niet, te laat of alleen als het echt niet anders kan. Informatie over waarom is gekozen voor plan A in plaats van B, dat ook op tafel lag, wordt nu vaak gezien als een risico. Deze omgang met informatie – uit angst voor politieke risico's – is schadelijk voor het vertrouwen in de overheid en de democratische rechtsstaat. Bestuurders die stevig in hun schoenen staan, weten dat het afleggen van verantwoording bij hun werk hoort; ze staan voor hun keuzes en zijn daar transparant over. Juist als ze moeten kiezen tussen kwaden.

b. Versterk de transparantie rond belangenbehartiging

Nederland heeft een lange traditie in het betrekken van maatschappelijke partijen bij het beleidsvormingsproces. Die betrokkenheid is een fundamenteel onderdeel van onze democratie. Bedrijven, maatschappelijke organisaties en individuen delen informatie met de overheid en dragen zo bij aan kwalitatief goede beleidsvoorstellen. Maar in de praktijk blijkt het speelveld ongelijk. Organisaties met de kennis en middelen om hun belangen te behartigen hebben disproportioneel meer toegang tot de politiek en overheid. Anderen – niet in de laatste plaats individuele burgers – vissen juist achter het net. Met meer transparantie over de beleidspraktijk krijgt iedereen – het parlement op de eerste plaats – meer inzicht in hoe beleid gemaakt wordt. Daardoor is meer effectieve bijsturing mogelijk, zowel van het beleidsproces als van de implementatie daarvan.

Wij adviseren een combinatie van instrumenten die inzicht geven in: wie er toegang heeft tot het besluitvormingsproces, welke inbreng er geleverd is door maatschappelijke partijen, en welke politiek-bestuurlijke afwegingen daaromtrent zijn gemaakt. Met een goede en uitgebreide toepassing van onder meer de zogenoemde lobbyparagraaf in de bestaande Memories van Toelichting en een lobbyregister kan hier concreet invulling aan worden gegeven.

c. Geef ambtenaren een duidelijk mandaat en een stevige positie

Bij een betekenisvol transparante overheid hoort ook een andere omgang met ambtelijke advisering. Ambtenaren moeten ideeën kunnen inbrengen en voorstellen van bestuurders kritisch kunnen beoordelen. Ze kunnen dat alleen als bestuurders hun deskundige tegenspraak wensen en waarderen, ook als ze weten dat informatie hierover openbaar zal worden.

De huidige strategische omgang met informatie op het politiek-bestuurlijke niveau, levert in combinatie met de huidige afrekencultuur prikkels op om bewindspersonen uit de wind te houden. Dat leidt tot minder goede besluitvorming en misstanden die buiten beeld blijven. Bovendien is het zo voor ambtenaren onmogelijk om de overheid transparant te laten werken. Geef prioriteit aan het omvormen van deze cultuur.

Een nieuw kabinet is, samen met de ambtelijke top, aan zet om dat te realiseren. Dat vraagt om bestuurders en topambtenaren die voor hun mensen staan, die kritische tegenspraak als kracht zien en de werkomgeving creëren waarin dat mogelijk is.

d. Bevorder het contact tussen ambtenaren en volksvertegenwoordigers

Kamerleden controleren namens de bevolking het handelen van politieke bestuurders en hebben informatie nodig die hen daartoe in staat stelt. Ambtenaren moeten daarom ook Kamerleden kunnen informeren. Dat vraagt genormaliseerde verhoudingen tussen ambtenaren en volksvertegenwoordigers.

Natuurlijk kunnen Kamerleden informatie krijgen via de minister, maar het is vaak sneller, efficiënter en betekenisvoller om rechtstreeks contact te hebben met de betrokken specialisten, en dat zijn in veel gevallen ambtenaren. Openbare technische briefings en hoorzittingen kunnen daarbij helpen, maar direct en informeel contact tussen Kamerleden en ambtenaren is nodig om Kamerleden het inzicht te geven waar ze naar verlangen.

Er zijn goede ontwikkelingen, en er mag meer dan een aantal jaren geleden. Aan een nieuw kabinet de taak om de goede ontwikkelingen door te zetten, bijvoorbeeld door ambtenaren meer mogelijkheden te bieden om contact te hebben met Kamerleden. Dit kan bijvoorbeeld door de wijziging van de *Aanwijzingen inzake externe contacten van rijksambtenaren*.

2 Een Woo die werkt (en maatschappelijke controle mogelijk maakt)

Voor een Woo die werkt zijn drie dingen nodig: informatiehuishouding op orde, actieve openbaarmaking als norm, en passieve openbaarmaking als redelijke dienstverlening.

a. Creëer overzicht in de informatiehuishouding

Toegang tot informatie begint, letterlijk, bij toegang. Iedereen die wel eens een stapel papieren uit zijn handen heeft laten vallen, een bestand niet goed heeft opgeslagen, een dossier verkeerd heeft teruggezegt, weet: chaos is de beste verdwijnmachine. Helaas is de informatiehuishouding van de overheid chaotisch, ontzettend groot en nog altijd groeiend. De e-mail verzameling van de Rijksoverheid groeit met 3 miljoen e-mails per dag, volgens een uitvraag van het ministerie van OCW uit 2022. Hoe vind je daarin iets terug? Hoe ruim je dat slim op?

In te veel overheidsorganisaties zijn systemen verouderd en werkt iedereen er het liefst omheen. Dan is de eigen mailbox het beste archief, de commerciële cloud de fijnste manier om samen te werken met collega's, en chatten de snelste manier om een drukke bestuurder te bereiken. Hierdoor is informatie steeds moeilijker terug te vinden en opnieuw te gebruiken, bijvoorbeeld voor de beantwoording van vragen van Kamerleden, journalisten, onderzoekers of anderen.

De afgelopen vijf jaar is het, ondanks een investering van 800 miljoen, niet gelukt de chaos op te ruimen. Dat komt omdat we geen keuzes maken en niets weggooien. Als alles van iedereen belangrijk is, vind je uiteindelijk niets van niemand meer terug. We moeten oude systemen slim en praktisch opschonen, bij voorkeur 'by design'. Daarna kunnen we het merendeel van de informatie die we produceren gestructureerd en continu vernietigen, met transparante procedures die we publiek verantwoorden. Zo kunnen we ons snel toegang verschaffen tot die informatie die er wél toe doet.

b. Maak meer overheidsinformatie actief openbaar

Er is ook een verschuiving nodig van openbaarmaking op verzoek naar openbaarmaking uit eigen beweging. Een Woo-verzoek afhandelen is een hindernisbaan met termijnen, uitzonderingsgronden, lakken, zienswijzen, bezwaar en beroepsmogelijkheden. De werklast ligt eenzijdig bij de overheid. Door informatie actief en begrijpelijk openbaar te maken, kunnen mensen zelf op zoek gaan naar de informatie die ze nodig hebben en – al dan niet op basis daarvan – gerichtere vragen stellen. Daarvoor moeten alle artikelen in de Wet open overheid over actieve openbaarmaking van kracht worden. Maar de praktijk van de actieve openbaarmaking moet ook simpeler; dwingender op de verplichting, met ruimte voor de afweging van het wat en hoe. Veel decentrale overheden werken al aan actieve openbaarmaking en proberen aan te sluiten bij wat leeft in hun omgeving. Dat is volgens ons de weg voorwaarts: maak eerst en vooral data en documenten openbaar over onderwerpen die sterk leven bij mensen.

c. Beschouw de afhandeling van Woo-verzoeken als dienstverlening

Actieve openbaarmaking vormt de basis voor een betekenisvol transparante overheid. Openbaarmaking op verzoek is de terugvaloptie voor alles wat mensen verder nog willen weten. Wij adviseren daarbij een andere benadering van Woo-verzoeken. Maak er geen juridisch proces van, maar hanteer een communicatieve benadering. De vraag van de verzoeker staat centraal. Wat wil die weten, hoe kom je het snelst bij die informatie, is het echt nodig om zoveel werk te steken in minutieus lakken van andere zaken dan persoonsgegevens? Is de verzoeker misschien beter geholpen met iets anders dan openbaarmaking van documenten?

Wil die aanpak werken, dan moet het van twee kanten komen. De behandelaar heeft de verzoeker nodig om een goede invulling te geven aan een verzoek. En omgekeerd: verzoekers kunnen alles vragen, maar weten vaak niet welke documenten van belang zijn gezien hun vraag. Zeker wanneer het om een grote hoeveelheid documenten gaat, is overleg geboden om samen tot de beste selectie en planning van oplevering te komen. Een behulpzame overheid en een redelijke verzoeker komen daar meestal wel uit. Maar bij verzoekers die volstrekt niet meewerken, overvragen, dreigen en misbruik maken van het recht moet de overheid grenzen stellen en de dienstverlening kunnen staken. Als de Woo op dit punt nog onvoldoende duidelijk is, kan een gerichte wetswijziging helpen.

Wij vinden het ook legitiem om Woo-verzoeken van journalisten soms voorrang te geven boven andere verzoeken. Zij vervullen een bijzondere en controlerende rol in de democratie: speaking truth to power. Dat doen ze niet voor zichzelf, maar voor hun lezers, luisteraars en kijkers. Als journalisten te lang moeten wachten op documenten, is de actualiteitswaarde vaak weg en verliest hun werk aan maatschappelijke impact.

Tot slot pleiten we voor een terugkeer naar de bedoeling, voor het centraal stellen van mensen in plaats van de wet. Wat betreft de mensen: Woo-functionarissen moeten stevig en onafhankelijk mandaat krijgen voor de afhandeling van Woo-verzoeken, zonder politieke bemoeienis en zonder dat daar diepgaande juridische kennis voor nodig is. Zij moeten kunnen rekenen op een landelijke instantie die hen ondersteunt en die de brug slaat naar de Woo-gebruikers: journalisten, onderzoekers, maatschappelijke organisaties en uiteindelijk iedereen. Hoe je openbaarheidsregels toepast moet geen kwestie zijn van ieder-voor-zich of de rechter, en geschilbeslechting hoeft niet per se langs juridische weg. Nodig is dan wel een spelbewaker, die de collectieve normen vestigt, zowel in algemene zin als bij individuele geschillen. ACOI zou die rol goed kunnen en willen vervullen. Dan moeten naast beroepsmatige Woo-gebruikers ook partijen zonder beroepsmatig belang hun hulp in kunnen roepen. En de bevoegdheden moeten worden uitgebreid, zodat interventies dwingender zijn en een rechtsgang meestal overbodig.

Wat betreft de wet: die moet eenvoudiger. De huidige stapeling van uitzonderingsgronden werkt juridisering in de hand en leidt tot complexe procedures en besluiten. Veel duidelijker moet blijken dat de hoofdregel is dat overheidsinformatie in principe openbaar is en hoort te zijn in onze democratie. En de uitzonderingsgronden moeten worden teruggebracht tot een handzame en begrijpelijke set die een eenvoudige

belangenafweging mogelijk maakt die iedereen kan volgen. Die afwegingsruimte kan er zijn, als een landelijke instantie de naleving in de gaten houdt en bijstuurt waar het misgaat.

3 Geef mensen laagdrempelig inzage in hun eigen dossiers

Vaak zien we dat inwoners met de zwaarste problemen hun informatie bijeen moeten sprokkelen in een complexe bureaucratie, waar ze geregeld van het kastje naar de muur worden gestuurd. Terwijl juist voor hen helderheid over hun eigen situatie cruciaal is.

In de ombudspraktijk zien we dat burgers niet één overheid ervaren, maar een wirwar aan loketten, systemen en regels. Toegang tot het eigen dossier is verspreid over verschillende wetten en procedures. Dat maakt het moeilijk om te achterhalen waar zij moeten zijn, welke vraag zij moeten stellen en welk loket verantwoordelijk is. Terwijl het uitgangspunt simpel zou moeten zijn: één overheid voor iedereen.

De gevolgen van gebrekkige inzage zijn groot. Mensen begrijpen besluiten niet, kunnen fouten niet rechtzetten en raken verstrikt in procedures. Het toeslagenschandaal heeft laten zien wat er misgaat wanneer burgers geen zicht hebben op de informatie die over hen wordt gebruikt. Het herstel van vertrouwen begint daarom met laagdrempelige, begrijpelijke en tijdige inzage in het eigen dossier.

Als de overheid daadwerkelijk betekenisvol transparant is, zullen de Woo-verzoeken en de klachten en procedures daarover afnemen. Momenteel gebruiken veel (groepen) burgers en ondernemers noodgedwongen het juridische Woo-instrument om duidelijkheid te krijgen. Een Woo-verzoek vindt vaak zijn oorsprong in, of gaat gepaard met, het 'niet -vertrouwen-van-de-overheid-als-eerlijke-en-transparante-partij.' Hieruit is de gevleugelde uitspraak van de Ombudsman Rotterdam-Rijnmond voortgevloeid: "Een Woo-relatie is geen relatie".

Een daadwerkelijk transparante overheid:

- biedt één duidelijke ingang voor inzage in eigen dossiers;
- volgt een communicatieve logica, niet een juridische: de vraag van de inwoner staat centraal;
- helpt mensen verder, onder welke wet hun verzoek ook precies valt;
- werkt samen over organisatiegrenzen heen om dossiers compleet aan te leveren;
- deelt gegevens wanneer inwoners daar expliciet toestemming voor geven;
- gaat in gesprek met de indiener om te begrijpen wat iemand werkelijk wil weten.

Laagdrempelige inzage in het eigen dossier is een randvoorwaarde voor een betrouwbare en rechtvaardige overheid. Radicale transparantie vraagt niet alleen om openbaarmaking van documenten, maar om zichtbare openheid, uitleg en samenwerking. Een overheid dus, die de problemen in samenhang bekijkt en inwoners niet laat verdwalen in een lokettenjungle.

Het is belangrijker dan ooit dat een nieuw kabinet werk maakt van betekenisvolle transparantie. Hierboven hebben we aangegeven hoe dat zou kunnen.

Ineke van Gent

Voorzitter Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding

Marianne van den Anker

Ombudsman Rotterdam-Rijnmond

Caelesta Braun

Vicevoorzitter van de Raad voor het Openbaar Bestuur

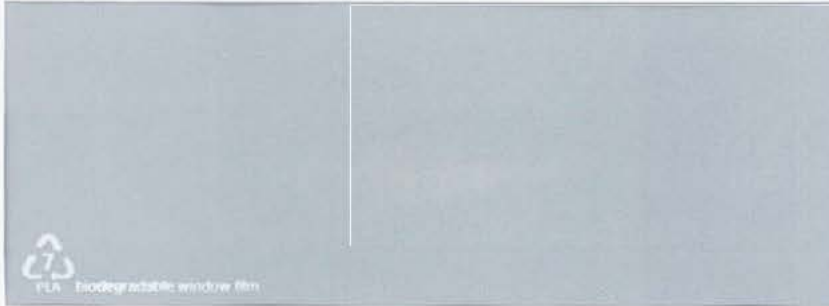
Lousewies van der Laan

Directeur Transparency International Nederland

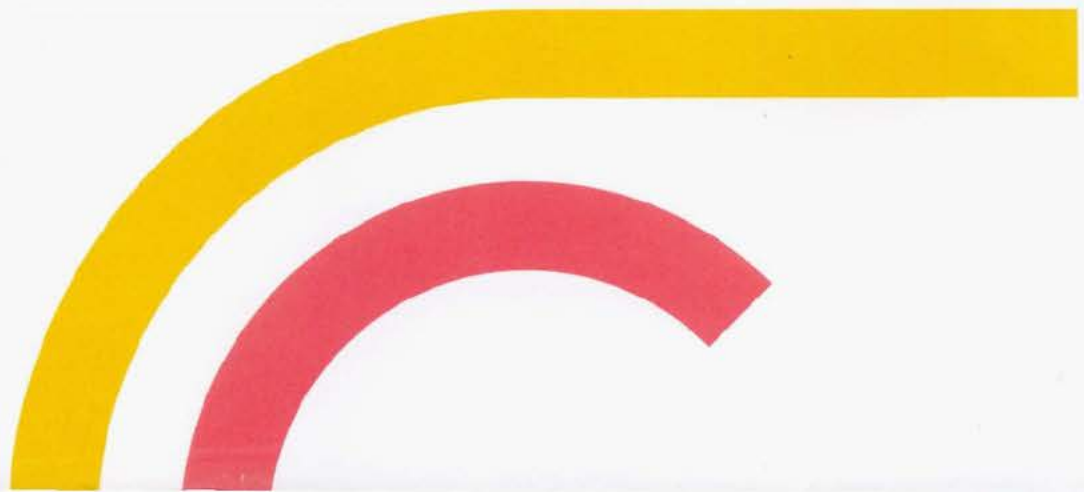

Adviescollege
Openbaarheid en
Informatiehuishouding

PLA - biodegradable window film

RX2CC - #X830K0X#00#0000#

2

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding en andere organisaties
T.a.v. Mevrouw I. van Gent
Postbus 18601
2502 EP Den Haag

Kenmerk: 202600019

Den Haag, 5 januari 2026

Geachte mevrouw Van Gent,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur